
STATUL ȘI REVOLUȚIA
ÎNVĂȚĂTURĂ MARXISMULUI DESPRE STAT
ȘI SARCINILE PROLETARIATULUI ÎN REVOLUȚIE*

Scris în august-septembrie 1917
§ 3 al capitolului al II-lea
a fost scris înainte de 17 decembrie 1918

Publicat în 1918, la Petrograd
sub formă de broșură,
de Editura „Jizn i znanié“

Se tipărește după textul
manuscrisului, confruntat
cu textul cărții publicate
în 1919 la Moscova — Petrograd
de Editura „Kommunist“

1
 1917 г. 22 септемб. 1917 г.
 Иванова: Вопросы о государстве и революции
 пролетариата в революции.

Предисловие.

Вопрос о государстве и революции в настоящее время особенно важен и в теоретическом и в практическом отношении. После победы пролетариата в России и в других странах Европы и Америки процесс строительства социалистического государства в этих странах и в других странах Европы и Америки приобретает особое значение. Вопрос о государстве и революции в настоящее время особенно важен и в теоретическом и в практическом отношении.

Вопрос о государстве и революции в настоящее время особенно важен и в теоретическом и в практическом отношении. После победы пролетариата в России и в других странах Европы и Америки процесс строительства социалистического государства в этих странах и в других странах Европы и Америки приобретает особое значение. Вопрос о государстве и революции в настоящее время особенно важен и в теоретическом и в практическом отношении.

Вопрос о государстве и революции в настоящее время особенно важен и в теоретическом и в практическом отношении. После победы пролетариата в России и в других странах Европы и Америки процесс строительства социалистического государства в этих странах и в других странах Европы и Америки приобретает особое значение. Вопрос о государстве и революции в настоящее время особенно важен и в теоретическом и в практическом отношении.

Вопрос о государстве и революции в настоящее время особенно важен и в теоретическом и в практическом отношении. После победы пролетариата в России и в других странах Европы и Америки процесс строительства социалистического государства в этих странах и в других странах Европы и Америки приобретает особое значение. Вопрос о государстве и революции в настоящее время особенно важен и в теоретическом и в практическом отношении.

(Механик, Писарев, Шашинский, Костомаров, Гурьев, Сидоров, Шкловский, Фортис, 22. Сегельман, Тернов, и др. в России; Шварцман, М. Гельман, Давыдов и др. в Германии; Давыдов, 193, Киселевичев в Франции; Шварцман, Давыдов и др. в Англии; Шварцман и Фортис в Италии; и др. и др.)

PREFAȚĂ LA PRIMA EDIȚIE

Problema statului capătă în momentul de față o deosebită însemnătate atât din punct de vedere teoretic, cât și din punct de vedere practic-politic. Războiul imperialist a grăbit și a ascuțit la maximum procesul transformării capitalismului monopolist în capitalism monopolist de stat. Monstruoasa asupra a maselor muncitoare de către statul care se contopește din ce în ce mai mult cu uniunile atotputernice ale capitaliștilor devine tot mai monstruoasă. Țările înaintate se transformă — e vorba de „hinterlandul“ lor — în oaze și închisori militare pentru muncitori.

Ororile și dezastrele fără precedent provocate de războiul care se prelungește fac ca situația maselor să fie de nesuportat, sporesc revolta acestora. Revoluția proletară internațională se coace în mod evident. Problema atitudinii ei față de stat capătă o însemnătate practică.

Elementele de oportunism, acumulate în decursul a zeci de ani de dezvoltare relativ pașnică, au dat naștere curentului social-șovinist, care domină în partidele socialiste oficiale din lumea întreagă. Acest curent (Plehanov, Potresov, Breșkovskaia, Rubanoviți și, într-o formă ceva mai camuflată, domnii Țereteli, Cernov & Co. în Rusia; Scheidemann, Legien, David și alții în Germania; Renaudel, Guesde, Vandervelde în Franța și Belgia; Hyndman și fabienii ² în Anglia etc. etc.) — socialism în vorbe, șovinism în fapte — se distinge printr-o mîrșavă și slugarnică adaptare a „conducătorilor socialismului“ nu numai la interesele burgheziei „lor“ naționale, dar în special la cele ale statului „lor“, deoarece majoritatea așa-numitelor mari puteri exploatează și asupra de multă vreme o serie întreagă de popoare mici și slabe. Iar războiul imperialist

este tocmai un război pentru împărțirea și reîmpărțirea acestor prăzi. Lupta pentru eliberarea maselor muncitoare de sub influența burgheziei în general, și a burgheziei imperialiste în special, nu este posibilă fără lupta împotriva prejudecăților oportuniste cu privire la „stat“.

Vom examina mai întâi învățătura lui Marx și Engels despre stat, oprindu-ne într-un mod foarte amănunțit asupra laturilor ei care au fost uitate sau au suferit denaturări oportuniste. Vom analiza apoi în mod special pe promotorul principal al acestor denaturări, Karl Kautsky, cel mai cunoscut conducător al Internaționalei a II-a (1889—1914), care a dat un atît de jalnic faliment în timpul războiului actual. În sfîrșit, vom trage principalele concluzii impuse de experiența revoluției ruse din 1905 și mai ales de cea din 1917. Aceasta din urmă își încheie, pe cît se pare, în momentul de față (începutul lunii august 1917), prima fază a dezvoltării ei; în general însă, această revoluție în ansamblul ei poate fi înțeleasă numai ca o verigă în lanțul revoluțiilor proletare socialiste provocate de războiul imperialist. Problema raportului dintre revoluția socialistă a proletariatului și stat capătă astfel nu numai o însemnătate practică-politică, ci și o însemnătate deosebit de actuală, pentru că ea are menirea de a face masele să înțeleagă ceea ce vor trebui să întreprindă în viitorul apropiat pentru eliberarea lor de sub jugul capitalului.

Autorul

August 1917

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A DOUA

Ediția de față, a doua, se tipărește aproape fără modificări. S-a adăugat numai paragraful 3 la capitolul al II-lea.

Autorul

Moscova.

17 decembrie 1918

CAPITOLUL I

SOCIETATEA ÎMPĂRȚITĂ ÎN CLASE ȘI STATUL

1. STATUL — PRODUS AL IREDUCTIBILITĂȚII CONTRADICȚIILOR DE CLASĂ

Cu doctrina lui Marx se întîmplă acum ceea ce s-a întîmplat nu o dată în istorie cu doctrinele cugetătorilor și ale conducătorilor revoluționari ai claselor asuprite în lupta lor pentru eliberare. Atîta timp cît marii revoluționari erau în viață, ei erau supuși de clasele asupritoare la persecuții permanente, doctrina lor era întîmpinată cu cea mai sălbatică furie, cu cea mai turbată ură, împotriva ei se declanșau cele mai deșănțate campanii de minciuni și calomnii. După moartea lor se fac încercări de a-i transforma în icoane inofensive, de a-i canoniza, ca să zicem așa, de a le înconjura *numele* cu o oarecare aureolă de glorie, pentru „consolarea“ claselor asuprite și pentru înșelarea acestora, golind învățătura revoluționară de *conținutul* ei, tocindu-i ascuțișul revoluționar și vulgarizînd-o. Burghezia și oportuniștii din rîndurile mișcării muncitorești se întîlnesc astăzi pe terenul acestei „prelucrări“ a marxismului. Sînt uitate, denaturate, înlăturate latura revoluționară a învățăturii, spiritul ei revoluționar. Este pus pe primul plan, este proslăvit ceea ce este acceptabil sau pare a fi acceptabil pentru burghezie. Toți social-șoviniștii sînt astăzi „marxiști“, nu rîdeți! Și din ce în ce mai des vorbesc savanții burghezi germani, pînă mai ieri specialiști în materie de stîrpire a marxismului, de un Marx „național-german“, care ar fi educat asociații muncitorești atît de splendid organizate în vederea ducerii războiului de jaf!

Față de o asemenea stare de lucruri, față de nemaipomenita răspîndire a denaturărilor marxismului, sarcina noastră este în primul rînd de a restabili adevărata învățătură a lui Marx despre stat. Pentru aceasta e necesar să cităm un șir întreg de pasaje lungi din înseși operele lui Marx și Engels. De bună seamă, citatele lungi vor îngreua expunerea și nu vor contribui de loc la a o face mai populară. A ne lipsi însă de ele este absolut imposibil. Toate pasajele, sau cel puțin toate pasajele hotărîtoare, din operele lui Marx și Engels privitoare la problema statului trebuie neapărat citate cît mai complet cu putință atît pentru ca cititorul să-și poată face în mod independent o idee asupra totalității concepțiilor întemeietorilor socialismului științific și asupra dezvoltării acestor concepții, cît și pentru ca denaturarea acestor concepții de către „kautskismul“ care domină astăzi să fie dovedită în mod documentat și arătată în mod concret.

Vom începe cu cea mai răspîndită operă a lui F. Engels: „Originea familiei, a proprietății private și a statului“, care în 1894 a apărut la Stuttgart în a 6-a ediție³. Va trebui să traducem citatele din originalele germane, deoarece traducerile rusești, deși numeroase, sînt în cea mai mare parte ori incomplete, ori făcute extrem de nesatisfăcător.

„Statul — spune Engels rezumîndu-și analiza istorică — nu este nicidecum o forță impusă societății din afară; el nu este, de asemenea, nici «realizarea ideii morale», «imaginea și realitatea rațiunii», după cum susține Hegel⁴. Statul este, dimpotrivă, un produs al societății pe o anumită treaptă de dezvoltare; el stă mărturie faptului că această societate s-a încurcat într-o contradicție de nerezolvat cu sine însăși, că s-a scindat în antagonisme de neîmpăcat, din care nu este în stare să se elibereze. Dar pentru ca aceste antagonisme, aceste clase cu interese economice contradictorii să nu se macine unele pe altele și să nu macine și societatea într-o luptă stearpă, a devenit necesară o forță care, stînd în aparență deasupra societății, să atenueze conflictul, să-l țină

în limitele «ordinii»; și această forță, ieșită din sînul societății, dar care, situîndu-se deasupra ei, se înstrăinează din ce în ce mai mult de ea, este statul“ (p. 177—178, ediția a 6-a germană)⁵.

Aici este exprimată cît se poate de limpede ideea fundamentală a marxismului în problema rolului istoric și a însemnătății statului. Statul este produsul și manifestarea *ireductibilității* contradicțiilor de clasă. Statul apare acolo, atunci și în măsura în care, unde, cînd și în măsura în care contradicțiile de clasă *nu pot* fi obiectiv împăcate. Și invers: existența statului dovedește că contradicțiile de clasă sînt de neîmpăcat.

Tocmai în acest punct foarte important, fundamental începe denaturarea marxismului, denaturare care merge pe două linii principale.

Pe de o parte, ideologii burghezi și mai ales cei mic-burghezi — siliți, sub presiunea faptelor istorice incontestabile, să recunoască că statul există numai acolo unde există contradicții de clasă și luptă de clasă — îl „corectează“ pe Marx în așa fel încît statul apare ca un organ de *împăcare* a claselor. După Marx, statul n-ar fi putut nici să apară, nici să se mențină dacă ar fi fost cu puțință o împăcare între clase. După profesorii și publiciștii mic-burghezi și filistini — care invocă cu bunăvoință la tot pasul pe Marx! — rezultă că statul tocmai *împacă* clasele. După Marx, statul este un organ de *dominație* de clasă, un organ de *asuprire* a unei clase de către o altă clasă; el înseamnă crearea unei „ordini“ care legalizează și statornicește această asuprire, moderînd conflictul dintre clase. După părerea politicianilor mic-burghezi, ordine înseamnă tocmai împăcarea claselor, și nu asuprirea unei clase de către o altă clasă; a modera conflictul înseamnă a împăca, și nu a răpi claselor asuprite anumite mijloace și metode de luptă pentru doborîrea asupritorilor.

În revoluția din 1917, de pildă, tocmai atunci cînd problema însemnătății și rolului statului s-a pus în toată amploarea ei, tocmai atunci cînd ea s-a pus în mod practic ca o problemă a acțiunii imediate și încă a acțiunii de masă,

toți eserii (socialiștii-revoluționari)⁶ și menșevicii au îmbrățișat dintr-o dată și complet teoria mic-burgheză a „împăcării“ claselor de către „stat“. Nenumăratele rezoluții și articole ale oamenilor politici din aceste două partide sînt profund îmbibate de această teorie mic-burgheză și filistină a „împăcării“. Că statul este un organ de dominație a unei clase anumite, clasă care *nu poate* fi împăcată cu antipodul ei (cu clasa opusă ei), lucrul acesta democrația mic-burgheză nu este niciodată în stare să-l înțeleagă. Atitudinea față de stat este una dintre cele mai vădite manifestări ale faptului că socialiștii-revoluționari și menșevicii noștri nu sînt cîtuși de puțin socialiști (ceea ce noi, bolșevicii, am demonstrat-o întotdeauna), ci democrați mic-burhezi cu frazeologie cvasisocialistă.

Pe de altă parte, denaturarea „kautskistă“ a marxismului este mult mai subtilă. „Teoretic“ nu se neagă nici faptul că statul este un organ de dominație de clasă, nici faptul că contradicțiile de clasă sînt de neîmpăcat. Se pierde însă din vedere sau se disimulează următorul fapt: dacă statul este produsul caracterului de neîmpăcat al contradicțiilor de clasă, dacă el este o forță care se situează *deasupra* societății și care „se instrăinează din ce în ce mai mult de societate“, este limpede că eliberarea clasei asuprite este cu neputință nu numai fără o revoluție violentă, *ci și fără nimicirea* aparatului puterii de stat creat de clasa dominantă și în care este întrupată această „înstrăinare“. Această concluzie, care din punct de vedere teoretic este limpede prin ea însăși, a fost formulată de Marx, după cum vom vedea mai jos, în modul cel mai precis pe temeiul analizei-istorice concrete a sarcinilor revoluției. Și tocmai această concluzie — vom arăta acest lucru amănunțit în expunerea ce urmează — Kautsky ..., „a uitat-o“ și a denaturat-o.

2. DETAȘAMENTELE SPECIALE DE OAMENI ÎNARMAȚI, ÎNCHISORILE ETC.

„...Față de vechea organizare gentilică (sau de clan)⁷ — continuă Engels —, statul se caracterizează, în primul rînd, prin împărțirea supușilor săi după teritoriu...“

Nouă ni se pare „firească“ această împărțire, dar ea a necesitat o îndelungată luptă împotriva vechii organizări după triburi sau ginți.

„...A doua caracteristică a statului este instituirea unei forțe publice care nu mai coincide nemijlocit cu populația, care se organizează ea însăși ca o forță armată. Această forță publică distinctă este necesară, deoarece de la scindarea societății în clase organizarea armată de sine stătătoare a populației a devenit imposibilă... Această forță publică există în orice stat; ea constă nu numai din oameni înarmați, ci și din accesorii materiale, închisori și instituții de constrângere de tot felul, pe care societatea gentilică (de clan) nu le cunoștea...“⁸

Engels analizează în amănunțime conținutul noțiunii „forței“ denumite stat, forță provenită din societate, dar care se situează deasupra acesteia și se înstrăinează din ce în ce mai mult de ea. Din ce constă în principal această forță? Din detașamente speciale de oameni înarmați, care au la dispoziția lor închisori etc.

Sîntem îndreptățiți să vorbim despre detașamente speciale de oameni înarmați, pentru că forța publică, proprie oricărui stat, „nu coincide nemijlocit“ cu populația înarmată, cu „organizarea armată“ „de sine stătătoare“ a populației.

Ca toți marii gînditori revoluționari, Engels se străduiește să atragă atenția muncitorilor conștienți tocmai asupra faptului care în ochii filistinismului dominant pare a merita cea mai mică atenție, pare a fi lucrul cel mai obișnuit, consfințit de prejudecăți nu numai trainice, ci, s-ar putea spune, chiar pietrificate. Armata permanentă și poliția sînt principalele instrumente ale forței puterii de stat, dar ar putea oare sta lucrurile și altfel?

Din punctul de vedere al marii majorități a europenilor de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, cărora li se adresa Engels și care n-au trăit și n-au observat îndeaproape nici o revoluție mare, lucrurile nici nu puteau sta altfel. Pentru ei era cu totul de neînțeles ce o mai fi și această „organizare armată de sine stătătoare a populației“? La între-

barea: de ce s-a ivit nevoia unor detașamente speciale de oameni înarmați (poliția, armata permanentă), situate deasupra societății și care se înstrăinează de societate, filistinul din Europa occidentală și din Rusia este înclinat să răspundă prin câteva fraze împrumutate de la Spencer sau de la Mihailovski, să invoce complicarea vieții sociale, diferențierea funcțiilor etc.

Astfel de invocări par „științifice“ și-l adorm de minune pe filistin, eludînd lucrul principal și fundamental: scindarea societății în clase ireductibil dușmane.

De n-ar fi fost această scindare. „organizarea armată de sine stătătoare a populației“ s-ar fi deosebit prin complexitatea ei, prin înalta ei tehnică etc. de organizarea primitivă a cetei de maimuțe care pun mîna pe ciomag, sau de organizarea oamenilor primitivi, sau a oamenilor reuniți în clanuri, dar o asemenea organizare ar fi fost cu puțință.

Ea este cu neputință, deoarece societatea civilizată e scindată în clase dușmane, ba chiar ireductibil dușmane, în clase a căror înarmare „de sine stătătoare“ ar duce la lupta armată între ele. Apare statul, este creată o forță specială, detașamente speciale de oameni înarmați, și fiecare revoluție, nimicînd aparatul de stat, ne dezvăluie lupta de clasă, ne arată concret că clasa dominantă tinde să refacă detașamentele speciale de oameni înarmați care-i slujesc *e i* și că clasa asuprită tinde să creeze o nouă organizație de acest fel, în stare să slujească nu exploatatorilor, ci exploataților.

În raționamentul citat, Engels pune în mod teoretic aceeași problemă pe care practic, în mod evident și încă pe scara unor acțiuni de masă o pune în fața noastră fiecare mare revoluție, și anume problema relațiilor reciproce dintre detașamentele „speciale“ de oameni înarmați și „organizarea armată de sine stătătoare a populației“. Vom vedea cum această problemă este ilustrată concret de experiența revoluțiilor europene și ruse.

Să ne întoarcem însă la expunerea lui Engels.

El arată că uneori, ca, de pildă, în unele locuri din America de Nord, această forță publică este slabă (e vorba de o rară excepție în cadrul societății capitaliste și de acele

Книгоиздательство „ЖИЗНЬ и ЗНАНИЕ“.
Петроградъ, Поварской пер., д. 2, кв. 9 и 10. Телефонъ 227-42.

Библиотека Обществовѣдѣнія. Кн. 40-я.

В. ИЛЪИНЪ (Н. Ленинъ).

ГОСУДАРСТВО И РЕВОЛЮЦІЯ

Ученіе марксизма о государствѣ и задачи
пролетаріата въ революціи.

ВЫПУСКЪ I.

ПЕТРОГРАДЪ.
1918.

Coperta cărții lui V. I. Lenin „Statul și revoluția“. —
1918.

Micșorat

părți ale Americii de Nord în care, în perioada ei preimperialistă, a precumpănit colonistul liber), dar, în general vorbind, forța publică se întărește:

„...Forța publică se întărește pe măsură ce se ascut contradicțiile de clasă din cadrul statului și pe măsură ce statele învecinate devin mai mari și populația lor crește. Aruncați o privire asupra Europei noastre de astăzi, în care lupta de clasă și goana după cuceriri au ridicat forța publică pe o asemenea culme, încît amenință să înghită întreaga societate și statul însuși...”⁹

Aceste rînduri au fost scrise încă la începutul ultimului deceniu al secolului trecut. Ultima prefață a lui Engels poartă data de 16 iunie 1891¹⁰. Pe atunci, cotitura spre imperialism — atît în sensul dominației depline a trusurilor, în sensul atotputerniciei marilor bănci, cît și în sensul unei politici coloniale grandioase etc. — abia-abia începuse în Franța, iar în America de Nord și în Germania ea era și mai puțin pronunțată. De atunci „goana după cuceriri” a făcut un uriaș pas înainte, cu atît mai mult cu cît la începutul deceniului al 2-lea al secolului al XX-lea globul pămîntesc era definitiv împărțit între acești „cuceritori concurenți”, adică între marile puteri jefuitoare. Forțele armate terestre și navale au crescut de atunci extraordinar de mult, iar războiul de jaf din 1914—1917 pentru stăpînirea lumii de către Anglia sau de către Germania, pentru împărțirea prăzii, a făcut ca „înghițirea” tuturor forțelor societății de către puterea de stat prădalnică să aducă societatea în pragul unei catastrofe totale.

Engels a știut încă în 1891 să indice „goana după cuceriri” drept una dintre cele mai însemnate trăsături distinctive ale politicii externe a marilor puteri, iar netrebnicii socialșoviști, în 1914—1917, atunci cînd această goană, care se accentuase foarte mult, a dat naștere războiului imperialist, au camuflat apărarea intereselor de jaf ale burgheziei „lor” îndărătul unor fraze despre „apărarea patriei”, despre „apărarea republicii și a revoluției” etc.!

3. STATUL — INSTRUMENT DE EXPLOATARE A CLASEI ASUPRITE

Pentru întreținerea unei forțe publice speciale, care se situează deasupra societății, sînt necesare impozite și împrumuturi de stat.

„Avînd în mîna lor forța publică și dreptul de a percepe impozite, funcționarii — scrie Engels — ajung, ca organe ale societății, să se situeze acum *deasupra* societății. Respectul nesilit, arătat de bunăvoie organelor orînduirii gentilice (de clan), nu le mai ajunge, chiar dacă l-ar putea obține...“ Sînt create legi speciale privitoare la caracterul sacru și la inviolabilitatea funcționarilor. „Cel mai umil slujbaş al poliției“ are mai multă „autoritate“ decît reprezentanții clanului, dar chiar și șeful puterii militare al unui stat civilizată ar putea să invidieze pe un șef de gîntă pentru „respectul nesilit“ de care se bucura din partea societății¹¹.

E pusă aici problema situației privilegiate a funcționarilor în calitatea lor de organe ale puterii de stat. E indicat esențialul: ce anume îi situează *deasupra* societății? Vom vedea cum a rezolvat Comuna din Paris în mod practic această problemă teoretică în 1871 și cum a escamotat-o în chip reacționar Kautsky în 1912.

„...Dat fiind că statul a luat ființă din nevoia [de a ține în friu antagonismul dintre clase; dat fiind că, în același timp, el a luat ființă chiar din conflictul dintre aceste clase, el este, de regulă, statul clasei celei mai puternice, al clasei dominante din punct de vedere economic, care, cu ajutorul lui, devine dominantă și din punct de vedere politic, dobîndind astfel noi mijloace pentru oprimarea și exploatarea clasei asuprite...“ După cum statul antic și cel feudal au fost organe de exploatare a sclavilor și iobagilor, și „statul reprezentativ modern este instrumentul de exploatare a muncii salariate de către capital. În

mod excepțional însă se ivesc perioade în care clasele în luptă ajung la un astfel de echilibru, încît puterea de stat capătă, vremelnic, ca mijlocitoare aparentă între clase, o oarecare independență față de amîndouă...¹² Așa au fost: monarhia absolută din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, bonapartismul din timpul primului și celui de-al doilea Imperiu francez, Bismarck în Germania.

Așa — adăugăm noi — este guvernul Kerenski în Rusia republicană după ce s-a trecut la prigonirea proletariatului revoluționar, într-un moment în care, datorită conducerii democraților mic-burhezi, Sovietele deveniseră *deja* nepuțincioase, iar burghezia era *încă* insuficient de puternică pentru a le dizolva pur și simplu.

În republica democrată — continuă Engels —, „bogăția își exercită puterea în mod indirect, dar cu atît mai sigur“, și anume, pe de o parte, „sub forma coruperii directe a funcționarilor“ (America) și, pe de altă parte, „sub forma alianței dintre guvern și bursă“ (Franța și America)¹³.

În prezent, imperialismul și dominația băncilor „au dezvoltat“, atingînd o înaltă măiestrie, amîndouă aceste metode de apărare și de realizare a atotputerniciei bogăției în orice republică democratică. Dacă, de pildă, chiar în primele luni ale existenței republicii democratice din Rusia, în luna de miere, cum s-ar zice, a căsniciei „socialiștilor“ eseri și a menșevicilor cu burghezia, în cadrul guvernului de coaliție, d-l Palcinski a sabotat toate măsurile de înfrînare a capitaliștilor și a jafurilor lor, a prădării de către ei a avutului statului de pe urma furniturilor de război, dacă după aceea d-l Palcinski, plecat din guvern (și înlocuit, desigur, cu un alt Palcinski absolut identic), a fost „răsplătit“ de capitaliști printr-o slujbușoară care-i aduce un salariu anual de 120 000 de ruble, ce înseamnă acest lucru? mituire directă sau indirectă? alianță între guvern și sindicate, sau „numai“ relații prietenești? Ce rol joacă

oameni ca Cernov și Țereteli, Avksentiev și Skobelev? — Sînt ei aliați „directi” sau numai indirecti ai milionarilor jefuitori ai avutului statului?

Atotputernicia „bogăției” e mai sigură în republica democratică tocmai pentru că ea nu depinde de diferite deficiențe ale mecanismului politic, de un prost înveliș al capitalismului. Republica democratică constituie învelișul politic cel mai bun cu putință al capitalismului, și de aceea capitalul, punînd stăpînire (cu ajutorul unor oameni ca Palcinski, Cernov, Țereteli & Co.) pe acest cel mai bun înveliș, își așază puterea pe o temelie atît de solidă, atît de sigură, încît *nici un fel* de schimbare, fie a persoanelor, fie a instituțiilor, fie a partidelor în republica burghezo-democratică, nu-i zdruncină această putere.

Trebuie să mai remarcăm că Engels denumește în modul cel mai categoric votul universal un instrument de dominație al burgheziei. Votul universal, spune el, ținînd seama în mod evident de experiența îndelungată a social-democrației germane, este

„un criteriu al maturității clasei muncitoare. Mai mult el nu poate da, nici nu va da niciodată în statul actual”¹⁴.

Democrații mic-burghezi, de soiul socialiștilor-revoluționari și al menșevicilor noștri, ca și frații lor buni, toți social-șoviniștii și oportuniștii din Europa occidentală, așteaptă însă ceva „mai mult” de la votul universal. Ei împărtășesc și sugerează și poporului ideea falsă că „în statul *actual*” votul universal ar fi într-adevăr în stare să exprime voința majorității oamenilor muncii și să asigure înfăptuirea ei.

Aici nu putem decît să menționăm această idee falsă, nu putem decît să arătăm că afirmația absolut limpede, precisă și concretă a lui Engels e denaturată la fiecare pas de propaganda și de agitația partidelor socialiste „oficiale” (adică oportuniste). Expunerea noastră ulterioară a concepțiilor lui Marx și Engels asupra statului „*actual*” demonstrează pe deplin întreaga falsitate a ideii pe care o respinge Engels aici.

Engels își rezumă în cea mai populară lucrare a sa concepțiile prin următoarele cuvinte:

„Statul nu a existat deci dintotdeauna. Au existat societăți care au scos-o la capăt fără el, care nici idee n-aveau despre stat și despre puterea de stat. Pe o anumită treaptă a dezvoltării economice, legată în mod necesar de scindarea societății în clase, statul a devenit, ca urmare a acestei scindări, o necesitate. Ne apropiem acum cu pași repezi de o treaptă de dezvoltare a producției pe care existența acestor clase nu numai că încetează de a fi o necesitate, dar devine o adevărată piedică pentru producție. Clasele vor dispărea tot atât de inevitabil precum au luat ființă în trecut. O dată cu ele va dispărea în mod inevitabil și statul. Societatea, care va organiza în chip nou producția pe baza asocierii libere și egale a producătorilor, va trimite întreaga mașină de stat acolo unde-i va fi atunci locul: la muzeul de antichități, alături de roata de tors și de toporul de bronz“¹⁵.

Nu deseori ai prilejul să întâlnești acest pasaj în literatura de propagandă și de agitație a social-democrației contemporane. Dar chiar atunci când îl întâlnești, autorii care-l citează se comportă ca și cum s-ar închina în fața unei icoane, adică îl citează pentru a-și exprima formal considerația față de Engels, fără a se întreba măcar ce largă și profundă amploare a revoluției presupune această „trimiteră a întregii mașini de stat la muzeul de antichități“. Nu se vede, de cele mai multe ori, nici măcar înțelegerea a ceea ce Engels denumește mașină de stat.

X „DISPARIȚIA TREPTATĂ A STATULUI
ȘI REVOLUȚIA VIOLENTĂ

Cuvintele lui Engels cu privire la „dispariția treptată“ a statului sînt atât de cunoscute, sînt atât de des citate, arată atât de expresiv în ce constă esența falsificării curente a marxismului și transformarea lui în oportunism, încît e necesar să ne oprim în mod amănunțit asupra lor. Repro-

ducem întregul raționament din care au fost luate aceste cuvinte:

„Proletariatul ia puterea de stat și transformă mijloacele de producție mai întâi în proprietate de stat. Dar prin aceasta el se desființează pe sine însuși ca proletariat, desființează toate deosebirile de clasă și toate contradicțiile de clasă și o dată cu aceasta desființează și statul ca stat. Societatea de pînă acum, care s-a dezvoltat în cadrul unor contradicții de clasă, avea nevoie de stat, adică de o organizație a clasei exploatatoare din epoca dată, pentru a menține condițiile ei exterioare de producție, așadar mai ales pentru a ține prin forță clasa exploatată în condițiile de oprimare determinate de modul de producție dat (sclavie, iobăgie sau dependență feudală, muncă salariată). Statul era reprezentantul oficial al întregii societăți, sintetizarea ei într-un organism vizibil, dar aceasta numai în măsura în care era statul acelei clase care reprezenta în epoca dată întreaga societate: în antichitate, stat al cetățenilor proprietari de sclavi, în evul mediu, stat al nobilimii feudale, în vremurile noastre, stat al burgheziei. Devenind, în sfîrșit, realmente reprezentant al întregii societăți, el se face pe sine însuși de prisos. De îndată ce nu va mai exista nici o clasă socială care trebuie oprimată, de îndată ce, împreună cu dominația de clasă și cu lupta pentru existența individuală, generată de anarhia de pînă acum a producției, sînt înlăturate și conflictele, și excesele care izvorăsc de aici, nu mai este nimic de reprimat, nimic care să facă necesară o forță specială de represiune, un stat. Primul act prin care statul se manifestă realmente ca reprezentant al întregii societăți — luarea în stăpînire a mijloacelor de producție în numele societății — este, în același timp, și ultimul său act independent ca stat. Intervenția unei puteri de stat în relațiile sociale devine, rînd pe rînd, de prisos în toate domeniile și încetează apoi de la sine. În locul guvernării asupra persoanelor

apar administrarea lucrurilor și conducerea proceselor de producție. Statul nu este «desființat», *el dispare treptat*. Prin această prismă trebuie apreciată frazeologia cu privire la «statul popular liber», frazeologie care o anumită perioadă de timp era justificată ca mijloc de agitație, dar care, în ultimă instanță, este inconsistentă din punct de vedere științific. Tot prin această prismă trebuie apreciată și revendicarea așa-numiților anarhiști ca statul să fie desființat de la o zi la alta“ („Anti-Dühring“. „Domnul Eugen Dühring revoluționează știința“, p. 301—303, ed. a 3-a germ.)¹⁶.

Se poate afirma fără teamă de a greși că din acest raționament, de o excepțională bogăție de idei, al lui Engels a intrat cu adevărat în patrimoniul gândirii socialiste a partidelor socialiste contemporane doar faptul că, spre deosebire de teoria anarhistă a „desființării“ statului, după Marx, statul „dispare treptat“. A mutila astfel marxismul înseamnă a-l reduce la oportunism, deoarece, ca urmare a unei astfel de „interpretări“, nu rămâne decât ideea vagă a unei schimbări lente, uniforme, treptate, a inexistenței salturilor și furtunilor, a inexistenței revoluției. „Dispariția treptată“ a statului în înțelesul obișnuit, general răspândit, de masă, dacă se poate spune astfel, al acestei expresii, înseamnă fără îndoială estomparea, dacă nu chiar negarea ideii de revoluție.

O asemenea „interpretare“ constituie însă cea mai grosolană denaturare a marxismului, avantajoasă numai pentru burghezie și bazată din punct de vedere teoretic pe uitarea celor mai importante împrejurări și considerente care sînt indicate chiar și în raționamentul „rezumativ“ al lui Engels, reprodus de noi în întregime.

În primul rînd. Chiar la începutul acestui raționament, Engels spune că, luînd puterea de stat, proletariatul „desființează prin aceasta statul ca stat“. A reflecta asupra a ceea ce înseamnă acest lucru „nu se obișnuiește“. De obicei, fie că e cu totul ignorat, fie că e considerat ca un fel de „slăbiciune hegeliană“ a lui Engels. De fapt însă,

în aceste cuvinte e exprimată pe scurt experiența uneia din cele mai mari revoluții proletare, experiența Comunei din Paris din 1871, chestiune de care ne vom ocupa mai amănunțit la locul cuvenit. Engels vorbește de fapt aici de „desființarea“ de către revoluția proletară a statului *burgheziei*, pe cînd cele spuse de el relativ la dispariția treptată se referă la rămășițele statului *proletar de după* revoluția socialistă. După Engels, statul burghez nu „dispare treptat“, ci este „*desființat*“ de către proletariat prin revoluție. Ceea ce dispare treptat după această revoluție este statul sau semistatul proletar.

În al doilea rînd. Statul este „o forță specială de reprimare“. Această minunată și extrem de profundă definiție a lui Engels e dată aici de el în modul cel mai clar. Și din ea rezultă că „forța specială de reprimare“ a proletariatului de către burghezie, a milioanele de oameni ai muncii de către un mînunchi de bogătași trebuie să fie înlocuită cu „o forță specială de reprimare“ a burgheziei de către proletariat (dictatura proletariatului). Tocmai în aceasta constă „desființarea statului ca stat“. Tocmai în aceasta constă „actul“ luării în stăpînire a mijloacelor de producție în numele societății. Și e de la sine înțeles că o *astfel* de înlocuire a unei „forțe speciale“ (burgheze) cu o altă „forță specială“ (proletară) nu se poate produce nicidecum sub forma „dispariției treptate“.

În al treilea rînd. Atunci cînd vorbește despre „dispariția treptată“ a statului sau — și mai expresiv și mai pitoresc încă — despre „adormirea“ acestuia, Engels are în vedere în mod absolut limpede și categoric epoca *de după* „luarea în stăpînire a mijloacelor de producție de către stat în numele întregii societăți“, adică *de după* revoluția socialistă. Știm cu toții că forma politică a „statului“ în această epocă este democrația cea mai deplină. Dar nici unuia dintre oportuniștii care denaturează cu nerușinare marxismul nu-i vine în minte că, prin urmare, la Engels e vorba aici de „adormirea“ și de „dispariția treptată“ a *democrației*. Acest lucru pare foarte ciudat la prima vedere. Dar el este „de neînțeles“ numai pentru cel care n-a sesizat că democrația este *și ea* un

stat și că, prin urmare, și democrația va dispărea atunci cînd va dispărea statul. Statul burghez poate fi „desființat” numai de revoluție. Statul în general, adică cea mai deplină democrație, poate numai „să dispară treptat”.

În al patrulea rînd. Formulînd celebra sa teză: „statul dispăre treptat”, Engels explică imediat în mod concret că această teză e îndreptată atît împotriva oportuniștilor, cît și împotriva anarhiștilor. Totodată Engels pune pe primul plan concluzia ce decurge din teza „dispariției treptate a statului” care este îndreptată împotriva oportuniștilor.

Se poate paria că, din 10 000 de oameni care au citit sau au auzit că statul „dispăre treptat”, 9 990 nu știu de loc sau nu-și amintesc că Engels și-a îndreptat concluziile sale ce decurg din această teză *nu numai* împotriva anarhiștilor. Iar din ceilalți 10, cu siguranță că 9 nu știu ce este „statul popular liber” și de ce atacul îndreptat împotriva acestei lozinci este și un atac împotriva oportuniștilor. Așa se scrie istoria! Așa se falsifică pe neobservate marea învățătură revoluționară, adaptînd-o la filistinismul dominant. Concluzia îndreptată împotriva anarhiștilor a fost de mii de ori repetată, banalizată, băgată tuturor în cap sub forma cea mai simplistă; ea a căpătat trănicia unei prejudecăți. Iar concluzia îndreptată împotriva oportuniștilor a fost estompată și „uitată”!

„Statul popular liber” a constituit o revendicare programatică și o lozincă curentă a social-democraților germani din perioada 1870—1880. În afara unei prezentări bombastice mic-burgheze a noțiunii de democrație, această lozincă nu are nici un conținut politic. În măsura în care prin această lozincă se putea face în mod legal aluzie la republica democratică, Engels era gata „să îndreptățească” „temporar” folosirea acestei lozinci din punct de vedere agitatoric. Dar această lozincă era oportunistă, căci ea reflecta nu numai tendința de a prezenta în culori trandafirii democrația burgheză, ci și neînțelegerea criticii de pe poziții socialiste a oricărui stat în general. Noi sîntem pentru republica democratică, deoarece în capitalism ea reprezintă pentru proletariat cea mai bună formă de

stat, dar nu ne este permis să uităm că și în cea mai democratică republică burgheză soarta poporului este robia salariată. Mai departe. Orice stat este „o forță specială de reprimare“ a unei clase asuprite. De aceea, *nici un fel de stat nu este liber și nu este popular*. În perioada 1870—1880, Marx și Engels au explicat tovarășilor lor de partid de nenumărate ori acest lucru¹⁷.

În al cincilea rînd. Aceeași lucrare a lui Engels, din care toată lumea își amintește raționamentul privitor la dispariția treptată a statului, conține un raționament privitor la însemnătatea revoluției violente. Aprecierea din punct de vedere istoric a rolului acesteia din urmă devine sub pana lui Engels un adevărat panegiric al revoluției violente. De acest lucru „nu-și aduce nimeni aminte“, semnificația acestei idei nu constituie un subiect de discuții și nici măcar de reflecție în rîndurile partidelor socialiste de astăzi; în propaganda și agitația de toate zilele în rîndurile maselor, aceste idei nu joacă nici un rol. Și cu toate acestea, ele sînt indisolubil legate într-un tot armonios de „dispariția treptată“ a statului.

Iată acest raționament al lui Engels:

„...Că violența mai joacă însă și alt rol în istorie“ (afară de rolul de forță a răului), „și anume un rol revoluționar, că ea este, cum spune Marx, moașa oricărei societăți vechi care poartă în pîntecele ei o societate nouă¹⁸, că violența este instrumentul cu ajutorul căruia mișcarea socială își croiește drum sfărîmînd formele politice încremenite și moarte, — despre toate acestea nu găsim nici un cuvînt la d-l Dühring. Numai suspinînd și văitîndu-se admite el posibilitatea că pentru răsturnarea economiei bazate pe exploatare va fi, poate, nevoie de violență — din păcate! căci orice folosire a violenței ar demoraliza pe cel care face uz de ea. Și acest lucru îl spune în ciuda marelui avînt moral și spiritual care a urmat oricărei revoluții victorioase! Și îl spune în Germania, unde o ciocnire violentă care ar putea fi impusă poporului ar avea cel puțin avantajul de a

stîrpi servilismul intrat în conștiința națională ca rezultat al umilirii provocate de războiul de 30 de ani¹⁹. Și această searbădă mentalitate de predicator, lipsită de sevă și vlagă, are pretenția să se impună partidului celui mai revoluționar pe care îl cunoaște istoria?“ (p. 193, ed. a 3-a germ., sfîrșitul capitolului al patrulea, secțiunea a II-a)²⁰.

Cum poate fi îmbinat în cadrul aceleiași doctrine acest panegiric al revoluției violente, prezentat cu stăruință de Engels social-democraților germani din 1878 pînă în 1894, adică pînă la moartea sa, cu teoria „dispariției treptate“ a statului?

Pentru a le îmbina se recurge de obicei la eclectism, la scoaterea în evidență în mod neprincipial sau în mod sofistic a unuia sau altuia din raționamente, în chip arbitrar (sau pentru a fi pe placul celor ce dețin puterea), iar în 99 de cazuri din 100, dacă nu și mai des, este împinsă pe primul plan tocmai „dispariția treptată“. Dialecticii îi este substituit eclectismul: acesta este, în ceea ce privește marxismul, fenomenul cel mai obișnuit, cel mai răspîndit în literatura social-democrată oficială din zilele noastre. Această substituie nu constituie, firește, o noutate; ea se practică chiar și în istoria filozofiei clasice grecești. La falsificarea marxismului în spiritul oportunismului, strecurarea eclecticii sub mantia dialecticii înșală în modul cel mai ușor masele, dă o satisfacție aparentă, pare a ține seama de toate laturile procesului, de toate tendințele de dezvoltare, de toate influențele contradictorii etc.; în realitate însă, ea nu oferă în nici un caz o concepție unitară și revoluționară asupra procesului dezvoltării sociale.

Am spus mai sus și vom arăta în mod mai amănunțit în expunerea noastră ulterioară că doctrina lui Marx și Engels cu privire la caracterul inevitabil al revoluției violente se referă la statul burghez. Acesta *nu poate* fi înlocuit prin statul proletar (prin dictatura proletariatului) pe calea „dispariției treptate“, ci, de regulă generală, numai pe calea revoluției violente. Panegiricul făcut de Engels revoluției violente și care concordă întru totul cu numeroasele

declarații ale lui Marx (să ne amintim de concluzia din „Mizeria filozofiei”²¹ și de cea a „Manifestului Comunist”²², care conțin declarația fățișă și plină de mândrie că revoluția violentă este inevitabilă; să ne amintim de critica Programului de la Gotha din 1875, critică în care Marx — aproape 30 de ani mai târziu — a biciuit fără cruțare oportunismul acestui program²³), acest panegiric nu constituie de loc „o exaltare”, nu constituie de loc o declamație sau o extravaganță polemică. Necesitatea educării sistematice a maselor în spiritul *acestei* și tocmai al *acestei* concepții asupra revoluției violente stă la baza *întregii* doctrine a lui Marx și Engels. Trădarea învățaturii lor de către curentele social-șovinist și kautskist, dominante acum, își găsește o expresie deosebit de pregnantă în faptul că atît unii cît și ceilalți au dat uitării *această* propagandă, această agitație.

Înlocuirea statului burghez prin cel proletar este cu neputință fără revoluția violentă. Desființarea statului proletar, adică desființarea oricărui fel de stat, nu este posibilă altfel decît pe calea „dispariției treptate”.

Marx și Engels au dezvoltat amănunțit și concret aceste concepții, studiind în mod special fiecare situație revoluționară, analizînd în mod special învățămintele experienței fiecărei revoluții. Trecem acum la această parte a învățaturii lor, indiscutabil cea mai importantă.

CAPITOLUL AL II-LEA

STATUL ȘI REVOLUȚIA. EXPERIENȚA ANILOR 1848—1851

1. AJUNUL REVOLUȚIEI

Primele opere ale marxismului ajuns la maturitate, „Mizeria filozofiei” și „Manifestul Comunist”, se referă tocmai la perioada ajunului revoluției din 1848. Datorită acestei împrejurări, pe lângă expunerea bazelor generale ale marxismului, găsim în aceste lucrări, într-o anumită măsură, oglindirea situației concrete revoluționare de atunci, și de aceea ar fi, cred, mai potrivit să examinăm

cele spuse de autorii acestor lucrări despre stat cu puțin înainte de a fi tras concluzii din experiența anilor 1848—1851.

„...Clasa muncitoare — scria Marx în „Mizeria filozofiei“ — va înlocui, în cursul dezvoltării ei, vechea societate burgheză cu o asociație care exclude clasele și antagonismul dintre ele, iar putere politică propriu-zisă nu va mai exista, pentru că puterea politică este tocmai expresia oficială a antagonismului dintre clase din societatea burgheză“ (p. 182, ed. germ. 1885)²⁴.

Este instructivă compararea acestei expuneri cu caracter general a ideii dispariției treptate a statului după desființarea claselor cu expunerea făcută în „Manifestul Comunist“, care a fost scris de Marx și Engels cu câteva luni mai târziu, anume în noiembrie 1847:

„...Descriind fazele cele mai generale ale dezvoltării proletariatului, am urmărit războiul civil, mai mult sau mai puțin latent, dinăuntrul societății actuale, pînă la punctul cînd acesta se transformă într-o revoluție deschisă și cînd, răsturnînd prin violență burghezia, proletariatul își întemeiază dominația sa...

...După cum am văzut mai sus, primul pas în revoluția muncitorească este ridicarea“ (textual: înălțarea) „proletariatului la rangul de clasă dominantă, este cucerirea democrației.

Proletariatul va folosi dominația lui politică pentru a smulge burgheziei, pas cu pas, întreg capitalul, pentru a centraliza toate uneltele de producție în mîinile statului, adică în mîinile proletariatului organizat ca clasă dominantă, și pentru a mări, cît se poate de repede, masa forțelor de producție“ (p. 31 și 37, ed. a 7-a germ. 1906)²⁵.

Aici e formulată una dintre cele mai remarcabile și mai importante idei ale marxismului cu privire la problema

statului, și anume ideea de „dictatură a proletariatului“ (cum au început să se exprime Marx și Engels după Comuna din Paris)²⁶, precum și definiția extrem de interesantă a statului, definiție care face și ea parte din „cuvintele uitate“ ale marxismului. „Statul, adică proletariatul organizat ca clasă dominantă“.

Această definiție a statului nu numai că n-a fost explicată niciodată în literatura de propagandă și de agitație, astăzi dominantă, a partidelor social-democrate oficiale. Mai mult. Ea a fost anume dată uitării, pentru că este absolut incompatibilă cu reformismul și spulberă prejudecățile oportuniste curente și iluziile mic-burgheze cu privire la „dezvoltarea pașnică a democrației“.

Proletariatului îi e necesar statul — acest lucru îl repetă toți oportuniștii, social-șoviniștii și kautskiștii, încredințându-ne că așa rezultă din învățătura lui Marx, „*witend*“ însă să adauge, în primul rînd, că, după Marx, proletariatului îi e necesar numai un stat care să dispară treptat, adică astfel alcătuit încît să înceapă imediat să dispară și să nu poată să nu dispară. Iar în al doilea rînd, oamenilor muncii le este necesar „statul“, „adică proletariatul organizat ca clasă dominantă“.

Statul este o organizare specială a forței, o organizare a violenței în vederea reprimării unei anumite clase. Dar care clasă trebuie reprimată de către proletariat? De bună seamă, numai clasa exploatatoare, adică burghezia. Oamenii muncii au nevoie de stat numai pentru reprimarea împotrivirii exploatatorilor; să conducă această reprimare, s-o înfăptuiască este în stare numai proletariatul, singura clasă revoluționară pînă la capăt, singura clasă capabilă să unească în lupta împotriva burgheziei, pentru completa ei înlăturare, pe toți cei ce muncesc și sînt exploatați.

Claselor exploatatoare le e necesară dominația politică în vederea menținerii exploatării, adică în interesul egoist al unei minorități infime, împotriva majorității covârșitoare a poporului. Claselor exploatare le e necesară dominația politică în vederea desființării totale a oricărei exploatări, cu alte cuvinte în interesul majorității covârșitoare a poporului, împotriva minorității infime a proprie-

tarilor moderni de sclavi, adică împotriva moșierilor și capitaliștilor.

Democrații mic-burghezi, acești pretinși socialiști care au substituit luptei de clasă visurile despre înțelegerea între clase, și-au imaginat și transformarea socialistă tot în chip fantezist, nu sub forma răsturnării dominației clasei exploatatoare, ci sub forma supunerii pașnice a minorității față de majoritatea devenită conștientă de sarcinile ei. Această utopie mic-burgheză, indisolubil legată de acceptarea ideii statului situat deasupra claselor, a dus în practică la trădarea intereselor claselor celor ce muncesc, după cum a și demonstrat, de pildă, istoria revoluțiilor franceze din 1848 și 1871, după cum a arătat experiența participării „socialiste” la guvernele burgheze din Anglia, Franța, Italia și din alte țări la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea²⁷.

Marx a luptat toată viața împotriva acestui socialism mic-burghez, reînviat acum în Rusia de către partidele socialist-revoluționar și menșevic. Marx a promovat în mod consecvent învățătura despre lupta de clasă, dezvoltând-o în învățătură despre puterea politică, despre stat.

Răsturnarea dominației burgheziei poate fi înfăptuită numai de către proletariat, clasă deosebită, ale cărei condiții economice de existență o pregătesc în vederea acestei răsturnări, îi dau posibilitatea și forța de a o realiza. În timp ce burghezia fărâmițează, răzlețește țărănimea și toate păturile mic-burgheze, ea cimentează, unește, organizează proletariatul. Numai proletariatul e capabil, datorită rolului său economic în marea producție, să fie conducătorul tuturor maselor muncitoare și exploatate, pe care burghezia, adeseori, le-exploatează, le asuprește, le împilează, nu mai puțin, ci chiar mai mult decât pe proletari, dar care nu sînt capabile să lupte în mod independent în vederea eliberării lor.

Învățătura despre lupta de clasă, aplicată de Marx la problema statului și a revoluției socialiste, duce în mod necesar la recunoașterea dominației politice a proletariatului, la recunoașterea dictaturii lui, adică a unei puteri care nu este împărțită cu nimeni și care se sprijină în mod

direct pe forța armată a maselor. Răsturnarea burgheziei poate fi înfăptuită numai prin transformarea proletariatului în *clasă dominantă*, capabilă să reprime împotrivirea inevitabilă, disperată a burgheziei și să organizeze toate masele muncitoare și exploatate în vederea noii orînduiri economice.

Proletariatul are nevoie de puterea de stat, de organizarea centralizată a forței, de organizarea violenței atât pentru reprimarea împotrivirii exploatatorilor, cât și pentru *conducerea* uriașei mase a populației, a țărănimii, a micii burghezii, a semiproletarilor în vederea „organizării” economiei socialiste.

Educînd partidul muncitoresc, marxismul face educația avangărzii proletariatului, capabilă să preia puterea și să *ducă întregul popor* spre socialism, să îndrumeze și să organizeze noua orînduire, să fie învățătorul, conducătorul, îndrumătorul tuturor celor ce muncesc și sînt exploatați, în opera de organizare a vieții lor sociale, fără burghezie și împotriva burgheziei. Dimpotrivă, oportunismul care domină astăzi educă în cadrul partidului muncitoresc reprezentanți ai muncitorilor mai bine plătiți, care se rup de mase, „se aranjează” convenabil în regimul capitalist, își vînd pe un blid de linte dreptul lor de prim născut, adică renunță la rolul de conducători revoluționari ai poporului împotriva burgheziei.

„Statul, adică proletariatul organizat ca clasă dominantă”, — această teorie a lui Marx este indisolubil legată de întreaga lui învățătură despre rolul revoluționar al proletariatului în istorie. Încununarea acestui rol este dictatura proletariatului, dominația politică a proletariatului.

Dar dacă proletariatului îi este necesar statul ca organizare *specială* a violenței *împotriva* burgheziei, se impune de la sine următoarea concluzie: poate fi oare concepută crearea unei asemenea organizații fără nimicirea, fără distrugerea prealabilă a mașinii de stat pe care a creat-o *pentru sine* burghezia? În „Manifestul Comunist” se întrevede această concluzie, și despre ea vorbește Marx făcînd bilanțul experienței revoluției din 1848—1851.

2. BILANȚUL REVOLUȚIEI

În problema care ne interesează, problema statului, Marx face bilanțul revoluției din 1848—1851 în următorul raționament din lucrarea sa „Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte“:

„...Însă revoluția acționează temeinic. Ea mai parcurge încă purgatoriul. Își înfăptuiește opera metodic. Pînă la 2 decembrie 1851“ (ziua loviturii de stat a lui Ludovic Bonaparte), „ea terminase prima jumătate a activității ei pregătitoare; acum o termină pe cea de-a doua. Ea a desăvîrșit întii puterea parlamentară pentru a o putea răsturna. Acum, după ce a reușit să facă aceasta, desăvîrșește *puterea executivă*, o reduce la expresia ei cea mai pură, o izolează și și-o contrapune ca obiectiv unic, *pentru a concentra împotriva ei toate forțele sale destructive*“ (subliniat de noi). „Și cînd revoluția își va fi îndeplinit această a doua jumătate a activității ei pregătitoare, Europa va sări din jilțul ei și va exclama jubilînd: Bine ai săpat, cîrțiță bătrînă!

Această putere executivă, cu uriașa ei organizare birocratică și militară, cu complicata și artificiala ei mașină de stat, cu o armată de o jumătate de milion de funcționari, alături de o armată de o altă jumătate de milion de oameni, acest îngrozitor organism parazit, care învăluie ca o crustă corpul societății franceze, astupîndu-i toți porii, a apărut în epoca monarhiei absolute, în timpul decăderii sistemului feudal, contribuind la grăbirea acestei decăderi“. Prima revoluție franceză a dezvoltat centralizarea, „dar în același timp a lărgit amploarea, atribuțiile puterii guvernamentale și a sporit numărul acoliților acesteia. Napoleon a desăvîrșit această mașină de stat“. Monarhia legitimă și monarhia din iulie „nu i-au adăugat decît o mai mare diviziune a muncii...

...În sfîrșit, republica parlamentară s-a văzut silită, în lupta ei împotriva revoluției, să întărească, o dată cu măsurile represive, mijloacele și centrali-

zarea puterii guvernamentale. *Toate revoluțiile au perfecționat această mașină în loc s-o sfărîme*“ (subliniat de noi). „Partidele care luptau alternativ pentru putere considerau luarea în stăpînire a acestui imens edificiu de stat drept prada principală a învingătorului“ („Oprește brumar al lui Ludovic Bonaparte“, p. 98—99, ed. a 4-a, Hamburg, 1907)²⁸.

Prin acest minunat raționament, marxismul a făcut un uriaș pas înainte față de „Manifestul Comunist“. În „Manifestul Comunist“, problema statului este pusă într-un mod încă foarte abstract, fiind formulată în noțiuni și expresii dintre cele mai generale. În pasajul de mai sus, problema este pusă concret și concluzia trasă este cît se poate de precisă, cît se poate de categorică, de practică și de palpabilă: toate revoluțiile de pînă acum au perfecționat mașina de stat, ea trebuie însă zdrobită, sfărîmată.

Această concluzie este lucrul principal, fundamental în învățătura marxistă despre stat. Și tocmai acest lucru fundamental nu e numai *uitat* cu totul de către partidele social-democrate oficiale dominante, dar e și de-a dreptul *denaturat* (precum vom vedea mai jos) de către K. Kautsky, cel mai de seamă teoretician al Internaționalei a II-a.

În „Manifestul Comunist“ se face un bilanț general al istoriei, bilanț care ne obligă să vedem în stat un organ al dominației de clasă și care ne conduce la concluzia necesară că proletariatul nu poate doborî burghezia fără a fi cucerit mai întîi puterea politică, fără a fi obținut dominația politică, fără a fi transformat statul în „proletariat organizat ca clasă dominantă“, și că acest stat proletar, imediat după victoria sa, va începe să dispară treptat, căci în societatea unde nu există contradicții de clasă statul e de prisos și cu neputință. Aici nu este pusă problema în ce trebuie să constea, din punctul de vedere al dezvoltării istorice, această înlocuire a statului burghez prin cel proletar.

Tocmai această problemă a pus-o și a rezolvat-o Marx în 1852. Credincios filozofiei sale, materialismul dialectic,

Marx ia ca bază experiența istorică a glorioșilor ani ai revoluției din 1848—1851. Ca întotdeauna, învățătura lui Marx constituie și în acest caz *un bilanț al experienței*, luminat de o concepție despre lume profund filozofică și de o bogată cunoaștere a istoriei.

Problema statului este pusă în mod concret: cum a apărut istoricește statul burghez, mașina de stat necesară dominației burgheziei? Ce schimbări a suferit ea? Cum a evoluat ea în decursul revoluțiilor burgheze și în fața acțiunilor de sine stătătoare ale claselor asuprite? Care sînt sarcinile proletariatului în ceea ce privește această mașină de stat?

Puterea de stat centralizată, proprie societății burgheze, a apărut în epoca decăderii absolutismului. Două instituții sînt cele mai caracteristice pentru această mașină de stat: birocrația și armata permanentă. Marx și Engels au arătat în repetate rînduri în operele lor că aceste instituții sînt legate prin mii de fire de burghezie. Experiența fiecărui muncitor învederează această legătură într-un mod extraordinar de concret și de sugestiv. Clasa muncitoare învață pe propria sa piele să cunoască această legătură, și de aceea sesizează atît de ușor și își însușește atît de temeinic știința despre caracterul de neînălăturat al acestei legături, știință pe care democrații mic-burghezi fie că o neagă din ignoranță și din ușurință, fie că o recunosc „în general“ cu o și mai mare ușurință, uitînd să tragă concluziile practice corespunzătoare.

Birocrația și armata permanentă sînt niște „paraziți“ pe corpul societății burgheze, paraziți născuți din contradicțiile lăuntrice care sfîșie această societate, și anume paraziți care „astupă“ porii ei vitali. Oportunismul kautskist, care domină acum în rîndurile social-democrației oficiale, vede în concepția despre stat, considerat ca un *organism parazitar*, un atribut special și exclusiv al anarhismului. Desigur, această denaturare a marxismului este extrem de avantajoasă pentru filistinii care au dus socialismul pînă la nemaipomenita rușine de a justifica și prezenta în culori trandafirii războiul imperialist,

folosind în acest scop noțiunea de „apărare a patriei“, dar ea rămîne totuși o incontestabilă denaturare.

În toate revoluțiile burgheze, atât de numeroase, care au avut loc în Europa de la căderea feudalismului, continuă dezvoltarea, perfecționarea și întărirea acestui aparat birocratic și militar. În special tocmai mica burghezie este atrasă de partea mării burghezii, și aceasta din urmă o supune în mare măsură cu ajutorul acestui aparat, care oferă păturilor de sus ale țărănimii, ale micilor meseriași, ale negustorilor etc. locșoare relativ comode, liniștite și onorabile, în virtutea cărora cei care le ocupă se situează *deasupra* poporului. Gîndiți-vă, de pildă, la ceea ce s-a întîmplat în Rusia în jumătatea de an care s-a scurs după 27 februarie 1917²⁹: posturile publice, care înainte erau acordate cu precădere ultrareacționarilor, au devenit un obiect de pradă al cadeților, menșevicilor și socialiștilor-revoluționari. Acestora nici prin gînd nu le trecea, în fond, să înfăptuiască vreo reformă serioasă; ei căutau să amîne reformele „pînă la Adunarea constituantă“, iar Adunarea constituantă s-o amîne puțin cîte puțin pînă la sfîrșitul războiului! Dar împărțirea prăzii, ocuparea posturilor de miniștri, de miniștri adjuncți, de guvernatori generali etc., etc., s-a făcut fără zăbavă și fără să se aștepte nici o Adunare constituantă! Jocul de-a combinațiile în ceea ce privește componența guvernului nu era în fond decît expresia acestei împărțiri și reîmpărțiri a „prăzii“, care se făcea atât sus cît și jos, în toată țara, în toată administrația centrală și locală. Bilanțul, bilanțul obiectiv al perioadei de jumătate de an, de la 27 februarie la 27 august 1917, este neîndoielnic: reformele au fost amîinate, împărțirea posturilor publice a fost efectuată, iar „greșelile“ săvîrșite cu prilejul împărțirii au fost îndreptate prin cîteva reîmpărțiri.

Dar cu cît au loc mai multe „reîmpărțiri“ ale aparatului birocratic între diferitele partide burgheze și mic-burgheze (între cadeți³⁰, socialiști-revoluționari și menșevici, dacă luăm exemplul Rusiei), cu atât mai limpede apare claselor asuprite și proletariatului, aflat în fruntea lor, antagonismul ireductibil dintre ele și *întreaga* societate burgheză.

De aici decurge necesitatea pentru toate partidele burgheze, chiar și pentru cele mai democratice, inclusiv cele „democrat-revoluționare“, de a intensifica represiunile împotriva proletariatului revoluționar, de a întări aparatul de represiune, adică aceeași mașină de stat. Această desfășurare a evenimentelor silește revoluția „să concentreze toate forțele de distrugere“ împotriva puterii de stat, o silește să-și pună nu sarcina îmbunătățirii mașinii de stat, ci pe aceea a distrugerii, a nimicirii ei.

Nu raționamente logice, ci dezvoltarea reală a evenimentelor, experiența vie a anilor 1848—1851 a dus la acest mod de a pune problema. Cît de riguros se menține Marx pe terenul faptelor furnizate de experiența istorică reiese din aceea că în 1852 el n-a pus încă în mod concret problema: *p r i n c e* trebuie să fie înlocuită această mașină de stat care urmează să fie distrusă. Experiența nu furnizase încă pe atunci materialul necesar pentru această problemă, pe care istoria n-a pus-o la ordinea zilei decît mai tîrziu, în 1871. În 1852 se putea constata cu precizie științifică doar faptul că revoluția proletară *a j u n s e s e* să aibă în fața ei sarcina „concentrării tuturor forțelor de distrugere“ împotriva puterii de stat, sarcina „sfărîmării“ mașinii de stat.

Aici se poate naște întrebarea: este oare justă generalizarea experienței, a observațiilor și a concluziilor lui Marx, transpunerea lor pe un teren mai larg decît al acestor trei ani din istoria Franței, anii 1848—1851? Pentru a putea analiza această problemă, vom aminti mai întîi o observație a lui Engels, iar apoi vom trece la examinarea datelor reale.

„...Franța — scria Engels în prefața la ediția a 3-a a lui „Optsprezece brumar“ — este țara în care, de fiecare dată, luptele istorice dintre clase au fost duse, mai mult ca oriunde, pînă la capăt, țara în care, prin urmare, și formele politice succesive în cadrul cărora se desfășoară aceste lupte și în care se concretizează rezultatele lor s-au conturat în modul cel mai pregnant. Centru al feudalismului în evul mediu, de la Renaștere încoace tipul țării cu

monarhie unitară bazată pe stările sociale, Franța a sfărîmat în cursul mării revoluții feudalismul și a instituit dominația pură a burgheziei într-o formă atît de clasică cum n-a fost atinsă în nici o altă țară din Europa. Dar și lupta proletariatului, care ridică capul, împotriva burgheziei dominante îmbracă aici o formă acută, necunoscută altundeva“ (p. 4, ed. 1907)³¹.

Ultima observație s-a învechit, întrucît după 1871 a survenit o întrerupere în lupta revoluționară a proletariatului francez, deși această întrerupere, oricît de lungă va fi fost ea, nu înlătură de loc posibilitatea ca, în viitoarea revoluție proletară, Franța să se manifeste ca țară clasică a luptei de clasă duse hotărît pînă la capăt.

Dar să aruncăm o privire generală asupra istoriei țărilor înaintate de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Vom vedea că, mai lent, sub forme mai variate, pe o arenă mult mai largă, a avut loc același proces, pe de o parte procesul formării „puterii parlamentare“, atît în țările republicane (Franța, America, Elveția), cît și în cele monarhice (Anglia, într-o anumită măsură Germania, Italia, țările scandinave etc.), — pe de altă parte procesul luptei pentru putere a diferitelor partide burgheze și mic-burgheze, care împărțeau și reîmpărțeau între ele „prada“ constînd din posturi publice, temeliile orînduirii burgheze rămînînd neschimbate, și, în sfîrșit, procesul perfecționării și întăririi „puterii executive“, a aparatului ei birocratic și militar.

Nu încapă nici o îndoială că aceste trăsături sînt comune întregii evoluții moderne a statelor capitaliste în genere. În decursul celor trei ani, 1848—1851, în Franța au avut loc într-o formă pronunțată, concentrată, într-un ritm rapid procesele de dezvoltare care sînt proprii întregii lumi capitaliste.

Dar în special imperialismul, epoca capitalului bancar, epoca monopolurilor capitaliste gigantice, epoca transformării capitalismului monopolist în capitalism monopolist de stat, învederează în legătură cu intensificarea repre-

siunilor dezlănțuite împotriva proletariatului atât în țările monarhice, cât și în țările republicane cele mai libere o extraordinară întărire a „mașinii de stat“, o nemaipomenită umflare a aparatului ei birocratic și militar.

Istoria universală ne apropie astăzi neîndoielnic, pe o scară incomparabil mai largă decât în 1852, de „concentrarea tuturor forțelor“ revoluției proletare în vederea „distrugerii“ mașinii de stat.

Prin ce va înlocui proletariatul mașina de stat? Comuna din Paris a furnizat în această privință cel mai instructiv material.

3. CUM PUNEA MARX PROBLEMA ÎN 1852*

În 1907, Mehring a publicat în revista „Neue Zeit“³² (XXV, 2, 164) pasaje din scrisoarea lui Marx către Weydemeyer din 5 martie 1852. Această scrisoare conține, printre altele, următoarele remarcabile considerații:

„În ce mă privește, nu-mi revine meritul de a fi descoperit nici existența claselor în societatea modernă și nici lupta dintre ele. Cu mult înaintea mea, istoricii burghezi au expus dezvoltarea istorică a acestei lupte de clasă, iar economiștii burghezi anatomia economică a claselor. Ceea ce am făcut eu nou este că am dovedit: 1) că existența claselor e legată numai de anumite faze istorice de dezvoltare a producției (historische Entwicklungsphasen der Produktion); 2) că lupta de clasă duce în mod necesar la dictatura proletariatului; 3) că această dictatură însăși constituie numai trecerea la desființarea tuturor claselor și la o societate fără clase...“³³.

Prin aceste cuvinte, Marx a izbutit să înfățișeze într-un mod uimitor de expresiv, în primul rînd, deosebirea principală și radicală dintre teoria sa și teoriile cugetătorilor celor mai înaintați și mai profunzi ai burgheziei și, în al doilea rînd, esența învățăturii sale despre stat.

* Adăugat la ediția a doua.

Principalul în învățătura lui Marx este lupta de clasă. Așa se spune și se scrie foarte des. Dar asta este inexact. Și din această inexacțitate rezultă întotdeauna denaturarea oportunistă a marxismului, falsificarea lui într-un mod care să fie acceptabil pentru burghezie. Căci teoria luptei de clasă a fost creată *nu* de Marx, *ci* de burghezie, *înaintea* lui Marx, și este, în general vorbind, *acceptabilă* pentru burghezie. Cine recunoaște *numai* lupta de clasă, acela nu este încă marxist, acela poate să nu fi ieșit încă din cadrul modului burghez de a gândi, din cadrul politicii burgheze. A limita marxismul la teoria luptei de clasă înseamnă a ciunti marxismul, a-l denatura, a-l reduce la ceea ce este acceptabil pentru burghezie. Marxist este numai acela care *extinde* recunoașterea luptei de clasă pînă la recunoașterea *dictaturii proletariatului*. În aceasta constă deosebiră fundamentală dintre un marxist și micul (ba chiar și marele) burghez de duzină. Aceasta constituie piatra de încercare a *adevărata* înțelegeri și recunoașteri a marxismului. Și nu este de mirare faptul că, atunci cînd istoria Europei a pus *în mod practic* clasa muncitoare în fața acestei probleme, nu numai toți oportuniștii și reformiștii, dar și toți „kautskiștii“ (oameni care oscilează între reformism și marxism) s-au dovedit a fi niște jalnici filistini și democrați mic-burghezi, care *neagă* dictatura proletariatului. Broșura lui Kautsky „Dictatura proletariatului“, apărută în august 1918, adică mult timp după prima ediție a cărții de față, constituie un model de denaturare mic-burgheză a marxismului și de ticăloasă renegare *în fapt* a marxismului, îmbinată cu recunoașterea fățarnică a acestuia *în vorbe* (vezi broșura mea: „Revoluția proletară și renegatul Kautsky“, Petrograd și Moscova 1918)*.

Oportunismul contemporan, întruchipat în persoana principalului său exponent, fostul marxist K. Kautsky, se încadrează întru totul în caracterizarea poziției *burgheze* făcută de Marx, deoarece acest oportunism limitează domeniul recunoașterii luptei de clasă la domeniul relațiilor burgheze. (Iar în cadrul acestui domeniu, în limitele lui,

* Vezi V. I. Lenin. Opere, vol. 28, București, Editura politică, 1959, p. 219—318
— Nota red.

nici un liberal cult nu va refuza să recunoască „principial“ lupta de clasă!) Oportunismul *nu extinde* recunoașterea luptei de clasă tocmai la faptul cel mai esențial, la perioada de *trecere* de la capitalism la comunism, la perioada *răsturnării* burgheziei și a completei ei *desființări*. În realitate, această perioadă este în mod necesar perioada unei lupte de clasă nemaiîntâlnit de înverșunate, perioada unor forme nemaiîntâlnit de ascuțite ale acesteia, prin urmare și statul acestei perioade trebuie să fie în mod necesar un stat *în chip nou* democratic (pentru proletari și cei neavuți în genere) și *în chip nou* dictatorial (împotriva burgheziei).

Mai departe. Esența învățăturii lui Marx despre stat și-a însușit-o numai acela care a înțeles că dictatura *unei singure* clase e necesară nu numai oricărei societăți împărțite în clase în general, nu numai *proletariatului* care a răsturnat burghezia, ci și pentru întreaga *perioadă istorică* ce desparte capitalismul de „societatea fără clase“, de comunism. Formele statelor burgheze sînt extrem de variate, esența lor este însă aceeași: într-un fel sau altul, toate aceste state reprezintă, în ultimă analiză în mod necesar, o *dictatură a burgheziei*. Trecerea de la capitalism la comunism nu poate să nu dea, firește, o abundență și o diversitate enormă de forme politice, dar esența lor va fi inevitabil aceeași: *dictatura proletariatului*³⁴.

CAPITOLUL AL III-LEA

STATUL ȘI REVOLUȚIA.

EXPERIENȚA COMUNEI DIN PARIS DIN 1871.

ANALIZA LUI MARX

1. ÎN CE CONSTĂ EROISMUL ÎNCERCĂRII COMUNARZILOR?

Se știe că cu cîteva luni înaintea Comunei, în toamna anului 1870, Marx a pus în gardă pe muncitorii parizieni, arătîndu-le că încercarea de a răsturna guvernul ar fi o prostie dictată de desperare ³⁵. Dar în martie 1871, cînd muncitorilor le *fusese impusă* lupta hotărîtoare și cînd e au primit-o, cînd insurecția a devenit fapt, Marx, cu

toate că auspiciile erau defavorabile, salută în modul cel mai entuziast revoluția proletară. Marx nu s-a îndărătnicit într-o condamnare pedantă a mișcării „inoportune“, cum a procedat renegatul rus de tristă celebritate al marxismului, Plehanov, care în noiembrie 1905 a pledat în scris pentru încurajarea luptei muncitorilor și țăranilor, iar după decembrie 1905 a strigat ca un liberal: „nu trebuia să se pună mâna pe arme“³⁶.

Marx nu s-a limitat însă la a-și exprima entuziasmul față de eroismul comunarilor, care, după expresia lui, „asaltaseră cerul“³⁷. În această mișcare revoluționară de masă, cu toate că ea nu și-a atins țelul, el a văzut o experiență istorică de uriașă însemnătate, un anumit pas înainte al revoluției proletare mondiale, un pas practic, mai important decît sute de programe și de raționamente. Să analizeze această experiență, să tragă din ea învățăminte tactice, să-și reexamineze pe baza ei teoria — iată sarcina pe care și-a fixat-o Marx.

Singura „rectificare“ la „Manifestul Comunist“ pe care Marx a socotit-o necesară a fost făcută de el pe baza experienței revoluționare a comunarilor parizieni.

Ultima prefață la noua ediție germană a „Manifestului Comunist“, semnată de ambii lui autori, poartă data de 24 iunie 1872. În această prefață, autorii, Karl Marx și Friedrich Engels, afirmă că programul „Manifestului Comunist“ „este astăzi pe alocuri învechit“.

„...Comuna a dovedit îndeosebi — continuă ei — că «clasa muncitoare nu poate să ia pur și simplu în stăpînire mașina de stat așa cum este și să o pună în funcțiune pentru propriile ei scopuri»...“³⁸

Cuvintele din acest citat puse în ghilimele interioare sînt luate de către autori din opera lui Marx: „Războiul civil din Franța“³⁹.

Așadar, unul dintre învățămintele principale și fundamentale ale Comunei din Paris a fost socotit de Marx și Engels de o atît de uriașă însemnătate, încît l-au introdus ca o rectificare esențială la „Manifestul Comunist“.

Extrem de caracteristic este faptul că tocmai această rectificare esențială a fost denaturată de către oportuniști și că sensul ei este fără doar și poate necunoscut pentru nouă zecimi, dacă nu chiar pentru nouăzeci și nouă la sută dintre cititorii „Manifestului Comunist“. În cele ce urmează, la capitolul consacrat în mod special denaturărilor, vom vorbi mai amănunțit despre această denaturare. Aici e suficient să remarcăm că „înțelegerea“ vulgară curentă a celebrelor cuvinte ale lui Marx reproduse în citatul de mai sus pretinde că Marx ar fi subliniat ideea dezvoltării lente, în opoziție cu ideea cuceririi puterii etc.

În realitate, lucrurile stau *exact invers*. Ideea lui Marx este că clasa muncitoare trebuie să *zdrobească*, să *sfărîme* „mașina de stat așa cum este“, și nu să se limiteze la simpla ei cucerire.

La 12 aprilie 1871, adică tocmai în timpul Comunei, Marx i-a scris lui Kugelmann:

„...Dacă vei citi ultimul capitol al lucrării mele «Optsprezece brumar», vei vedea că eu consider că viitoarea încercare a revoluției franceze nu va mai fi, ca pînă acum, trecerea aparatului birocratic-militar dintr-o mîină într-alta, ci *sfărîmarea* lui“ (subliniat de Marx; zerbuchen în original), „și aceasta este condiția prealabilă a oricărei adevărate revoluții populare pe continent. Asta încearcă și eroicii noștri tovarăși din Paris“ (p. 709, „Neue Zeit“, XX, 1, 1901—1902)⁴⁰. (Scrisorile lui Marx către Kugelmann au apărut în rusește în cel puțin două ediții; una dintre ele sub redacția mea și cu o prefață a mea*.)

Cuvintele: „sfărîmarea aparatului birocratic-militar de stat“ cuprind, exprimat pe scurt, principalul din ceea ce ne învață marxismul cu privire la sarcinile proletariatului în revoluție în ceea ce privește statul. Și tocmai acest învățămînt nu numai că este cu totul uitat, dar este de-a dreptul denaturat de predominanta „interpretare“ kautskistă a marxismului!

* Vezi V. I. Lenin. Opere complete, vol. 14, București, Editura politică, 1963, ed. a doua, p. 384—392. — Nota red.

Cît privește referirea lui Marx la „Optrizezece brumar“, am reprodus mai sus în întregime pasajul corespunzător.

Merită să fie subliniate îndeosebi două puncte din raționamentul lui Marx reprodus mai sus. În primul rînd, el își limitează concluzia la continent. Acest lucru era explicabil în 1871, cînd Anglia era încă un model de țară pur capitalistă, dar fără militarism și în mare măsură fără birocrație. De aceea Marx a exceptat Anglia, în care o revoluție, și chiar o revoluție populară, era pe atunci imaginabilă și posibilă *fără* condiția prealabilă a distrugerii „mașinii de stat așa cum este“.

În prezent, în 1917, în epoca primului mare război imperialist, această limitare făcută de Marx cade. Atît Anglia cît și America, cei mai de seamă și ultimii reprezentanți — în întreaga lume — ai „libertății“ anglo-saxone în sensul absenței militarismului și birocrațismului, au alunecat cu totul în mlaștina murdară și sîngeroasă a instituțiilor birocratice-militare specifice întregii Europe, instituții care-și subordonează totul, înăbușe totul. În prezent, în Anglia ca și în America, „condiția prealabilă a oricărei adevărate revoluții populare“ este *s f ă r ă m a r e a, d i s t r u g e r e a* „mașinii de stat așa cum este“ (care a atins în perioada 1914 — 1917, în aceste țări, perfecțiunea „europeană“, imperialistă).

În al doilea rînd, o deosebită atenție merită observația extrem de profundă a lui Marx că distrugerea mașinii de stat birocratice-militare este „condiția prealabilă a oricărei adevărate revoluții *populare*“. Această noțiune de revoluție „populară“ pare ciudată în gura lui Marx, iar plehanoviștii și menșevicii ruși, acești adepți ai lui Struve, care vor să fie considerați marxiști, ar putea, desigur, să califice această expresie a lui Marx drept un „lapsus“. Ei au redus marxismul la o asemenea denaturare sărăcăcios-liberală, încît pentru ei nu există nimic în afară de opoziția dintre revoluția burgheză și cea proletară, dar chiar și această opoziție ei o înțeleg cum nu se poate mai rigid.

Dacă luăm drept exemplu revoluțiile din secolul al XX-lea, atunci și revoluția din Portugalia și cea din Turcia

trebuie, desigur, considerate revoluții burgheze. Dar „populară“ n-a fost nici una, nici cealaltă, căci masa poporului, majoritatea lui covârșitoare, nu prea s-a manifestat în mod activ, independent, cu propriile ei revendicări economice și politice nici într-una, nici în cealaltă. Dimpotrivă, revoluția burgheză rusă din 1905—1907, deși n-a cunoscut succese atât de „strălucite“ ca cele înregistrate în anumite momente de revoluția din Portugalia și de cea din Turcia, a fost, fără îndoială, o „adevărată“ revoluție „populară“, căci masa poporului, majoritatea lui, păturile sociale cele mai adânci, cele mai „de jos“, strivite de povara asupririi și a exploatării, s-au ridicat în mod independent și au imprimat întregului mers al revoluției amprenta revendicărilor lor, a încercărilor lor de a clădi în felul lor o nouă societate în locul celei vechi, pe care o distrugeau.

În Europa anului 1871, proletariatul nu alcătuia majoritatea poporului în nici o țară de pe continent. O revoluție „populară“, care să antreneze în mișcare într-adevăr majoritatea poporului, putea fi populară numai dacă cuprindea atât proletariatul, cât și țărănimea. Tocmai aceste două clase alcătuiau atunci „poporul“. Aceste două clase sînt unite prin aceea că „mașina de stat birocratică-militară“ le asuprește, le apasă, le exploatează. *A zdrobi* această mașină, *a o sfărîma* — iată care este adevăratul interes al „poporului“, al majorității lui, a muncitorilor și al majorității țăranilor, iată care este „condiția prealabilă“ a unei alianțe libere între țăranii săraci și proletari; fără o asemenea alianță democrația nu este trainică și transformările socialiste sînt irealizabile.

Tocmai spre o asemenea alianță își croia drum, precum se știe, Comuna din Paris, care nu și-a atins scopul, datorită unei serii de cauze cu caracter intern și extern.

Prin urmare, vorbind despre o „adevărată revoluție populară“, Marx, fără a uita cîtuși de puțin particularitățile micii burghezii (despre acestea, adesea el a vorbit pe larg), a ținut seama în mod riguros de raportul real dintre clase din majoritatea statelor continentale din Europa anului 1871. Iar pe de altă parte, el a constatat că „sfărîmarea“ mașinii de stat este impusă de interesele atât ale

muncitorilor cît și ale țăranilor, că ea îi unește pe aceștia, punîndu-le în față sarcina comună a înlăturării „parazitului“ și a înlocuirii lui prin ceva nou.

Prin ce anume?

2. PRIN CE SĂ FIE ÎNLOCUITĂ MAȘINA DE STAT SFĂRÎMATĂ?

La această întrebare, Marx a dat în 1847, în „Manifestul Comunist“, un răspuns care era încă cu totul abstract, mai bine zis un răspuns care indica sarcinile, dar nu și mijloacele pentru realizarea lor. „Organizarea proletariatului ca clasă dominantă“, „cucerirea democrației“ vor trebui să înlocuiască mașina de stat sfărîmată — acesta a fost răspunsul dat în „Manifestul Comunist“⁴¹.

Fără a se lăsa furat de utopii, Marx a așteptat ca *experiența* mișcării de masă să dea răspuns la întrebarea ce forme concrete va lua această organizare a proletariatului ca clasă dominantă, în ce mod anume această organizare se va îmbina cu o cît mai deplină și mai consecventă „cucerire a democrației“.

Experiența Comunei, deși nu prea mare, a fost supusă de Marx, în „Războiul civil din Franța“, celei mai atente analize. Vom cita cele mai importante pasaje din această lucrare:

În secolul al XIX-lea s-a dezvoltat, avîndu-și originea încă în evul mediu, „puterea de stat centralizată, cu organele ei omniprezente — armată permanentă, poliție, birocrație, cler, magistratură“. O dată cu dezvoltarea antagonismului de clasă dintre capital și muncă, „puterea de stat căpăta tot mai mult caracterul unei puteri publice în vederea asupririi muncii, caracterul unui instrument al dominației de clasă. După fiecare revoluție care marchează un progres al luptei de clasă, caracterul pur asupritor al puterii de stat se manifestă tot mai fățiș“. După revoluția din 1848—1849, puterea de stat devine „un instrument național în războiul capitalului împotriva muncii“. Cel de-al doilea Imperiu consolidează această situație.

„Comuna a fost antiteza directă a imperiului“. „Ea era forma specifică“ „a unei republici care urma să înlăture nu numai forma monarhică a dominației de clasă, ci însăși dominația de clasă...“

În ce anume a constatat forma „specifică“ a republicii proletare, socialiste? Cum era statul pe care ea începuse să-l făurească?

„...Primul decret al Comunei a suprimat armata permanentă, înlocuind-o cu poporul înarmat...“

Această revendicare figurează astăzi în programele tuturor partidelor care vor să se denumească socialiste. Dar cât valorează programele acestor partide o dovedește cum nu se poate mai bine comportarea socialiștilor-revoluționari și a menșevicilor noștri, care tocmai după revoluția din 27 februarie au renunțat în fapt la realizarea acestei revendicări!

„...Comuna era alcătuită din consilieri municipali aleși prin vot universal în diferitele arondismente ale Parisului. Ei erau răspunzători și oricînd revocabili. Cei mai mulți dintre ei erau, bineînțeles, muncitori sau reprezentanți recunoscuți ai clasei muncitoare...“

...Poliția, care pînă atunci era un instrument al guvernului central, a fost imediat despuiată de toate atributele ei politice și transformată într-un organ răspunzător al Comunei și oricînd revocabil... la fel și funcționarii din toate celelalte sectoare administrative... Începînd cu membrii Comunei și pînă la ultimul slujbaş, funcțiile publice trebuiau îndeplinite în schimbul unui *salariu de muncitor*. Privilegiile înalților demnitari și cheltuielile lor de reprezentare au dispărut o dată cu acești demnitari... După înlăturarea armatei permanente și a poliției, instrumente ale puterii materiale a vechii cîrmuirii, Comuna a trecut imediat la sfărîmarea instrumen-

tului de asuprire spirituală, puterea popilor... Magistrații și-au pierdut independența aparentă... de aici înainte ei aveau să fie aleși și deveneau răspunzători și revocabili...“⁴²

Așadar, s-ar părea că Comuna a înlocuit mașina de stat sfărâmată „numai“ cu o democrație mai deplină: desființarea armatei permanente, eligibilitatea și revocabilitatea deplină a tuturor funcționarilor. În realitate însă, acest „numai“ înseamnă o operă uriașă de înlocuire a unui gen de instituții prin instituții principial diferite de primele. Constatăm aici tocmai unul din cazurile de „transformare a cantității în calitate“: democrația, înfăptuită în modul cel mai complet și mai consecvent ce se poate închipui, se transformă din democrație burgheză în democrație proletară, din stat (= forță specială de reprimare a unei anumite clase) în ceva ce nu mai este propriu-zis stat.

Reprimarea burgheziei și a împotrivirii ei continuă încă să fie necesară. În cazul Comunei, acest lucru a fost deosebit de necesar, și una din cauzele înfrîngerii ei este faptul că ea n-a făcut acest lucru într-un chip destul de hotărît. Dar, în acest caz, organul de reprimare îl constituie majoritatea populației, și nu minoritatea ei, cum a fost întotdeauna, și în timpul sclavagismului, și în timpul iobăgiei, și în timpul robiei salariate. Și, din moment ce majoritatea poporului reprimă *ea însăși* pe asupritorii ei, *nu mai e nevoie* de o „forță specială“ pentru reprimare! În acest sens, statul *începe să dispară treptat*. În locul instituțiilor speciale ale unei minorități privilegiate (birocrația privilegiată, cadrele de comandă ale armatei permanente), majoritatea însăși poate îndeplini direct aceste funcții, și pe măsură ce funcțiile puterii de stat ajung să fie îndeplinite de către întregul popor, puterea aceasta devine tot mai puțin necesară.

Deosebit de remarcabilă este în această privință o măsură a Comunei subliniată de Marx: desființarea tuturor indemnizațiilor de reprezentare, desființarea tuturor privilegiilor bănești ale funcționarilor, reducerea lefurilor *tuturor* deținătorilor de funcții publice pînă la nivelul „*salariului unui muncitor*“. Tocmai acest fapt vădește cît se poate de limpede

colitura de la democrația burgheză la democrația proletară, de la democrația asupritorilor la democrația claselor asuprite, de la stat ca „*forță specială*“ de reprimare a unei anumite clase la reprimarea asupritorilor prin *forța generală* a majorității poporului, a muncitorilor și țăranilor. Și tocmai în acest punct deosebit de convingător — și, în problema statului, poate chiar cel mai însemnat —, învățămintele lui Marx sînt în cea mai mare măsură uitate! Comentariile cu caracter de popularizare — al căror număr e nesfîrșit — nu conțin nimic în acest sens. „Se obișnuiește“ ca acest lucru să fie trecut sub tăcere, ca o „naivitate“ perimată, tot așa cum creștinii, atunci cînd creștinismul a devenit religie de stat, „au dat uitării“ „naivitățile“ creștinismului primitiv, cu spiritul lui democrat-revoluționar.

Reducerea lefurilor funcționarilor de stat superiori pare a fi „pur și simplu“ o revendicare a democratismului naiv, primitiv. Unul dintre „fondatorii“ celui mai recent oportunism, fostul social-democrat Ed. Bernstein, s-a îndelencit nu o dată cu repetarea vulgarelor ironii burgheze la adresa democratismului „primitiv“. Ca toți oportuniștii, ca și kautskiștii de astăzi, el n-a înțeles de loc, în primul rînd, că trecerea de la capitalism la socialism e *cu neputință* fără o oarecare „revenire“ la democratismul „primitiv“ (căci altfel cum s-ar putea trece la exercitarea funcțiilor statului de către majoritatea populației și de către absolut toată populația?) și, în al doilea rînd, că „democratismul primitiv“ pe baza capitalismului și a culturii capitaliste nu e tot una cu democratismul primitiv din vremurile străvechi sau din perioada precapitalistă. Cultura capitalistă *a creat* marea producție, fabricile, căile ferate, poșta, telefonul etc., și *pe această bază* marea majoritate a funcțiilor vechii „puteri de stat“ s-au simplificat atît de mult și pot fi reduse la operații de înregistrare, de înscriere, de control atît de simple, încît aceste funcții vor deveni pe deplin accesibile tuturor oamenilor știutori de carte, ele vor putea fi întru totul îndeplinite în schimbul unui obișnuit „salariu de muncitor“ și se va putea (și va trebui) să fie luată acestor funcții orice urmă de privilegiu, de „șefie“.

Deplina eligibilitate, revocabilitatea *în orice moment* a tuturor deținătorilor de funcții publice, fără excepție, reducerea lefurilor acestora la un obișnuit „salariu de muncitor“, aceste măsuri democratice simple și „de la sine înțelese“, care îmbină pe deplin interesele muncitorilor cu cele ale majorității țăranilor, constituie în același timp o punte de trecere de la capitalism la socialism. Aceste măsuri se referă la reconstruirea statală, la reconstruirea pur politică a societății, dar se înțelege că ele capătă tot sensul și însemnătatea lor numai în legătură cu „exproprierea expropriatorilor“, aflată în curs de înfăptuire sau de pregătire, adică în legătură cu transformarea proprietății private capitaliste asupra mijloacelor de producție în proprietate socială.

„Comuna — scria Marx — a înfăptuit lozincă tuturor revoluțiilor burgheze — cîrmuire ieftină —, suprimînd cele două mari capitole de cheltuieli: armata și birocrăția“⁴³.

Din rîndurile țăranimii, ca și din rîndurile altor pături ale micii burghezii, numai o minoritate infimă „parvine“, „ajunge în rîndul oamenilor“ în sensul burghez, adică se transformă fie în oameni cu stare, în burghezi, fie în funcționari bine plătiți și privilegiați. Majoritatea covârșitoare a țăranimii din orice țară capitalistă, în care există țăranime (și aceste țări capitaliste constituie majoritatea), e asuprită de regim și dorește doborîrea lui, este dornică de o cîrmuire „ieftină“. Acest lucru îl poate înfăptui *numai* proletariatul și, înfăptuindu-l, el face totodată un pas spre reconstruirea socialistă a statului.

3. DESFIINȚAREA PARLAMENTARISMULUI

„Comuna — scria Marx — trebuia să fie nu un organism parlamentar, ci un organism activ, atît executiv cît și legislativ...“

...În loc să hotărască o dată la trei sau la șase ani care membru al clasei dominante să reprezinte și să calce în picioare (ver-und zertreten) poporul în parla-

ment, votul universal urma să servească poporului, constituit în comune, pentru a-și alege muncitorii, supraveghetorii și contabilii, așa cum votul individual servește oricărui alt patron să și-i aleagă pentru întreprinderea lui⁴⁴.

Această minunată critică a parlamentarismului, formulată în 1871, face și ea parte acum, datorită dominației social-șovinismului și oportunismului, din „cuvintele uitate” ale marxismului. Miniștrii și parlamentarii de profesie, trădătorii proletariatului și socialiștii „practiciști” din zilele noastre au lăsat în întregime critica parlamentarismului pe seama anarhiștilor și, pe acest motiv uimitor de judicios, au declarat *orice* critică a parlamentarismului drept „anarhism”!! Nu e nimic ciudat în faptul că anarho-sindicalismul, deși frate bun cu oportunismul, se bucura tot mai frecvent de simpatia proletariatului din țările parlamentare „înaintate”, scîrbit de „socialiști” de teapa lui Scheidemann, David, Legien, Sembat, Renaudel, Henderson, Vandervelde, Stauning, Branting, Bisso-lati & Co.

Pentru Marx însă, dialectica revoluționară n-a fost niciodată o frază goală la modă, o jucărie, cum a devenit ea la Plehanov, Kautsky și alții. Marx a știut să rupă fără milă cu anarhismul din cauza incapacității acestuia de a utiliza chiar și „grajdul” parlamentarismului burghez, mai ales atunci cînd e vădit că nu există o situație revoluționară; în același timp însă, Marx a știut să facă și o critică cu adevărat revoluționară-proletară parlamentarismului.

A hotărî o dată la cîțiva ani care membru al clasei dominante va oprima și va călca în picioare poporul în parlament — iată adevărata esență a parlamentarismului burghez nu numai în monarhiile constituționale parlamentare, ci și în republicile cele mai democratice.

Dar, dacă punem problema statului, dacă privim parlamentarismul ca una din instituțiile statului, din punctul de vedere al sarcinilor proletariatului în *acest* domeniu, — care este atunci calea de ieșire din parlamentarism? cum ne putem lipsi de el?

Trebuie s-o spunem încă și încă o dată: învățămintele trase de Marx pe baza studierii Comunei, au fost în așa măsură uitate, încît „social-democratul“ din zilele noastre (citește: trădătorul de azi al socialismului) e de-a dreptul incapabil să înțeleagă altă critică a parlamentarismului în afara celei anarhiste sau a celei reacționare.

Calea de ieșire din parlamentarism nu constă, firește, în desființarea instituțiilor reprezentative și a principiului eligibilității, ci în transformarea instituțiilor reprezentative din locuri de pălăvrăgeală în instituții „active“. „Comuna trebuia să fie nu un organism parlamentar, ci un organism activ, atît executiv cît și legislativ“.

Nu un organism „parlamentar, ci un organism activ“ — iată o afirmație care-i nimerește în plin pe parlamentarii de azi și pe „cățelușii lor de salon“, parlamentarii social-democrați! Luați oricare țară parlamentară, începînd cu America și pînă la Elveția, începînd cu Franța și pînă la Anglia, Norvegia etc.: adevărata activitate „de stat“ se desfășoară în culise, ea este efectuată de departamente, cancelarii, state-majore. În parlament se pălăvrăgește doar, urmărindu-se în mod special scopul de a înșela „gloata“. Lucrul acesta e atît de adevărat, încît chiar și în republica rusă, republică burghezo-democratică, încă înainte ca ea să fi izbutit să creeze un adevărat parlament, au și început să se manifeste toate aceste păcate ale parlamentarismului. Eroii filistinismului putred, toți acești Skobelevi și Țereteli, Cernovi și Avksentievi, au izbutit să pîngărească și Sovietele, prefăcîndu-le în locuri de pălăvrăgeală de tipul celui mai respingător parlamentarism burghez. În Soviete, domnii miniștri „socialiști“ înșală pe țărani creduli prin frazeologie și rezoluții. În guvern se joacă un permanent cadril, pe de o parte, pentru ca un număr cît mai mare de socialiști-revoluționari și menșevici să se înfrupte pe rînd din „cașcavalul“ slujbelor rentabile și onorabile, pe de altă parte, pentru „a abate atenția“ poporului. Iar în cancelarii, în statele-majore „se desfășoară“ activitatea „de stat“!

Nu de mult, „Delo Naroda“⁴⁵, organul partidului de guvernămînt al „socialiștilor-revoluționari“, a recunoscut

într-un articol redacțional — cu acea franchețe fără seamăn a oamenilor din „lumea bună“, unde „toți“ se îndeletnicesc cu prostituția politică — că pînă și în ministerele care aparțin „socialiștilor“ (pardon de expresie!), pînă și în acestea întregul aparat birocratic continuă în esență să rămînă cel vechi, funcționează după vechile obiceiuri, sabotează în mod absolut „liber“ inițiativele revoluționare! Și chiar dacă ar fi lipsit această mărturisire, oare istoria reală a participării socialiștilor-revoluționari și a menșevicilor la guvern nu dovedește acest lucru? Caracteristic este în acest caz numai faptul că, aflîndu-se în cîrdășie ministerială cu cadeții, domnii Cernovi, Rusanovi, Zenzinovi și ceilalți redactori de la „Delo Naroda“ și-au pierdut pînă într-atît rușinea, încît nu se jeneză să relateze în mod public, ca despre o nimica toată, fără să roșească măcar, faptul că „la ei“ în ministere totul a rămas așa cum a fost!! Frazeologie democrat-revoluționară pentru a amăgi pe prostănacii de la țară și tărăgăneală birocratică de cancelarie pentru „a face pe placul“ capitaliștilor — iată *esența* „cinstitei“ coaliții.

Comuna înlocuiește parlamentarismul corupt și putred al societății burgheze prin instituții în care libertatea de opinie și de discuție nu degenerază în înșelăciune, căci parlamentarii trebuie să lucreze ei înșiși, să aplice ei înșiși legile întocmite de ei, să controleze ei înșiși rezultatul practic al acestor legi, să răspundă ei înșiși direct în fața alegătorilor lor. Instituțiile reprezentative rămîn, dar parlamentarismul, ca sistem special, ca separare a activității legislative de cea executivă, ca situație privilegiată a deputaților, *nu există* aici. Fără instituții reprezentative nu putem concepe democrația, nici chiar cea proletară; fără parlamentarism putem și *trebuie* s-o concepem, dacă critica societății burgheze nu rămîne pentru noi o vorbă goală, dacă năzuința de a doborî dominația burgheziei este din partea noastră o năzuință serioasă și sinceră, și nu o frazeologie „electorală“ în scopul de a pescui voturile muncitorilor, așa cum procedează menșevicii și socialiștii-revoluționari, alde Scheidemann și Legien, Sembat și Vandervelde.

Este extrem de instructiv faptul că, vorbind despre funcțiile aparatului funcționăresc de care are nevoie atât Comuna cât și democrația proletară, Marx ia ca termen de comparație pe salariații „oricărui alt patron“, adică o întreprindere capitalistă obișnuită cu „muncitori, supra-veghetori și contabili“.

La Marx nu există nici urmă de utopism în sensul ca el să inventeze „nouă“ societate, ca aceasta să fie un produs al fanteziei sale. Nu, el studiază *nașterea* noii societăți *din* cea veche, formele de trecere de la cea veche la cea nouă ca pe un proces istoric-natural. El ia experiența reală a mișcării proletare de masă, străduindu-se să tragă din ea învățăminte practice. El „învață“ de la Comună, așa cum toți marii gânditori revoluționari nu s-au temut să învețe din experiența marilor mișcări ale clasei asuprite, neluând niciodată față de ele o atitudine pedantă de „moralist“ (ca, de pildă, Plehanov: „nu trebuia să se pună mîna pe arme“, sau Tereteli: „o clasă trebuie să se auto-limiteze“).

Nu poate fi vorba de desființarea dintr-o dată, pretutindeni, pînă la capăt a birocrăției. Ar fi o utopie. Dar să *sfărîm* dintr-o dată vechea mașină birocratică și să începi să clădești imediat una nouă, care să permită desființarea treptată a oricărui birocratism, aceasta *nu este* o utopie; aceasta este experiența Comunei, este sarcina directă și imediată a proletariatului revoluționar.

Capitalismul simplifică funcțiile conducerii „de stat“, permite ca „șefia“ să fie înlăturată și ca totul să fie redus la o organizare a proletarilor (ca clasă dominantă), care, în numele întregii societăți, angajează „muncitori, supra-veghetori, contabili“.

Noi nu sîntem utopiști. Noi nu „visăm“ să ne lipsim *dintr-o dată* de orice conducere, de orice subordonare: aceste visuri anarhiste, bazate pe neînțelegerea sarcinilor dictaturii proletariatului, sînt absolut străine marxismului și nu servesc în realitate decît la amînarea revoluției socialiste pînă în ziua în care oamenii se vor fi schimbat. Nu, noi vrem revoluția socialistă cu oameni așa cum sînt ei

astăzi, care nu se vor putea dispensa de subordonare, de control, „de supraveghetori și de contabili“.

Dar subordonarea trebuie să existe față de avangarda înarmată a tuturor celor ce muncesc și sînt exploatați, față de proletariat. Poate și trebuie să fie începută de îndată, de la o zi la alta, înlocuirea „șefiei“ specifice a funcționarilor de stat prin funcții simple „de supraveghetori și de contabili“, prin funcții care sînt de pe acum întru totul accesibile nivelului de dezvoltare al orașenilor în general și care pot fi întru totul îndeplinite în schimbul unui „salariu de muncitor“.

Să organizăm marea producție pornind de la ceea ce a fost deja creat de capitalism, s-o organizăm noi *înșine*, muncitorii, sprijinindu-ne pe experiența noastră muncitorească, făurind disciplina cea mai severă, o disciplină de fier, susținută de puterea de stat a muncitorilor înarmați, să reducem pe funcționarii de stat la rolul de simpli executori ai însărcinărilor noastre, la rolul „de supraveghetori și de contabili“ (bineînțeles, cu tot felul de tehnicieni de diferite specialități, de diferite categorii și ranguri) răspunzători, revocabili, modest plătiți — iată sarcina noastră proletară, iată cu ce putem și trebuie să începem atunci cînd înfăptuim revoluția proletară. Un asemenea început, care se bazează pe marea producție, duce de la sine la „dispariția“ treptată a oricărei birocrății, la făurirea treptată a unei ordini — ordine fără ghilimele, ordine care să nu semene cu robia salariată —, a unei ordini în care funcțiile de supraveghere și de contabilitate, din ce în ce mai simplificate, vor fi îndeplinite pe rînd de toată lumea, vor deveni apoi o deprindere și vor dispărea, în cele din urmă, ca funcții *speciale* ale unei păături speciale de oameni.

Un social-democrat german spiritual din deceniul al 8-lea al secolului trecut a spus că *poșta* e un model de gospodărie socialistă. Acest lucru este foarte just. Poșta este acum o întreprindere organizată după tipul monopolului *capitalist* de stat. Imperialismul transformă treptat toate trusturile în organizații de acest tip. Deasupra oamenilor muncii „simpli“, copleșiți de muncă și flămînzi, se

situează aici aceeași birocrație burgheză. Dar mecanismul gospodăririi sociale e aici deja gata format. Să răsturnăm pe capitaliști, să zdrobim cu mâna de fier a muncitorilor înarmați împotrivirea acestor exploataatori, să sfărâmăm mașina birocratică a statului contemporan — și vom avea în fața noastră un mecanism înzestrat cu o tehnică superioară și eliberat de „parazit“, un mecanism pe care înșiși muncitorii uniți îl pot pune foarte bine în mișcare, angajând tehnicieni, supraveghetori, contabili, retribuind munca *tuturor* acestora, ca și în general munca *tuturor* funcționarilor „de stat“, printr-un salariu de muncitor. Iată sarcina concretă, practică, imediat realizabilă în ceea ce privește toate trusturile, sarcină care izbăvește pe oamenii muncii de povara exploatării și care ține seama de experiența practică deja începută (mai ales în domeniul construcției statului) de către Comună.

Întreaga economie națională organizată după chipul poștei, și anume în așa fel încît tehnicienii, supraveghetorii, contabilii, ca și *toți* cei ce dețin vreo funcție publică să nu primească o leafă mai mare decît un „salariu de muncitor“, sub controlul și conducerea proletariatului înarmat — iată țelul nostru cel mai apropiat. Iată ce fel de stat, iată ce fel de bază economică a statului ne trebuie. Iată ce va rezulta din desființarea parlamentarismului și din menținerea instituțiilor reprezentative, iată ce va izbăvi clasele de oameni ai muncii de prostituarea acestor instituții de către burghezic.

I. ORGANIZAREA UNITĂȚII NAȚIUNII

„...În schița sumară a organizării naționale, pe care Comuna n-a avut răgazul s-o elaboreze mai pe larg, se spune categoric că Comuna urmează... să fie forma politică chiar și a celui mai mic sat“... Tot comuncle urmau să aleagă și „delegația națională“ de la Paris.

„...Puținele, dar foarte importantele funcții care mai rămîneau guvernului central nu urmau să fie desființate — afirmațiile în acest sens constituiau

un fals cu bună știință —, ci încredințate unor funcționari comunali, strict răspunzători...

...Unitatea națiunii nu urma să fie distrusă, ci, dimpotrivă, să fie organizată pe baza orînduirii Comunei. Unitatea națiunii avea să devină o realitate prin nimicirea puterii de stat, care pretindea că întruchipează această unitate, dar care voia să fie independentă de națiune și să se situeze deasupra ei, deși nu era decît o excrescență parazită pe corpul acesteia... Sarcina era de a amputa organele pur repressive ale vechii puteri de stat, iar funcțiile legitime ale acestei puteri, care avea pretenția că se situează deasupra societății, să-i fie luate și trecute în mîna unor slujitori răspunzători ai societății⁴⁶.

În ce măsură n-au înțeles — adică, mai bine zis, n-au vrut să înțeleagă — oportuniștii social-democrației contemporane aceste considerații ale lui Marx o dovedește cum nu se poate mai bine cartea de faimă herostratică a renegațului Bernstein: „Premisele socialismului și sarcinile social-democrației“. Referindu-se tocmai la cuvintele lui Marx citate mai sus, Bernstein scrie că acest program, „prin conținutul său politic, prezintă în toate trăsăturile sale esențiale cea mai mare asemănare cu federalismul lui Proudhon... Cu toate celelalte divergențe existente între Marx și «mic-burghezul» Proudhon (Bernstein pune cuvîntul „mic-burghez“ în ghilimele, care ar trebui, după părerea lui, să exprime ironie), ideile lor sînt în această privință foarte apropiate“. De bună seamă, continuă Bernstein, însemnătatea municipalităților crește, dar „mie mi se pare îndoielnic că prima sarcină a democrației ar consta într-o lichidare (textual *Auflösung* — desființare, dizolvare) a statelor contemporane și într-o deplină transformare (*Umwandlung*) a organizării lor, așa cum și-o reprezintă Marx și Proudhon — constituirea adunării naționale din delegații adunărilor provinciale sau regionale, care, la rîndul lor, să fie alcătuite din delegați ai comunelor, astfel încît întreaga formă de pînă acum a reprezentanțelor națio-

nale să dispară cu desăvîrșire“ (Bernstein, „Premisele“, p. 134 și 136, ediția germană din 1899).

E de-a dreptul monstruos să confunzi concepțiile lui Marx cu privire la „nimicirea puterii de stat parazitare“ cu federalismul lui Proudhon! Dar acest lucru nu este întîmplător, pentru că oportunistului nici prin gînd nu-i trece că Marx are în vedere aici nu federalismul în opoziție cu centralismul, ci sfărîmarea vechii mașini de stat burgheze, care există în toate țările burgheze.

Oportunistului îi vine în minte numai ceea ce vede în jurul său, în mediul filistinismului mic-burghez și al stagnării „reformiste“, adică numai „municipalitățile“! Cît privește revoluția proletariatului, oportunistul s-a dezvățat pînă să se și gîndească la așa ceva.

E ridicol. Dar este semnificativ că, în ceea ce privește acest punct, Bernstein n-a fost combătut. Bernstein a fost combătut de mulți — mai ales de Plehanov în literatura rusă, de Kautsky în cea europeană —, și totuși despre *această* denaturare a lui Marx de către Bernstein *nu* au vorbit nici unul, nici celălalt.

Oportunistul s-a dezvățat într-atît să cugete în spirit revoluționar și să reflecteze asupra revoluției, încît el atribuie lui Marx ideea de „federalism“, confundîndu-l pe Marx cu Proudhon, întemeietorul anarhismului. Iar Kautsky și Plehanov, care doresc să fie marxiști ortodocși și să apere învățătura marxismului revoluționar, trec sub tăcere acest lucru! Aici se află una din rădăcinile extremei vulgarizări a concepției despre deosebirea dintre marxism și anarhism, vulgarizare proprie atît kautskiștilor cît și oportuniștilor și despre care vom mai avea prilejul să vorbim.

Nici urmă de federalism nu există în raționamentele lui Marx asupra experienței Comunei, citate mai sus. Marx are același punct de vedere cași Proudhon tocmai într-o chestiune pe care oportunistul Bernstein nu o vede. Marx e în dezacord cu Proudhon tocmai într-o chestiune în care Bernstein vede o asemănare între ei.

Marx are același punct de vedere ca și Proudhon în sensul că amîndoi sînt pentru „sfărîmarea“ mașinii de

stat contemporane. Această asemănare a marxismului cu anarhismul (atât cu Proudhon cât și cu Bakunin) nu vor s-o vadă nici oportuniștii, nici kautskiștii, deoarece ei s-au îndepărtat de la marxism în acest punct.

Marx e în dezacord și cu Proudhon și cu Bakunin tocmai în chestiunea federalismului (fără să mai vorbim de dictatura proletariatului). Federalismul rezultă în mod principial din concepțiile mic-burgheze ale anarhismului. Marx e centralist. Și în raționamentele lui pe care le-am citat nu există nici o abatere de la centralism. Numai niște oameni îmbibați cu „credința superstițioasă“ mic-burgheză în stat pot lua nimicirea mașinii burgheze drept nimicire a centralismului!

Și, într-adevăr, dacă proletariatul și țărănimea săracă vor lua în mâinile lor puterea de stat, se vor organiza în mod absolut liber în comune și vor reuni acțiunea tuturor comunelor pentru a lovi în capital, pentru a sfărâma împotrivirea capitaliștilor, pentru a trece căile ferate, fabricile, pământul etc. din mâinile proprietarilor privați în proprietatea întregii națiuni, a întregii societăți, oare acesta nu va fi centralism? nu va fi acesta oare cel mai consecvent centralism democratic? și încă un centralism proletar?

Lui Bernstein nici nu-i poate trece prin cap că ar fi cu putință un centralism liber consimțit, unirea liber consimțită a comunelor în națiune, contopirea liber consimțită a comunelor proletare în acțiunea de nimicire a dominației burgheze și a mașinii de stat burgheze. Lui Bernstein, ca și oricărui filistin, centralismul îi apare ca ceva ce poate fi impus și menținut numai de sus, numai prin aparatul birocratic și militar.

Prevăzînd parcă posibilitatea denaturării concepțiilor sale, Marx subliniază dinadins că a învinui Comuna că ca ar fi vrut să nimicească unitatea națiunii, să desființeze puterea centrală, înseamnă a comite cu bună știință un fals. Marx a întrebuițat dinadins expresia „a organiza unitatea națiunii“ pentru a opune centralismul proletar, democratic, conștient centralismului burghez, militar și birocratic.

Dar... mai rău decît orice surd e cel ce nu vrea să audă. Și oportuniștii social-democrației contemporane tocmai că

nici nu vor să audă de nimicirea puterii de stat, de amputarea parazitului.

5. NIMICIREA STATULUI PARAZIT

Am citat deja cuvintele respective ale lui Marx, iar acum ne rămîne să le completăm.

„...Este soarta obișnuită a noilor creații istorice — scria Marx — de a fi considerate în mod greșit drept similare unor forme mai vechi și chiar perimate ale vieții sociale, cu care noile instituții seamănă în oarecare măsură. Așa și această nouă Comună, care zdrobește (bricht — sparge) puterea de stat contemporană, a fost privită ca o reînviere a comunelor medievale... drept o uniune de state mici (Montesquieu și girondinii)⁴⁷..., drept o formă exagerată a vechii lupte împotriva centralizării excesive...

...Sistemul Comunei... ar fi redat organismului social toate forțele pe care pînă atunci le înghițea excrescența parazitată numită «stat», care se hrănește pe socoteala societății, stînjinindu-i libertatea de mișcare. Chiar și numai acest fapt ar fi fost suficient pentru a duce la renașterea Franței...

...Comuna ar fi pus pe producătorii rurali sub conducerea spirituală a capitalelor departamentelor, asigurîndu-le, prin muncitorii de la orașe, reprezentanți firești ai intereselor lor. Chiar și numai existența Comunei implica, ca pe un lucru de la sine înțeles, autoadministrarea locală, dar de astă dată nu ca o contrapondere a puterii de stat, devenită acum de prisos⁴⁸.

„Nimicirea puterii de stat“, care a fost „o excrescență parazitată“, „amputarea“ ei, „distrugerea“ ei; „putere de stat devenită acum de prisos“ — iată ce expresii a folosit Marx atunci cînd vorbea despre stat, apreciînd și analizînd experiența Comunei.

Toate acestea au fost scrise acum aproape o jumătate de secol, iar astăzi, pentru a face să pătrundă în conștiința

maselor largi marxismul nedenaturat, trebuie să fie întreprinse adevărate săpături arheologice. Concluziile trase din constatările făcute cu privire la ultima mare revoluție pe care a trăit-o Marx au fost uitate tocmai atunci cînd se apropia perioada unor noi mari revoluții ale proletariatului.

„...Diversitatea interpretărilor cărora le-a dat naștere Comuna și diversitatea intereselor care și-au găsit expresia în ea dovedesc că ea constituia o formă politică elastică prin excelență, în timp ce toate vechile forme de guvernare aveau în esență un caracter asupritor. Adevăratul ei secret era acesta: ea era în esență *un guvern al clasei muncitoare*, rezultatul luptei clasei producătoare împotriva clasei acaparatoare, forma politică în sfîrșit descoperită, în cadrul căreia putea fi înfăptuită eliberarea economică a muncii...

Fără această din urmă condiție, Comuna ar fi fost o imposibilitate și o amăgire...“⁴⁹

Utopiștii s-au îndeletnicit cu „descoperirea“ formelor politice în cadrul cărora trebuia să aibă loc transformarea socialistă a societății. Anarhiștii au abandonat cu totul problema formelor politice. Oportuniștii social-democrației contemporane au acceptat formele politice burgheze ale statului democrat parlamentar ca o limită dincolo de care nu se poate trece, și-au făcut cucuie pe frunte închinîndu-se în fața acestei „icoane“ și au declarat anarhism orice tendință de a *sfărîma* aceste forme.

Marx a dedus din toată istoria socialismului și a luptei politice că statul va trebui să dispară, că forma de trecere spre dispariția lui (trecerea de la stat la nestat) va fi „proletariatul organizat ca clasă dominantă“. Marx n-a purces însă la *descoperirea formelor* politice ale acestui viitor. El s-a mărginit să cerceteze atent istoria Franței, s-o analizeze și să tragă concluzia la care ducea anul 1851: lucrurile merg spre *distrugerea* mașinii de stat burgheze.

Și, atunci cînd s-a dezlănțuit mișcarea revoluționară de masă a proletariatului, cu tot eșecul acestei mișcări, cu

toată durata ei scurtă și cu toată slăbiciunea ei evidentă, Marx a început să studieze formele pe care această mișcare le-a scos la iveală.

Comuna — iată forma care a fost „în sfârșit descoperită“ de către revoluția proletară, forma în cadrul căreia poate avea loc dezrobirea economică a muncii.

Comuna a fost prima încercare a revoluției proletare de a sfărâma mașina de stat burgheză și forma politică „în sfârșit descoperită“ prin care poate și trebuie să fie înlocuit ceea ce a fost sfărâmat.

Vom vedea în expunerea care urmează că revoluțiile ruse din 1905 și 1917 continuă, în alte împrejurări și în alte condiții, opera Comunei, confirmând geniala analiză istorică făcută de Marx.

CAPITOLUL AL IV-LEA CONTINUARE. LĂMURIRILE SUPLIMENTARE ALE LUI ENGELS

Marx a expus esențialul în problema însemnătății experienței Comunei. Engels a revenit în repetate rânduri asupra acestei teme, lămurind analiza și concluziile lui Marx, tratînd uneori cu atîta claritate și forță *alte* laturi ale problemei, încît trebuie să ne oprim în mod special asupra acestor lămuriri.

1. „PROBLEMA LOCUINTELOR“

În lucrarea sa consacrată problemei locuințelor (1872)⁵⁰, Engels ține deja seama de experiența Comunei, oprindu-se de cîteva ori asupra sarcinilor revoluției în ceea ce privește statul. Este interesant faptul că, în legătură cu această temă concretă, sînt scoase la iveală în mod plastic, pe de o parte, trăsăturile de asemănare dintre statul proletar și statul actual, trăsături care îndreptățesc să se vorbească în ambele cazuri despre stat, și, pe de altă parte, trăsăturile de deosebire sau trecerea la desființarea statului.

„Cum trebuie rezolvată problema locuințelor? În societatea modernă ea se rezolvă la fel ca oricare altă problemă socială: prin echilibrarea economică treptată a cererii și ofertei, soluție care generează ea însăși în permanență problema și care, deci, nu este o soluție. Modul în care revoluția socială va rezolva această problemă va depinde nu numai de împrejurările respective, ci și de probleme mult mai complexe, printre care una dintre cele mai importante este desființarea opoziției dintre oraș și sat. Întrucât noi nu ne ocupăm de elaborarea unor sisteme utopice de organizare a viitoarei societăți, ar fi mai mult decât inutil să ne oprim asupra acestui lucru. Un fapt este cert: în marile orașe există încă de pe acum destule case de locuit pentru ca, prin folosirea lor rațională, să se poată rezolva imediat adevărata «lipsă de locuințe». Acest lucru va fi posibil, firește, numai dacă actualii proprietari vor fi expropriați, iar în casele respective vor fi mutați muncitorii fără locuință sau cei care stau în locuințe absolut nefincăptoare. De îndată ce proletariatul va cuceri puterea politică, o asemenea măsură, dictată de interesele binelui obștesc, va fi tot atât de ușor de îndeplinit ca oricare altă expropriere sau încartiruire efectuată de către statul modern“ (p. 22, ediția germană din 1887)⁵¹.

Aici nu se examinează schimbarea formei puterii de stat, ci numai conținutul activității ei. Exproprieri și rechiziționări de locuințe au loc și în baza dispozițiilor statului actual. Din punctul de vedere formal al problemei, statul proletar „va dispune“ și el să fie rechiziționate locuințe și expropriate case. Este însă limpede că vechiul aparat executiv, birocrăția legată de burghezie, ar fi pur și simplu incapabil să traducă în viață dispozițiile statului proletar.

„...Trebuie să constatăm că «luarea efectivă în stăpânire» a tuturor uneltelor de muncă, a întregii industrii de către poporul muncitor este tocmai

opusul «răscumpărării» proudhoniste. În acest din urmă caz, fiecare muncitor în parte devine proprietarul locuinței, al gospodăriei țărănești, al uneltei de muncă; în primul caz, «poporul muncitor» rămâne proprietar colectiv al caselor, fabricilor și uneltelor de muncă. și este greu de presupus că, cel puțin în perioada de trecere, uzufructul lor va fi lăsat unor persoane sau societăți fără o rambursare a cheltuielilor. Întocmai cum desființarea proprietății funciare nu înseamnă desființarea rentei funciare, ci trecerea ei, fie chiar și într-o formă modificată, în mâinile societății. Așadar, luarea efectivă în stăpânire a tuturor uneltelor de muncă de către poporul muncitor nu exclude nicidecum menținerea sistemului de închiriere“ (p. 68)⁵².

Problema atinsă în cele expuse mai sus, și anume problema temeiurilor economice ale dispariției treptate a statului, o vom cerceta în capitolul următor. Engels se exprimă extrem de prudent, spunând că „este greu de presupus că“ statul proletar va lăsa „cel puțin în perioada de trecere“ să se împartă locuințe fără plată. Faptul că locuințele care aparțin întregului popor vor fi închiriate cu plată diferitelor familii presupune atât încasarea acestei plăți, cât și un anumit control și o anumită reglementare a repartizării locuințelor. Toate acestea cer o anumită formă de stat, dar nicidecum un aparat militar și birocratic special, cu o situație specială privilegiată pentru deținătorii de funcții publice. Cât privește trecerea la situația când locuințele vor putea fi date fără plată, aceasta este legată de „dispariția“ deplină a statului.

Vorbind de trecerea blanquiștilor⁵³, după Comună și sub înfrurirea experienței acesteia, pe poziția principială a marxismului, Engels formulează în treacăt această poziție astfel:

„...Necesitatea activității politice a proletariatului și a dictaturii lui ca formă de trecere la desființarea claselor și, o dată cu acestea, a statului...“ (p. 55)⁵⁴.

Unii amatori de critică bucherească sau „distrugători ai marxismului“ din lagărul burghez vor găsi, poate, că e o contradicție între această *admitere* a „desființării statului“ și combaterea acestei formule ca fiind anarhistă în pasajul citat din „Anti-Dühring“. N-ar fi de mirare dacă oportuniștii l-ar include și pe Engels printre „anarhiști“. căci astăzi în rîndurile social-șoviniștilor devine tot mai răspîndit obiceiul de a aduce internaționaliștilor acuzația de anarhism.

Marxismul ne-a învățat întotdeauna că o dată cu desființarea claselor va fi desființat și statul. În cunoscutul pasaj din „Anti-Dühring“ cu privire la „dispariția treptată a statului“ se aduc învinuiri anarhiștilor nu pur și simplu pentru că susțin desființarea statului, ci pentru că propovăduiesc că ar fi cu puțință desființarea statului „de azi pe mâine“.

Dat fiind că doctrina „social-democrată“, care domină în prezent, denaturează cu desăvîrșire atitudinea marxismului față de anarhism în problema desființării statului, va fi deosebit de util să amintim o polemică pe care au purtat-o Marx și Engels cu anarhiștii.

2. POLEMICA CU ANARHIȘTII

Această polemică a avut loc în 1873. Marx și Engels au publicat într-un almanah socialist italian articole îndreptate împotriva proudhoniștilor⁵⁵, „autonomiștilor“ sau „antiautoritariștilor“; aceste articole au apărut în traducere germană abia în 1913, în „Neue Zeit“⁵⁶.

„...Dacă lupta politică a clasei muncitoare ia forme revoluționare — a scris Marx bătîndu-și joc de anarhiști și de negarea de către aceștia a politicii —, dacă în locul dictaturii burgheziei muncitorii instaurează dictatura lor revoluționară, ei săvîrșesc oribila crimă de a profana principiile, deoarece, pentru a-și satisface jalnicele și vulgarele nevoi zilnice, pentru a înfrînge rezistența burgheziei, muncitorii dau statului o formă revoluționară trecă-

toare în loc să depună armele și să desființeze statul...“ („Neue Zeit“, 1913—1914, anul 32, vol. I, p. 40)⁵⁷.

Iată împotriva cărui fel de „desființare“ a statului s-a ridicat exclusiv Marx, combătându-i pe anarhiști! El n-a fost nicidecum împotriva faptului că statul va dispărea o dată cu dispariția claselor sau că va fi desființat o dată cu desființarea lor, ci împotriva faptului ca muncitorii să renunțe la folosirea armelor, la violența organizată, *adică la statul care trebuie să servească scopului: „înfrângerea rezistenței burgheziei“*.

Marx subliniază într-adins — pentru ca adevăratul sens al luptei sale împotriva anarhismului să nu fie denaturat — „forma revoluționară și *trecătoare*“ a statului necesar proletariatului. Proletariatul are nevoie de stat numai în mod vremelnic. Noi nu sîntem nicidecum în divergență cu anarhiștii în problema desființării statului ca *scop*. Noi afirmăm că pentru atingerea acestui scop e necesară folosirea vremelnică a instrumentelor, mijloacelor și metodelor puterii de stat *împotriva* exploatatorilor, după cum pentru desființarea claselor e necesară dictatura vremelnică a clasei asuprite. Marx alege cel mai categoric și mai limpede mod de a pune problema împotriva anarhiștilor: doborînd jugul capitaliștilor, muncitorii trebuie „să depună armele“ sau trebuie să le folosească împotriva capitaliștilor pentru a înfrînge împotrivirea acestora? Și ce este folosirea sistematică a armelor de către o clasă împotriva altei clase dacă nu o „formă trecătoare“ a statului?

Să se întrebe fiecare social-democrat: *așa* a pus el problema statului în polemica cu anarhiștii? *așa* a pus această problemă imensa majoritate a partidelor socialiste oficiale din Internaționala a II-a?

Aceleași idei, Engels le expune într-un mod și mai amănunțit, și mai popular. El ridiculizează înainte de toate caracterul confuz al ideilor proudhoniștilor, care se intitulau „antiautoritariști“, *adică* negau orice autoritate, orice subordonare, orice putere publică. Luați o fabrică, luați căile ferate, luați un vas care se află în largul mării,

spune Engels; nu e oare limpede că fără o anumită subordonare, deci fără o anumită autoritate sau putere, e imposibilă funcționarea vreunui din aceste stabilimente tehnice complexe, bazate pe folosirea mașinilor și pe colaborarea sistematică a numeroase persoane?

„...Ori de câte ori — scrie Engels — expun asemenea argumente celor mai înverșunați antiautoritariști, ei nu pot răspunde decât: «Da! Este adevărat, dar aici nu este vorba de autoritatea cu care investim pe delegații noștri, ci de o *însărcinare!*». Acești domni își închipuie că au schimbat obiectul schimbând denumirea lui...⁵⁸»

După ce Engels arată astfel că autoritatea și autonomia sînt noțiuni relative, că domeniul aplicării lor se schimbă o dată cu diferitele faze ale dezvoltării sociale, că ar fi absurd ca ele să fie luate ca ceva absolut, după ce adaugă că domeniul de folosire a mașinilor și a marii producții se lărgește mereu, el trece de la considerațiile generale asupra autorității la problema statului.

„...Dacă autonomiștii — scrie el — s-ar mulțumi să spună că organizarea socială a viitorului va restrînge autoritatea numai în cadrul acelor limite în care condițiile producției ar face-o inevitabilă, s-ar mai putea ajunge la o înțelegere cu ei; ei sînt însă orbi în fața tuturor realităților care fac necesară autoritatea și obiectează numai împotriva cuvîntului ca atare.

De ce nu se mulțumesc antiautoritariștii să vocifereze împotriva autorității politice, împotriva statului? Toți socialiștii sînt de acord că statul politic, și o dată cu el autoritatea politică, vor dispărea ca urmare a viitoarei revoluții sociale; aceasta înseamnă că funcțiile publice își vor pierde caracterul politic și se vor transforma în simple funcții administrative, care apără interesele sociale. Dar antiautoritariștii cer ca statul politic să fie desființat dintr-o dată,

încă înainte de a fi desființate condițiile sociale care l-au generat. Ei cer ca primul act al revoluției sociale să fie desființarea autorității.

Au văzut oare vreodată acești domni o revoluție? O revoluție este, fără îndoială, lucrul cel mai autoritar posibil. Revoluția este actul prin care o parte din populație impune voința ei celeilalte părți cu ajutorul puștilor, baionetelor și tunurilor, deci cu ajutorul celor mai autoritare mijloace; iar dacă partidul victorios nu vrea ca lupta lui să fi fost zadarnică, trebuie să-și mențină dominația prin frica pe care armele sale o inspiră reacționarilor. S-ar fi menținut Comuna din Paris măcar o singură zi dacă ea nu ar fi recurs împotriva burgheziei la această autoritate a poporului înarmat? N-ar trebui oare, dimpotrivă, să i se reproșeze Comunei că nu a recurs în suficientă măsură la această autoritate? Așadar, una din două: ori antiautoritariștii nu știu ce spun, și în acest caz seamănă doar confuzie, ori știu ce spun, și în acest caz trădează mișcarea proletariatului. Și într-un caz și în celălalt ei slujesc reacțiunea" (p. 39)⁵⁹.

În acest raționament sînt atinse problemele care trebuie să fie cercetate în legătură cu tema corelației dintre politic și economic în procesul dispariției treptate a statului (acestei teme îi este consacrat capitolul următor). Aceste probleme sînt: problema transformării funcțiilor sociale din funcții politice în simple funcții administrative și problema „statului politic“. Această din urmă expresie, care poate în mod special să dea loc la nedumeriri, se referă la procesul dispariției treptate a statului: în procesul dispariției sale treptate, statul poate fi numit, pe o anumită treaptă a acestei dispariții treptate, stat nepolitic.

Cea mai remarcabilă parte a acestui raționament al lui Engels este iarăși modul în care este pusă problema împotriva anarhiștilor. Social-democrații, care doresc să se considere discipoli ai lui Engels, au polemizat de la 1873 încoace de milioane de ori cu anarhiștii, dar *nu* au polemizat de loc în felul în care pot și trebuie să polemizeze

marxiștii. Concepția anarhistă asupra desființării statului e confuză și nerevoluționară — iată cum a pus Engels problema. Ceea ce nu vor anarhiștii să vadă e tocmai revoluția în procesul ei de apariție și de dezvoltare, în lumina sarcinilor ei specifice cu privire la violență, la autoritate, la putere, la stat.

Social-democrații de astăzi au redus critica curentă a anarhismului la o pură banalitate mic-burgheză: „noi — zic ei — admitem statul, pe cînd anarhiștii nu!“ Se înțelege că o astfel de banalitate nu poate să nu inspire repulsie muncitorilor care gîndesc cît de cît și care sînt revoluționari. Engels spune altceva: el subliniază că toți socialiștii admit dispariția statului ca o urmare a revoluției socialiste. El pune apoi în mod concret problema revoluției, tocmai problema pe care, din oportunism, social-democrații o ocolesc de obicei, lăsînd, ca să zicem așa, „elaborarea“ ei exclusiv în seama anarhiștilor. Și, punînd această problemă, Engels ia taurul de coarne: oare n-ar fi trebuit Comuna să se servească *mai mult* de puterea revoluționară a statului, adică a proletariatului înarmat, organizat ca clasă dominantă?

De obicei, social-democrația oficială dominantă caută să se descotorosească de problema sarcinilor concrete ale proletariatului în revoluție fie, pur și simplu, prin ironii filistine, fie, în cazul cel mai bun, prin fraza evazivă și sofistică: „vom vedea noi atunci“. Și anarhiștii au căpătat dreptul să spună că o asemenea social-democrație trădează sarcina ce-i incumbă de a educa pe muncitori în spirit revoluționar. Engels folosește experiența ultimei revoluții proletare tocmai pentru a studia în modul cel mai concret ce și cum trebuie să facă proletariatul atît în ceea ce privește băncile, cît și în ceea ce privește statul.

3. SCRISOAREA CĂTRE BEBEL

Unul din raționamentele cele mai remarcabile, dacă nu chiar cel mai remarcabil, din operele lui Marx și Engels cu privire la problema statului e cuprins în următorul pasaj din scrisoarea lui Engels către Bebel din 18—28 martie 1875⁶⁰. Această scrisoare, în paranteză fie zis, a

fost, după câte știm, publicată pentru prima oară de Bebel în volumul al doilea al memoriilor sale („Din viața mea“), apărut în 1911, adică la 36 de ani după ce a fost scrisă și expeditată.

Engels, criticînd același proiect al Programului de la Gotha pe care-l critică și Marx în vestita scrisoare către Bracke⁶¹ și referindu-se îndeosebi la problema statului, i-a scris lui Bebel următoarele:

„...Statul popular liber s-a transformat în stat liber. În accepția gramaticală a acestor cuvinte, stat liber înseamnă un stat care este liber față de cetățenii săi, prin urmare un stat cu o formă de guvernămînt despotică. Ar trebui să fie lăsată la o parte toată flecăreala despre stat, mai ales de la Comună încoace, care nu a mai fost un stat în adevăratul înțeles al cuvîntului. Destul ne-au scos ochii anarhiștii cu «statul popular», deși încă în lucrarea lui Marx împotriva lui Proudhon⁶² și apoi în «Manifestul Comunist» se spune de-a dreptul, că, o dată cu instaurarea orînduirii sociale socialiste, statul se dizolvă de la sine (sich auflöst) și dispare. Întrucît statul nu este decît o instituție trecătoare, folosită în luptă, în revoluție, pentru a-i reprima prin violență pe adversari, este o curată absurditate să se vorbească despre statul popular liber: atîta timp cît proletariatul mai are nevoie de stat, el are nevoie de acesta nu în interesul libertății, ci în vederea reprimării adversarilor săi, și de îndată ce va putea fi vorba de libertate, statul ca atare va înceta să mai existe. Noi am propune deci ca în loc de *stat* să se spună peste tot «comunitate» (Gemeinwesen), minunat cuvînt german vechi care corespunde cuvîntului francez «commune»“ (p. 321—322 a originalului german)⁶³.

Trebuie să se aibă în vedere că această scrisoare se referă la programul de partid pe care l-a criticat Marx într-o scrisoare scrisă doar cu cîteva săptămîni mai tîrziu (scrisoarea lui Marx din 5 mai 1875) și că Engels locuia atunci

la Londra împreună cu Marx. De aceea, folosind în ultima frază cuvîntul „noi“, Engels propune, fără îndoială, în numele său și al lui Marx, conducătorului partidului muncitoresc german, să scoată din program cuvîntul „stat“ și să-l înlocuiască prin cuvîntul „comunitate“.

Dacă liderilor „marxismului“ de astăzi, falsificat pentru uzul comod al oportuniștilor, li s-ar propune o astfel de îndreptare a programului, ei ar țipa, desigur, că asta înseamnă „anarhism“!

N-au decît să țipe. Burghezia îi va lăuda pentru aceasta.

Noi însă ne vom continua opera noastră. Cu prilejul revizuirii programului partidului nostru, va trebui să ținem neapărat seama de sfatul lui Engels și al lui Marx pentru a fi mai aproape de adevăr, pentru a restabili marxismul, curățindu-l de denaturări, pentru a îndruma mai just lupta clasei muncitoare pentru eliberarea ei. Printre bolșevici nu se vor găsi, desigur, oameni care să nu fie de acord cu sfatul lui Engels și Marx. Greutatea va consta, cred, numai în alegerea termenului. În limba germană există două cuvinte pentru noțiunea de „comunitate“, dintre care Engels a ales pe acela care *nu* înseamnă o comunitate luată aparte, ci totalitatea lor, sistemul comunităților. În limba rusă *nu* există un astfel de cuvînt, și va trebui, poate, să fie ales cuvîntul francez „commune“, deși și acesta își are inconvenientele lui.

„Comuna nu a mai fost un stat în adevăratul înțeles al cuvîntului“ — iată o afirmație a lui Engels extrem de importantă din punct de vedere teoretic. După cele expuse mai sus, această afirmație e cît se poate de limpede. Comuna înceta de a mai fi stat în măsura în care ea avea de reprimat nu majoritatea populației, ci minoritatea ei (exploatații); ea sfărîmase mașina de stat burgheză; în locul unei puteri represive speciale intrase în scenă însăși populația. Toate acestea au fost abateri de la ceea ce este statul în adevăratul înțeles al cuvîntului. Și dacă Comuna s-ar fi statornicit, urmele statului ar fi „dispărut treptat“ de la sine și ea n-ar fi avut nevoie „să desființeze“ instituțiile lui: acestea ar fi încetat să funcționeze pe măsură ce ar fi devenit inutile.

„Anarhiștii ne scot ochii cu «statul popular»“; spunînd acest lucru, Engels are în vedere în primul rînd pe Bakunin și atacurile lui împotriva social-democraților germani. Engels admite justetea acestor atacuri *în măsura în care* „statul popular“ este și el o absurditate și o abatere de la socialism, ca și „statul popular liber“. Engels se străduiește să aducă lupta social-democraților germani împotriva anarhiștilor pe un făgaș just din punct de vedere principial, s-o curețe de prejudecățile oportuniste cu privire la „stat“. Dar, vai! Scrisoarea lui Engels a fost ținută sub obroc timp de 36 de ani. Vom vedea mai jos că și după publicarea acestei scrisori Kautsky repetă cu încăpăținare, în fond, aceleași greșeli împotriva cărora ne-a pus în gardă Engels.

Bebel i-a răspuns lui Engels prin scrisoarea sa din 21 septembrie 1875, în care scria, între altele, că este „întru totul de acord“ cu observațiile lui Engels asupra proiectului de program și că i-a reproșat lui Liebknecht faptul de a fi făcut concesii (p. 334, ediția germană a memoriilor lui Bebel, vol. II). Dar dacă luăm broșura lui Bebel „Țelurile noastre“, întîlnim în ea raționamente cu totul greșite asupra statului.

„Statul trebuie să fie transformat dintr-un stat bazat pe *dominația de clasă* într-un *stat popular*“ („Unsere Ziele“, 1886, p. 14).

Așa scrie în ediția a 9-a (a noua!) a broșurii lui Bebel! Nu e de mirare că raționamentele oportuniste cu privire la stat, atît de insistent repetate, au pătruns adînc în rîndurile social-democrației germane, mai ales în condițiile în care lămuririle revoluționare ale lui Engels erau ținute sub obroc, iar toate condițiile de viață „dezvățau“ pentru multă vreme de revoluție.

4. CRITICA PROIECTULUI DE PROGRAM DE LA ERFURT

Critica proiectului de Program de la Erfurt⁶⁴, trimisă de către Engels lui Kautsky la 29 iunie 1891 și publicată abia după zece ani în „Neue Zeit“, nu poate fi ocolită atunci cînd se analizează învățătura marxistă despre stat, deoarece ea e consacrată, în primul rînd, tocmai criticii

concepțiilor *oportuniste* ale social-democrației în problemele structurii *statului*.

Remarcăm în treacăt că Engels dă și în problemele economice o indicație extrem de prețioasă, care arată cu câtă atenție și cu câtă profunzime urmărea el totemai schimbările pe care le suferea capitalismul contemporan, și cum a știut el să anticipeze într-o anumită măsură problemele epocii noastre, ale epocii imperialiste. Iată această indicație: cu privire la cuvintele „lipsă de plan“ (Planlosigkeit), întrebuințate în proiectul de Program pentru caracterizarea capitalismului, Engels scrie:

„...Dacă trecem de la societățile pe acțiuni la trusturi, care își subordonează și monopolizează ramuri întregi ale industriei, apoi aici încetează nu numai producția privată, ci și lipsa de plan“ („Neue Zeit“, anul 20, vol. 1, 1901—1902, p. 8)⁶⁵.

Avem aici elementul cel mai esențial în aprecierea teoretică a capitalismului contemporan, adică a imperialismului, și anume transformarea capitalismului în *capitalism* monopolist. Penultimul cuvânt trebuie subliniat, deoarece cea mai răspândită greșeală este afirmația burghezo-reformistă potrivit căreia capitalismul monopolist sau monopolist de stat *nu mai* este capitalism, că poate fi denumit „socialism de stat“, ș.a.m.d. Desigur, trusturile n-au oferit, nu oferă nici acum și nu pot oferi o planificare deplină. Dar, deși în ele există planificare, deși magnații capitalului calculează dinainte volumul producției pe scară națională sau chiar internațională, deși ei reglementează producția după un plan, rămânem totuși în cadrul *capitalismului*, ce-i drept într-un stadiu nou al lui, dar indiscutabil în cadrul capitalismului. „Apropierea“ dintre un *asemenea* capitalism și socialism trebuie să constituie pentru adevărații reprezentanți ai proletariatului un argument în favoarea apropierii, ușurinței, posibilității de înlăptuire, iminenței revoluției socialiste, și nicidecum un argument în favoarea unei atitudini îngăduitoare față de negarea acestei revoluții și față de prezentarea în culori trandafirii a

capitalismului, lucru cu care se îndeletnicesc toți reformiștii.

Dar să ne întoarcem la problema statului. În citatul de mai sus Engels dă trei feluri de indicații extrem de prețioase: în primul rând, în problema republicii; în al doilea rând, cu privire la legătura dintre problema națională și structura statului; în al treilea rând, cu privire la autoadministrarea locală.

În ceea ce privește republica, Engels a făcut din această problemă punctul central al criticii făcute de el proiectului de Program de la Erfurt. Și dacă ne amintim de importanța pe care a căpătat-o Programul de la Erfurt în întreaga social-democrație internațională, de faptul că el a devenit un model pentru întreaga Internațională a II-a, se poate afirma fără exagerare că Engels critică în acest caz oportunismul întregii Internaționale a II-a.

„Revendicările politice ale proiectului — scrie Engels — au o mare lipsă. Tocmai ceea ce trebuia spus *nu figurează acolo*“ (subliniat de Engels)⁶⁶.

Și el arată mai departe că constituția germană este de fapt o copie fidelă a constituției profund reacționare din 1850, că Reichstagul este, precum s-a exprimat Wilhelm Liebknecht, doar o „frunză de viță a absolutismului“, că a voi să înfăptuiești „transformarea tuturor uneltelor de muncă în proprietate obștească“, în baza unei constituții care a consfințit existența micilor state și a uniunii micilor state germane, constituie „o absurditate evidentă“.

„E primejdios să abordezi această temă“ — adaugă Engels, care știa foarte bine că în Germania revendicarea republicii nu putea figura în mod legal în program. Dar Engels nu se împacă pur și simplu cu acest considerent evident, cu care se mulțumește „toată lumea“. Engels continuă: „Și totuși, într-un fel sau altul, ea trebuie atacată. Acest lucru este cu atât mai necesar acum, când oportunismul pătrunde tot mai mult (einreissende) într-o mare parte a presei

social-democrate. De teama unei reintroduceri a legii împotriva socialiștilor⁶⁷ sau amintindu-și unele declarații premature făcute atunci când această lege era în vigoare, se pretinde acum ca partidul să considere actuala ordine legală din Germania ca fiind suficientă pentru a putea realiza pe cale pașnică toate revendicările sale...⁶⁸

Faptul că social-democrații germani au adoptat această atitudine de teama reintroducerii legii excepționale, acest fapt esențial este pus de Engels pe primul plan și denumit fără înconjur oportunism; el declară că, tocmai datorită faptului că în Germania lipsesc și republica, și libertatea, visurile referitoare la calea „pașnică” sînt cu totul absurde. Engels e destul de prudent pentru a nu-și lega mîinile. El admite că în țările cu regim republican sau cu o foarte largă libertate „ne putem închipui” (numai „închipui”!) o dezvoltare pașnică spre socialism;

„...a proclama însă așa ceva în Germania — repetă el — , și încă fără ca aceasta să fie necesar, în Germania, unde guvernul e aproape atotputernic, iar Reichstagul și toate celelalte instituții reprezentative sînt lipsite de o putere reală, înseamnă să smulgi absolutismului frunza de viță, acoperindu-i goliciumea cu tine însuși...⁶⁹.

Majoritatea covârșitoare a conducătorilor oficiali ai Partidului social-democrat german, care a pus „în sertar” aceste indicații, au dovedit în realitate că ei acoperă absolutismul.

„... O asemenea politică nu poate decît să ducă, în cele din urmă, partidul pe un drum greșit. Pe primul plan sînt împinse probleme politice generale, abstracte, fiind astfel disimulate problemele concrete imediate, care la primele evenimente mari, la prima criză politică se pun de la sine la ordinea zilei. De aici nu poate rezulta nimic altceva decît că în momentul

hotărîtor partidul se va pomeni deodată dezorientat, că în partid va domni confuzia și lipsa de unitate în problemele hotărîtoare, fiindcă aceste probleme n-au fost niciodată discutate...

Această uitare a considerentelor esențiale, fundamentale, de dragul intereselor de moment ale zilei, această goană după succese de moment și luptă pentru dobîndirea lor fără a se ține seama de urmări, această sacrificare a viitorului mișcării de dragul prezentului ei pot să aibă la bază motive «cinstite». Dar asta este și rămîne oportunism, iar oportunismul «cinstit» e poate cel mai primejdios....

Un lucru este neîndoielnic: partidul nostru și clasa muncitoare pot ajunge la putere numai în cadrul unei forme politice cum e republica democratică. Aceasta din urmă este chiar forma specifică a dictaturii proletariatului, după cum a demonstrat-o marea revoluție franceză...⁷⁰

Engels repetă aici într-o formă deosebit de pregnantă ideea fundamentală care străbate ca un fir roșu toate operele lui Marx, și anume că republica democratică este treapta cea mai apropiată spre dictatura proletariatului. Deoarece o asemenea republică, deși nu înlătură cîtuși de puțin dominația capitalului și, prin urmare, nici asuprirea maselor și nici lupta de clasă, duce inevitabil la o asemenea lărgire, dezvoltare, dezvoltare și ascuțire a acestei lupte, încît, îndată ce se ivește posibilitatea satisfacerii intereselor fundamentale ale maselor asuprite, această posibilitate se realizează inevitabil și exclusiv în cadrul dictaturii proletariatului, în cadrul conducerii acestor mase de către proletariatul. Pentru întreaga Internațională a II-a acestea sînt tot „cuvintele uitate“ ale marxismului, și uitarea lor a fost scoasă la iveală în mod deosebit de evident de istoria partidului menșevic în primele șase luni ale revoluției ruse din 1917.

Cu privire la problema republicii federative în legătură cu compoziția națională a populației, Engels a scris:

„Ce urmează să ia locul Germaniei de azi?“ (cu constituția ei monarhică reacționară și cu împărțirea ei, tot atât de reacționară, în state mici, împărțire care eternizează „specificul prusac“ în loc să le dizolve într-o Germanie ca un tot întreg). „După părerea mea, proletariatul poate folosi numai forma republicii unice și indivizibile. Republica federativă mai este și astăzi, în linii mari, o necesitate pe teritoriul imens al Statelor Unite, deși în ținuturile lor răsăritene ea a și devenit o piedică. Ea ar reprezenta un pas înainte în Anglia, unde pe cele două insule trăiesc patru națiuni și unde, deși există un singur parlament, ființează de pe acum concomitent trei sisteme de legislație. În mica Elveție, republica federativă a devenit de mult o piedică, și dacă acolo republica federativă mai poate fi suportată, e numai pentru că Elveția se mulțumește să fie un membru absolut pasiv al sistemului statelor europene. Pentru Germania, o federalizare de tip elvețian ar fi un imens pas înapoi. Două lucruri deosebesc statul federativ de statul absolut unitar: faptul că fiecare stat confederat, fiecare canton își are propria lui legislație civilă și penală, propria lui justiție, și faptul că alături de Camera reprezentanților poporului există și o Cameră a reprezentanților statelor, în fiecare canton votează ca atare, indiferent dacă e mare sau mic“. În Germania confederația reprezintă trecerea la un stat absolut unitar, și „revoluția de sus“ din 1866 și 1870 nu trebuie să fie anulată, ci trebuie completată printr-o „mișcare de jos“⁷¹.

Engels nu numai că nu manifestă indiferență față de problema formelor statului, ci, dimpotrivă, caută cu o minuțiozitate excepțională să analizeze tocmai formele de trecere, pentru a stabili, în funcție de particularitățile istorice concrete ale fiecărui caz în parte, *de la ce anume la ce anume* se trece prin forma de trecere respectivă.

Ca și Marx, Engels susține, din punctul de vedere al proletariatului și al revoluției proletare, centralismul

democratic, republica unitară și indivizibilă. Republica federativă este considerată de el fie ca o excepție și o piedică în calea dezvoltării, fie ca o trecere de la o monarhie la republica centralistă, ca „un pas înainte“ în anumite condiții speciale. Și printre aceste condiții speciale figurează problema națională.

La Engels, ca și la Marx, cu toată critica lor necruțătoare îndreptată împotriva reacționarismului statelor mici și împotriva mascării în anumite cazuri concrete a acestui reacționarism prin problema națională, nu există nicăieri nici urmă de tendință de a ocoli problema națională, tendință prin care păcătuiesc adesea marxistii olandezi și polonezi, pornind de la lupta absolut legitimă împotriva naționalismului îngust mic-burghez al statelor „lor“ mici.

Chiar și în Anglia, unde și condițiile geografice, și comunitatea de limbă, și istoria multor sute de ani s-ar părea că „au pus capăt“ problemei naționale din micile subîmpărțiri ale Angliei, chiar și aici Engels ține seama de faptul vădit că problema națională nu este încă lichidată, și de aceea consideră republica federativă drept „un pas înainte“. Se înțelege că aici nu există nici urmă de renunțare la critica neajunsurilor republicii federative și la cea mai hotărâtă propagandă și luptă pentru republica unitară centralist-democratică.

Dar Engels nu înțelege nicidecum centralismul democratic în sensul birocratic în care utilizează această noțiune ideologiei burghezi și mic-burghezi, și printre aceștia din urmă și anarhiștii. Pentru Engels centralismul nu exclude cîtuși de puțin o largă autoadministrare locală, care, în condițiile susținerii liber consimțite a unității statului de către „comune“ și regiuni, înlătură incontestabil orice birocratism și orice „comandă“ de sus.

„...Așadar, republică unitară — scrie Engels, dezvoltînd concepțiile programatice ale marxismului cu privire la stat —, dar nu în sensul actualei Republici Franceze, care nu reprezintă altceva decît imperiul întemeiat în 1798, doar fără împărat. Din 1792 pînă în 1798 fiecare departament francez, fiecare comună

(Gemeinde) se bucura de o deplină autoadministrare după modelul american, ceea ce trebuie să avem și noi. Cum trebuie organizată autoadministrarea și cum o putem scoate la capăt fără birocrație, acest lucru ni l-au dovedit America și prima Republică Franceză, și ni-l mai dovedesc și astăzi Canada, Australia și alte colonii engleze. Și o astfel de autoadministrare provincială (regională) și comunală este o instituție mult mai liberă decât, de pildă, federalismul elvețian, în care cantonul este, ce-i drept, foarte independent față de Bund“ (adică față de statul federal în întregime), „dar și față de district (Bezirk) și de comună. Guvernele cantonale numesc guvernatori (Statthalteri) și prefecți, lucru inexistent în țările de limbă engleză și pe care în viitor va trebui să binevoim să-l înlăturăm și la noi cu tot atita hotărîre ca și pe Landrații și Regierungsrații prusaci“ (comisarii, șefii de poliție, guvernatorii, în general funcționarii numiți de sus). Engels propune în consecință ca punctul de program privitor la autoadministrare să fie formulat astfel: „Autoadministrare deplină în provincii“ (gubernii sau regiuni), „districte și comune, exercitată de către funcționari aleși prin vot universal; desființarea tuturor autorităților locale și provinciale numite de stat“⁷².

În ziarul „Pravda“⁷³ (nr. 68 din 28 mai 1917), interzis de guvernul lui Kerenski și al celorlalți miniștri „socialiști“, am mai avut prilejul să arăt cum în această chestiune — și firește că nici pe departe numai în această chestiune — reprezentanții noștri așa-zii socialiști ai așa-zisei democrații așa-zis revoluționare au săvîrșit abateri flagrante de la *democratism**. Se înțelege că oamenii care s-au legat prin „coaliție“ cu burghezia imperialistă au rămas surzi la aceste indicații.

Este foarte important de notat faptul că Engels combate, pe baza faptelor concrete și a unui exemplu foarte

* Vezi V. I. Lenin. Opere complete, vol. 32, București, Editura politică, 1964, ed. a doua, p. 232-235. — Nota red.

precis, prejudecata deosebit de răspîdită, mai ales în rîndurile democrației mic-burgeze, cum că republica federativă înseamnă neapărat mai multă libertate decît cea centralistă. E o părere greșită. Faptele citate de Engels cu privire la republica centralistă franceză din 1792—1798 și la republica federativă elvețiană dezminț această părere. *Mai multă* libertate a dat în realitate republica democratică centralistă decît cea federativă. Sau, cu alte cuvinte, *cea mai mare* libertate locală, regională etc. cunoscută în istorie a fost dată de republica *centralistă*, și nu de cea federativă.

Acestui fapt, ca și în general întregii probleme a republicii federative și centraliste, precum și a autoadministrării locale, nu i s-a dat și nu i se dă destulă atenție în propaganda și agitația noastră de partid.

5. INTRODUCEREA DIN 1891
LA LUCRAREA LUI MARX „RĂZBOIUL CIVIL“

În prefața la ediția a 3-a a lucrării „Războiul civil din Franța“ — prefață datată 18 martie 1891 și publicată pentru prima oară în revista „Neue Zeit“ —, Engels, pe lîngă unele observații interesante, făcute în trecut, cu privire la probleme legate de atitudinea față de stat, face un deosebit de sugestiv bilanț al învățămîntelor Comunei⁷⁴. Acest bilanț, îmbogățit de întreaga experiență a perioadei de 20 de ani care despărțea pe autor de Comună și îndreptat în special împotriva „creinței superstițioase în stat“ răspîdite în Germania, poate fi considerat pe bună dreptate *ultimul cuvînt* al marxismului în problema pe care o examinăm.

În Franța — observă Engels — după fiecare revoluție muncitorii erau înarmați; „de aceea, pentru burghezii aflați la cîrma statului, cea dintîi poruncă era dezarmarea muncitorilor. De aceea, fiecare revoluție înfăptuită de muncitori era urmată de o nouă luptă, care se termina cu înfrîngerea muncitorilor...“⁷⁵.

Bilanțul experienței revoluțiilor burgheze este pe cât de scurt, pe atât de elocvent. Esența chestiunii — printre altele și în ceea ce privește problema statului (*clasa asupra căreia posedă ea arme?*) — este sesizată aici în mod magistral. Tocmai această esență este ocolită cel mai frecvent atât de profesorii care se află sub influența ideologiei burgheze, cât și de democrații mic-burghezi. În revoluția rusă din 1917, „menșevicului“, „pseudomarxistului“ Țereteli i-a revenit onoarea (onoare de Cavaignac) de a lăsa să-i scape acest secret al revoluțiilor burgheze. În cuvîntarea sa „istorică“ din 11 iunie, Țereteli, luîndu-l gura pe dinainte, a dat în vileag hotărîrea adoptată de burghezie de a dezarma pe muncitorii din Petrograd, prezentînd, bineînțeles, această hotărîre atât ca fiind a sa proprie, cât și în general ca pe o necesitate „de stat“!⁷⁰

Cuvîntarea istorică din 11 iunie a lui Țereteli va constitui, desigur, pentru orice istoriograf al revoluției din 1917 una dintre cele mai concrete ilustrări ale modului în care blocul socialiștilor-revoluționari și al menșevicilor, condus de domnul Țereteli, a trecut de partea burgheziei, *împotriva* proletariatului revoluționar.

O altă observație făcută în treacăt de Engels, tot în legătură cu problema statului, se referă la religie. Se știe că, pe măsură ce intra în putrefacție, devenind tot mai oportunistă, social-democrația germană aluneca tot mai des spre răstălmăcirea filistină a celebrei formule: „declaraarea religiei drept o chestiune privată“. Și anume: această formulă era astfel interpretată ca și cum problema religiei ar fi o chestiune privată și în ceea ce privește partidul proletariatului revoluționar!! Tocmai împotriva acestei complete trădări a programului revoluționar al proletariatului s-a ridicat Engels, care, observînd în 1891 în partidul său numai *foarte slabi* gemeni ai oportunistului, s-a exprimat de aceea cît se poate de prudent:

„Întrucît membrii Comunei erau aproape numai muncitori sau reprezentanți recunoscuți ai muncitorimii, și hotărîrile lor aveau un caracter net proletar. Ei decretau reforme pe care burghezia republi-

cană numai din lașitate nu le înfăptuise, dar care constituiau o temelie necesară pentru libertatea de acțiune a clasei muncitoare, cum ar fi aplicarea principiului că *în ceea ce privește statul* religia este o chestiune privată; sau Comuna adopta hotărâri în interesul direct al clasei muncitoare, care în parte loveau adinc în vechea ordine socială...⁷⁷

Engels a subliniat intenționat cuvintele „în ceea ce privește statul“, căutînd să lovească în plin oportunismul german, care declara religia o chestiune privată *în ceea ce privește partidul*, coborînd astfel partidul proletariatului revoluționar la nivelul celui mai vulgar filistinism „liber cugetător“, care e gata să admită că se poate rămîne în afara religiei, dar care se dezice de sarcina luptei *partinice* împotriva opiului religios care prostește poporul.

Cel care va scrie în viitor istoria social-democrației germane și va căuta cauzele profunde ale falimentului ei rușinos din 1914 va găsi destul material interesant în legătură cu această problemă, începînd cu declarațiile evazive din articolele lui Kautsky, conducătorul ideologic al partidului, declarații care deschideau larg ușa oportunismului, și terminînd cu atitudinea partidului față de „Los-von-Kirche-Bewegung“ (mișcarea pentru despărțirea de biserică) din 1913⁷⁸.

Dar să vedem acum în ce fel făcea Engels, la douăzeci de ani după Comună, bilanțul învățămintelor acesteia pentru proletariatul luptător.

Iată ce învățăminte punea Engels pe primul plan:

„...Tocmai forța represivă a regimului centralizat de pînă atunci — armata, poliția politică, birocrăția — pe care Napoleon o crease în 1798 și pe care de atunci fiecare nou regim o preluase ca pe un instrument bine venit, folosind-o împotriva adversarilor lui, tocmai această forță urma să fie desființată peste tot, așa cum a fost desființată la Paris.

Comuna a trebuit să recunoască din capul locului că clasa muncitoare, odată ajunsă la putere, nu putea

continua să gospodărească cu vechea mașină de stat; că, pentru a nu pierde propria ei dominație, abia cucerită, această clasă muncitoare trebuia, pe de o parte, să înlăture vechea mașină de represiune folosită pînă atunci împotriva ei, iar pe de altă parte să se asigure împotriva propriilor ei deputați și funcționari, declarîndu-i, fără nici o excepție, revocabili în orice moment...⁷⁹

Engels subliniază o dată mai mult că nu numai într-o monarhie, ci și în republica democratică statul rămîne stat, adică își păstrează trăsătura specifică esențială: a transforma pe deținătorii funcțiilor publice, „slujitorii societății”, organele societății, în stăpîni ai acesteia.

„...Împotriva acestei transformări, inevitabilă în toate statele care au existat pînă acum, a statului și a organelor de stat din slujitorii ai societății în stăpîni ai societății, Comuna a folosit două mijloace infailibile. În primul rînd, ea a încredințat toate funcțiile administrative, judecătorești, didactice unor persoane alese pe baza principiului votului universal, care puteau fi revocate în orice moment de către cei care le-au ales. În al doilea rînd, orice funcție — fie superioară, fie inferioară — era retribuită cu salarii egale cu salariile celorlalți muncitori. Salariul cel mai ridicat pe care îl plătea în genere Comuna era de 6 000 de franci*. În felul acesta erau stăvilite în mod eficace carierismul și arivismul, chiar făcînd abstracție de mandatele imperative ale delegaților în instituțiile reprezentative, introduse, în afară de aceasta, de către Comună...⁸¹

Engels se apropie aici de interesanta limită unde democrația consecventă, pe de o parte, se transformă în socialism și, pe de altă parte, cere socialismul. Căci pentru desfiin-

* Nominal această sumă reprezintă aproape 2 400 de ruble, iar la cursul actual circa 6 000 de ruble. Într-un mod cu totul de neiertat procedează acei bolșevici care propun, de exemplu, pentru consilierii dumelor orășenești un salariu de 9 000 de ruble, în loc de a propune introducerea pe tot cuprinsul statului a unui salariu de maximum 6 000 de ruble — sumă suficientă**.

țarea statului este necesară transformarea funcțiilor publice în operații de control și de evidență atât de simple, încât să fie accesibile și la îndemâna imensei majorități a populației, iar apoi absolut întregii populații. Iar înlăturarea completă a carierismului cere ca „onorabila“ slujbă de stat, fie ea chiar și nerentabilă, să *nu* poată servi drept trambulină pentru a sări în funcțiile foarte rentabile din cadrul băncilor și al societăților pe acțiuni, cum se întâmplă *de regulă* în toate țările capitaliste, chiar și în cele mai libere.

Dar Engels nu face greșeala pe care o săvârșesc, de pildă, alți marxști în problema dreptului națiunilor la auto-determinare: se pretinde că acest drept ar fi în regimul capitalist cu neputință, iar în socialism de prisos. O atare afirmație, spirituală în aparență, dar greșită în realitate, ar putea fi repetată referitor la *oricare* din instituțiile democratice, inclusiv la retribuirea modestă a funcționarilor, căci democratismul consecvent pînă la capăt este cu neputință în capitalism, iar în socialism *va dispărea* treptat orice democrație.

Acesta este un sofism care seamănă cu vechea glumă: va deveni oare cineva chel dacă va avea cu un fir de păr mai puțin?

Dezvoltarea democrației *pînă la capăt*, căutarea *formelor* unei atari dezvoltări, verificarea acestora *în practică* etc., toate acestea alcătuiesc una dintre sarcinile integrante ale luptei pentru revoluția socială. Luat izolat, nici un fel de democratism nu va aduce socialismul, dar în viață democratismul nu va fi niciodată „luat izolat“, ci va fi „luat împreună“, va exercita influență și asupra economiei, va stimula transformarea *acesteia*, va suferi influența dezvoltării economice etc. Aceasta e dialectica istoriei vii.

Engels continuă:

„...Această aruncare în aer (Sprengung) a puterii de stat de pînă acum și înlocuirea ei printr-una nouă, cu adevărat democratică, este descrisă în mod amănunțit în capitolul al treilea din «Războiul civil». A fost totuși nevoie să mai insistăm aici pe scurt asupra unor trăsături ale ei, tocmai pentru că în

Germania credința superstițioasă în stat a trecut din filozofie în conștiința generală a burgheziei și chiar a multor muncitori. Potrivit reprezentării filozofice, statul este «realizarea ideii», sau, tradus în limba filozofilor, împărăția domnului pe pământ, domeniul în care se realizează sau trebuie să se realizeze adevărul etern și dreptatea eternă. Iar de aici rezultă o venerare superstițioasă a statului și a tot ceea ce are vreo legătură cu statul, venerare care se înrădăcinează cu atât mai ușor cu cât oamenii s-au deprins din copilărie să-și închipuie că treburile și interesele comune ale întregii societăți nu ar putea fi rezolvate altfel decât au fost rezolvate pînă în prezent, adică de către stat și funcționarii lui bine plătiți. Oamenii cred că, dacă s-au eliberat de credința în monarhia ereditară și devin adepți ai republicii democratice, au făcut un pas nespus de îndrăzneț. În realitate însă, statul nu este altceva decât o mașină pentru reprimarea unei clase de către altă clasă, în republica democratică nu mai puțin ca în monarhie, iar în cel mai bun caz el nu-i decât o racilă lăsată moștenire proletariatului care a învins în lupta pentru dominația de clasă; proletariatul victorios, la fel ca și Comuna, va trebui imediat să reteze laturile cele mai rele ale acestei racile, pînă ce o generație crescută în condiții sociale noi, libere, va fi în stare să se descotorosească de întreaga vechitură pe care o reprezintă statul⁸².

Engels a pus în gardă pe germani ca, în cazul înlocuirii monarhiei prin republică, să nu uite principiile socialismului în problema statului în general. Avertismentele lui pot fi considerate acum ca o lecție dată direct domnilor Țereteli și Cernovi, care au manifestat în practica lor „de coaliție“ o credință superstițioasă în stat și o venerare superstițioasă a acestuia!

Încă două observații: 1) Dacă Engels afirmă că în republica democratică statul este „nu mai puțin“ ca în monarhie „o mașină pentru asuprirea unei clase de către altă clasă“,

acest lucru nu înseamnă cătuși de puțin că *forma* de asuprire ar fi indiferentă proletariatului, așa cum „predică“ unii anarhiști. O *formă* mai largă, mai liberă, mai fățișă a luptei de clasă și a asupririi de clasă constituie pentru proletariet o înlesnire uriașă în lupta pentru desființarea claselor în general.

2) De ce numai o nouă generație va fi în stare să se descotorosească de toată această vechitură pe care o reprezintă statul? Această problemă este legată de cea a înlăturării democrației, la care trecem acum.

6. ENGELS DESPRE ÎNLĂTURAREA DEMOCRAȚIEI

Engels a trebuit să se pronunțe în această problemă în legătură cu inexactitatea din punct de vedere *științific* a denumirii de „social-democrat“.

În prefața scrisă la o culegere de articole ale sale din 1870—1880, cuprinzând diferite teme cu un conținut în cea mai mare parte „internațional“ („Internationales aus dem «Volksstaat»“), prefață datată 3 ianuarie 1894 și scrisă, prin urmare, cu un an și jumătate înainte de moartea sa, Engels arăta că în toate articolele sale este folosit cuvântul „comunist“, și nu „social-democrat“, pentru că social-democrații își ziceau pe atunci proudhoniștii în Franța și lassalleenii în Germania⁸³.

„...De aceea — continuă Engels —, lui Marx și mie ne-a fost pur și simplu cu neputință să găsim o expresie care să fie atât de elastică încât să oglindască punctul nostru special de vedere. Astăzi lucrurile stau altfel, și cuvântul acesta („social-democrat“) ar putea să meargă (mag passieren), oricât ar rămîne el de nepotrivit (unpassend), pentru un partid al cărui program economic nu este numai socialist în general, ci de-a dreptul comunist, pentru un partid al cărui țel politic final este desființarea întregului stat, deci și a democrației. Dar denumirile *adevăratelor* (subliniat de Engels) partide politice nu li se potrivesc niciodată pe de-a-ntregul; partidul se dezvoltă, numele rămîne“⁸⁴.

La apusul vieții sale, dialecticianul Engels rămîne credincios dialecticii. Noi, Marx și cu mine, spune'el, am avut pentru partid o denumire minunată, exactă din punct de vedere științific, dar n-a existat un partid adevărat, adică un partid proletar de masă. Acum (la sfârșitul secolului al XIX-lea) există un partid adevărat, dar denumirea lui este inexactă din punct de vedere științific. Nu-i nimic, „o să meargă“, numai să se dezvolte partidul, numai să nu-i rămînă ascunsă lui însuși inexactitatea științifică a denumirii sale și să nu-l împiedice să se dezvolte în direcția justă!

Se prea poate ca vreun om cu haz să vrea să ne consoleze și pe noi, bolșevicii, așa cum face Engels: avem un partid adevărat, care se dezvoltă foarte bine; „o să meargă“ chiar și un cuvînt atît de pocit și lipsit de sens cum e cuvîntul „bolșevic“, care nu exprimă absolut nimic altceva în afară de faptul pur întîmplător că la Congresul de la Bruxelles-Londra din 1903 noi am avut majoritatea⁸⁵... Poate acum, cînd prigoana dezlănțuită în iulie și august împotriva partidului nostru de către republicani și de către democrația „revoluționară“ mic-burgheză a făcut ca cuvîntul „bolșevic“ să se bucure de stima întregului popor și cînd prigoana a mai marcat, pe lîngă aceasta, un atît de uriaș pas istoric înainte săvîrșit de partidul nostru în dezvoltarea lui *reală*, poate că și eu aș șovăi în legătură cu propunerea mea din aprilie de a schimba denumirea partidului nostru*. Poate că aș propune tovarășilor mei un „compromis“: să ne numim partid comunist și să lăsăm în paranteză cuvîntul bolșevici...

Dar problema denumirii partidului este incomparabil mai puțin importantă decît problema atitudinii proletariatului revoluționar față de stat.

În raționamentele obișnuite asupra statului se comite mereu o greșeală împotriva căreia Engels ne pune în gardă aici și pe care noi am menționat-o, în treacăt, în expunerea de mai sus. Anume: se uită mereu faptul că desființarea

* Vezi V. I. Lenin. Opere complete, vol. 31, București, Editura politică, 1964, ed. a doua, p. 103, 112, 118. — Nota red.

statului înseamnă, în același timp, și desființarea democrației; că dispariția treptată a statului înseamnă dispariția treptată a democrației.

La prima vedere, o asemenea afirmație pare foarte ciudată și de neînțeles; s-ar putea chiar ca la unii să se nască temerea: nu cumva așteptăm ivirea unei ordini sociale în care nu va fi respectat principiul supunerii minorității față de majoritate, dat fiind că democrația constituie tocmai recunoașterea acestui principiu?

Nu. Democrația *nu* este identică cu supunerea minorității față de majoritate. Democrația este *un stat* care recunoaște supunerea minorității față de majoritate, adică o organizație pentru *constrângerea* sistematică a unei clase de către altă clasă, a unei părți din populație de către cealaltă.

Noi ne punem ca scop final desființarea statului, adică a oricărei constrângeri organizate și sistematice și, în general, a oricărei constrângeri a oamenilor. Noi nu așteptăm ivirea unei ordini sociale în care nu va fi respectat principiul supunerii minorității față de majoritate. Dar, tinzând spre socialism, noi sîntem convinși că acesta se va transforma în comunism, iar legat de aceasta va dispărea în general orice necesitate de a recurge la constrângerea oamenilor, orice necesitate de *subordonare* a unui om față de altul, a unei părți a populației față de alta, deoarece oamenii *se vor deprinde* să respecte condițiile elementare ale vieții sociale *fără constrângere și fără subordonare*.

Tocmai pentru a sublinia acest element al deprinderii, Engels vorbește de o nouă *generație*, care, „crescută în condiții sociale noi, libere, va fi în stare să se descotorosească de întreaga vechitură pe care o reprezintă statul”⁸⁶, să se descotorosească de orice stat, inclusiv de statul democrat-republican.

Pentru a lămuri acest lucru este necesar să analizăm problema bazelor economice ale dispariției treptate a statului.

CAPITOLUL AL V-LEA
BAZELE ECONOMICE
ALE DISPARIȚIEI TREPTATE A STATULUI

Marx elucidează complet această problemă în „Critica Programului de la Gotha“ (scrisoarea către Bracke din 5 mai 1875, publicată abia în 1891 în „Neue Zeit“, IX, 1 și apărută în rusește în broșură)⁸⁷. Partea polemică a acestei remarcabile lucrări, constînd în critica lassalle-anismului, a pus, ca să zicem așa, în umbră partea ei pozitivă, și anume analiza legăturii dintre dezvoltarea comunismului și dispariția treptată a statului.

1. CUM PUNE MARX PROBLEMA

Comparînd superficial scrisoarea lui Marx din 5 mai 1875 către Bracke cu scrisoarea examinată mai sus a lui Engels către Bebel din 28 martie 1875⁸⁸, s-ar părea că Marx e mult mai „etatist“ decît Engels și că deosebirea dintre concepțiile celor doi scriitori cu privire la stat este foarte însemnată.

Engels îi propune lui Bebel să lase cu desăvîrșire la o parte vorbăria despre stat, să elimine complet cuvîntul stat din program, înlocuindu-l prin cuvîntul „comunitate“; Engels declară chiar că Comuna nu a mai fost un stat în adevăratul înțeles al cuvîntului. Marx însă vorbește chiar de „viitorul stat al societății comuniste“, ca și cum ar recunoaște necesitatea statului chiar și în comunism.

Dar o asemenea părere ar fi fundamental greșită. O cercetare mai atentă arată că vederile lui Marx și Engels cu privire la stat și cu privire la dispariția lui treptată coincid întru totul și că expresia lui Marx citată mai sus se referă tocmai la acest stat *în curs de dispariție*.

E limpede că nici vorbă nu poate fi de fixarea momentului *viitoare* „dispariții“, mai ales că ea reprezintă în mod evident un proces îndelungat. Deosebirea aparentă dintre Marx și Engels se explică prin deosebirea dintre temele pe care le-au tratat, dintre sarcinile pe care și le-au pus. Engels și-a propus să arate lui Bebel într-un mod concret, izbitor și sugestiv toată absurditatea prejude-

cășilor curente (împărtășite în mare măsură și de Lassalle) cu privire la stat. Marx atinge *a c e a s t ă* problemă numai în trecut, interesându-se de o altă temă: *dezvoltarea societății comuniste*.

Întreaga teorie a lui Marx constituie aplicarea la capitalismul contemporan a teoriei dezvoltării în forma ei cea mai consecventă, mai completă, mai adânc gândită și mai bogată în conținut. Firește că Marx și-a pus problema aplicării acestei teorii și la prăbușirea *iminentă* a capitalismului, și la *viitoarea* dezvoltare a *viitorului* comunism.

Pe baza căror *date* însă poate fi pusă problema viitoarei dezvoltări a viitorului comunism?

Pe baza faptului că acesta *își are obârșia* în capitalism, că se dezvoltă istoricește din capitalism, că este rezultatul acțiunii unei forțe sociale căreia *i-a dat naștere* capitalismul. Nu există la Marx nici urmă de încercare de a născoci utopii, de a ghici în van ceea ce nu se poate ști. Marx pune problema comunismului așa cum ar pune un cercetător al naturii problema dezvoltării, de pildă, a unei noi varietăți biologice, despre care știm că a apărut în cutare și cutare mod și că se modifică în cutare și cutare direcție determinată.

Marx înlătură, în primul rând, confuzia introdusă de Programul de la Gotha în problema corelației dintre stat și societate.

„...Societatea actuală — scrie el — este societatea capitalistă care există în toate țările civilizate, societate mai mult sau mai puțin eliberată de rămășițele medievale, mai mult sau mai puțin modificată datorită particularităților dezvoltării istorice a fiecărei țări, mai mult sau mai puțin dezvoltată. «Statul actual», dimpotrivă, se schimbă de îndată ce trece frontiera. În imperiul germano-prusac este cu totul altul decât în Elveția, în Anglia cu totul altul decât în Statele Unite. «Statul actual» este, deci, o ficțiune.

Totuși, în pofida diversității lor ca formă, diferitele state ale diferitelor țări civilizate au toate comun faptul că la baza lor se află societatea burgheză modernă, mai mult sau mai puțin dezvoltată sub raport

capitalist. De aceea au anumite caracteristici esențiale comune. În acest sens se poate vorbi de «statul actual» în opoziție cu cel viitor, în care actuala lui rădăcină, societatea burgheză, va fi dispărut.

Se naște atunci întrebarea: ce fel de modificări va suferi statul în societatea comunistă? Cu alte cuvinte, ce funcții sociale, analoge cu actualele funcții ale statului, vor mai rămîne? La această întrebare se poate răspunde numai în mod științific, și, în oricîte mii de feluri am îmbina cuvîntul «popor» cu cuvîntul «stat», aceasta nu ne va apropia cîtuși de puțin de rezolvarea problemei...⁸⁹

Bătîndu-și joc în felul acesta de toate discuțiile referitoare la „statul popular“, Marx indică modul de a pune problema, parcă avertizîndu-ne că, pentru a da un răspuns științific la această problemă, trebuie să operezi numai cu date științifice bine stabilite.

Primul fapt stabilit în mod absolut precis de întreaga teorie a dezvoltării și, în general, de întreaga știință — și care a fost uitat de utopiști și este uitat de oportuniștii de azi, care se tem de revoluția socialistă — este acela că din punct de vedere istoric trebuie neapărat să existe un stadiu deosebit sau o etapă deosebită de *trecere* de la capitalism la comunism.

2. TRECEREA DE LA CAPITALISM LA COMUNISM

„...Între societatea capitalistă și cea comunistă — continuă Marx — se află perioada transformării revoluționare a celei dintîi în cea de-a doua. Acestei perioade îi corespunde și o perioadă de tranziție politică, al cărei stat nu poate fi altul decît *dictatura revoluționară a proletariatului*...“⁹⁰

Această concluzie se bazează la Marx pe analiza rolului pe care-l joacă proletariatul în societatea capitalistă contemporană, pe datele privitoare la dezvoltarea acestei societăți și la caracterul de neîmpăcat al intereselor antagoniste ale proletariatului și ale burgheziei.

Înainte problema era pusă astfel: pentru a se elibera, proletariatul trebuie să răstoarne burghezia, să cucerească puterea politică, să instaureze dictatura sa revoluționară.

Acum problema este pusă întrucîtva altfel: trecerea de la societatea capitalistă, care se dezvoltă spre comunism, la societatea comunistă e cu neputință fără „o perioadă de tranziție politică“, iar statul acestei perioade nu poate fi decît dictatura revoluționară a proletariatului.

Și care e atitudinea acestei dictaturi față de democrație?

Am văzut că „Manifestul Comunist“ pune pur și simplu alături două noțiuni: „ridicarea proletariatului la rangul de clasă dominantă“ și „cucerirea democrației“⁹¹. Pe baza celor expuse mai sus se poate stabili mai exact cum se modifică democrația în cursul trecerii de la capitalism la comunism.

În societatea capitalistă, în condițiile de dezvoltare cele mai favorabile ale ei, avem un democratism mai mult sau mai puțin deplin în republica democratică. Dar acest democratism este întotdeauna îngrădit de cadrul strîmt al exploatării capitaliste, și de aceea el rămîne întotdeauna, în fond, un democratism pentru o minoritate, numai pentru clasele avute, numai pentru cei bogați. Libertatea societății capitaliste este întotdeauna aproximativ aceeași ca și cea din republicile grecești antice: libertate pentru proprietarii de sclavi. Datorită condițiilor exploatării capitaliste, sclavii salariați din vremurile noastre sînt atît de apăsați de sărăcie și de nevoi, încît „nu le arde de democrație“, „nu le arde de politică“, încît atunci cînd evenimentele se desfășoară în mod pașnic, obișnuit, majoritatea populației este înlăturată de la participarea la viața social-politică.

Justețea acestei afirmații este confirmată, poate, în chipul cel mai vădit în Germania, tocmai pentru că în acest stat legalitatea constituțională s-a menținut uimitor de mult și de stabil, timp de aproape o jumătate de secol (1871—1914), în care social-democrația a știut „să se folosească de legalitate“ mult mai mult decît în alte țări și să realizeze într-o proporție mai mare decît oriunde organizarea muncitorilor într-un partid politic.

Cît de mare este însă această proporție — cea mai mare dintre cele observate în societatea capitalistă — a sclavilor salariați activi și conștienți din punct de vedere politic? Un milion de membri ai partidului social-democrat din 15 000 000 de muncitori salariați! Trei milioane de muncitori organizați în sindicate din 15 000 000!

Democrație pentru o minoritate infimă, democrație pentru cei bogați, — iată democratismul societății capitaliste. Examinînd mai îndeaproape mecanismul democrației capitaliste, se poate vedea peste tot, atît în amănuntele „mărunte“, așa-zis mărunte, ale dreptului de vot (durata domiciliului stabil, excluderea femeilor etc.), cît și în tehnica instituțiilor reprezentative, atît în piedicile reale puse dreptului de întrunire (edificiile publice au-s pentru „săraci“!), cît și în organizarea pur capitalistă a presei zilnice etc. etc., peste tot se pot vedea numai îngrădiri și iar îngrădiri ale democratismului. Aceste îngrădiri, exceptări, excluderi, piedici pentru cei săraci par mărunte, mai ales în ochii aceluia care n-a știut el însuși niciodată ce este sărăcia și n-a fost aproape de viața claselor asuprite în masa lor (și în această situație sînt nouă din zece, dacă nu nouăzeci și nouă la sută din publiciștii și politicienii burghezi); luate însă în totalitatea lor, aceste îngrădiri exclud, înlătură sărăcimea din politică, de la o participare activă la democrație.

Marx a sesizat admirabil această *e s e n ț ă* a democrației capitaliste, spunînd atunci cînd a analizat experiența Comunei: cei asupriți sînt lăsați să hotărască o dată la cîțiva ani care anume din reprezentanții clasei asupritoare îi va reprezenta și îi va călca în picioare în parlament!⁹²

Dar dezvoltarea acestei democrații capitaliste, inevitabil limitate, care înlătură pe ascuns sărăcimea și care din această cauză este pe de-a-ntregul mincinoasă și ipocrită, nu are loc în mod simplu, drept și neted, „spre o democrație din ce în ce mai largă“, cum își închipuie profesorii liberali și oportuniștii mic-burghezi. Nu. Mersul înainte, adică spre comunism, trece prin dictatura proletariatului, și altfel nici nu se poate, căci nimeni altcineva, și nici

pe altă cale, nu poate *sfârîma împotrivirea* exploatatorilor capitaliști.

Iar dictatura proletariatului, adică organizarea avangărzii celor asupriți în clasă dominantă pentru reprimarea asupritorilor, nu poate da naștere numai unei simple lărgiri a democrației. *Alături* de o uriașă lărgire a democratismului, care devine *pentru prima oară* un democratism pentru cei săraci, un democratism pentru popor, și nu un democratism pentru cei bogați, dictatura proletariatului aduce, totodată, o serie de îngrădiri ale libertății pentru asupritori, exploatatori, capitaliști. Pe aceștia trebuie să-i reprimăm pentru a elibera omenirea de robia salariată, împotrivirea lor trebuie s-o sfârîmăm prin forță, și este limpede că, acolo unde există reprimare, unde există violență, nu există libertate, nu există democrație.

Engels a exprimat minunat acest lucru în scrisoarea sa către Bebel, spunînd, după cum își amintește cititorul: „atîta timp cît proletariatul mai are nevoie de stat, el are nevoie de acesta nu în interesul libertății, ci în vederea reprimării adversarilor săi, și de îndată ce va putea fi vorba de libertate, statul ca atare va înceta să mai existe”⁹³.

Democrație pentru imensa majoritate a poporului și reprimarea prin forță, adică excluderea de la democrație, a exploatatorilor și a asupritorilor poporului, — iată în ce constă schimbarea pe care o suferă democrația în perioada de *trecere* de la capitalism la comunism.

Numai în societatea comunistă, cînd împotrivirea capitaliștilor va fi fost cu desăvîrșire sfârîmată, cînd capitaliștii vor fi dispărut, cînd nu vor mai exista clase (adică atunci cînd nu vor mai exista deosebiri între membrii societății în ce privește poziția lor față de mijloacele sociale de producție), — *numai* atunci „va dispărea statul și va putea fi vorba de libertate”. Numai atunci va fi posibilă și va fi înfăptuită democrația cu adevărat deplină, cu adevărat fără nici un fel de îngrădiri. Și numai atunci democrația va începe să *dispară*, datorită simplei împrejurări că, eliberați de robia capitalistă, de ororile, sălbătăciile, absurditățile, mîrșăviile fără număr, care constituie

atribute ale exploatării capitaliste, oamenii *se vor deprinde* treptat să respecte regulile elementare de conviețuire, cunoscute de secole, repetate de mii de ani în toate preceptele, să le respecte fără să fie constrinși la aceasta prin violență, fără subordonare, *fără aparatul special* de constringere care se numește stat.

Expresia „statul *dispare treptat*“ este foarte reușit aleasă, deoarece ea indică atât caracterul treptat cât și caracterul spontan al procesului. Numai deprinderea poate exercita, și va exercita fără îndoială, o asemenea influență, dat fiind că în jurul nostru observăm de milioane de ori cât de ușor se deprind oamenii să respecte regulile de conviețuire ce le sînt necesare dacă nu există exploatare, dacă nu există nimic care să le stîrnească indignarea, să provoace protest și revoltă, să facă necesară *reprimarea*.

Așadar, în societatea capitalistă avem de-a face cu o democrație ciuntită, sărăcăcioasă, falsă, cu o democrație numai pentru cei bogați, pentru o minoritate. Dictatura proletariatului, perioadă de trecere la comunism, va da naștere pentru prima oară democrației pentru popor, pentru majoritate, paralel cu reprimarea necesară a minorității, a exploatatorilor. Numai comunismul e în stare să aducă o democrație cu adevărat deplină, și cu cât mai deplină va fi aceasta, cu atât mai repede va deveni ea de prisos, va dispărea de la sine.

Cu alte cuvinte, în capitalism avem de-a face cu statul în adevăratul înțeles al cuvîntului, cu o mașină specială pentru reprimarea unei clase de către alta, și încă a majorității de către minoritate. Se înțelege că, în vederea asigurării succesului unei astfel de acțiuni cum e reprimarea sistematică a majorității exploatare de către minoritatea exploatatorilor, e nevoie de o cruzime extremă, de represii sălbatice, e nevoie de mări de sînge, mări prin care omnia își urmează calea în starea de sclavie, de iobăgie, de robie salariată.

Mai departe, în perioada de *trecere* de la capitalism la comunism, reprimarea mai este *încă* necesară, însă de astă dată este necesară reprimarea minorității exploatatorilor de către majoritatea exploatată. Un aparat special,

o mașină specială de reprimare, „statul“, mai este încă necesar, dar acesta este acum un stat de tranziție, el nu mai este un stat în adevăratul înțeles al cuvîntului, căci reprimarea minorității exploatatorilor de către majoritatea robilor salariați de ieri este un lucru relativ atît de ușor, de simplu și de firesc, încît va costa mult mai puțin sînge decît reprimarea răscoalelor sclavilor, iobagilor și muncitorilor salariați, va costa mult mai ieftin omenirea. Și ea este compatibilă cu extinderea democrației asupra unei majorități atît de covârșitoare a populației, încît necesitatea unei *mașini speciale* de reprimare începe să dispară. Exploatatorii, firește, nu sînt în stare să reprime poporul fără o mașină foarte complicată menită să îndeplinească această sarcină, dar *poporul* poate reprima pe exploatatori chiar și cu o „mașină“ foarte simplă, aproape fără nici o „mașină“, fără vreun aparat special, prin simpla *organizare a maselor înarmate* (în felul Sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților — vom observa noi cu anticipație).

În sfîrșit, numai comunismul creează condițiile în care statul devine cu totul inutil, deoarece nu există *nimeni* care să fie reprimat, „nimeni“ în înțelesul de *clasă*, în înțelesul de luptă sistematică împotriva unei anumite părți a populației. Noi nu sîntem utopiști și nu negăm de loc posibilitatea și inevitabilitatea unor excese *individuale*, nici necesitatea reprimării unor *asemenea* excese. Dar în primul rînd, pentru acest lucru nu este nevoie de o mașină specială, de un aparat special de reprimare; acest lucru va fi făcut de însuși poporul înarmat, cu aceeași simplitate și ușurință cu care chiar și în societatea de azi un grup de oameni civilizați desparte pe cei care s-au luat la bătaie sau nu îngăduie folosirea violenței față de o femeie. Iar în al doilea rînd, noi știm că fundamentala cauză socială a exceselor care constau în încălcarea regulilor de conviețuire socială este exploatarea maselor, sărăcia și mizeria acestora. O dată cu înlăturarea acestei cauze principale va începe în mod inevitabil „*dispariția treplată*“ a exceselor. Nu știm cît de repede și cu ce gradație vor

dispărea acestea; știm însă că ele vor dispărea treptat. Și paralel cu dispariția lor va dispărea treptat și statul.

Fără a se lansa în utopii, Marx a stabilit mai amănunțit ceea ce se poate stabili *de pe acum* cu privire la acest viitor, și anume deosebirea dintre faza (treapta, etapa) inferioară și cea superioară a societății comuniste.

3. PRIMA FAZĂ A SOCIETĂȚII COMUNISTE

În „Critica Programului de la Gotha“, Marx combate amănunțit ideea lui Lassalle după care în socialism muncitorii vor primi „produsul neciuit“, sau „produsul integral al muncii lor“. Marx arată că din toată munca socială a întregii societăți trebuie să se scadă un fond de rezervă, un fond în vederea lărgirii producției și ceea ce este necesar pentru înlocuirea mașinilor „uzate“ etc., iar apoi din bunurile de consum un fond pentru cheltuielile de administrație, pentru școli, spitale, aziluri de bătrâni etc.

În locul frazeologiei nebuloase, neclare și generale a lui Lassalle („produsul integral al muncii să revină muncitorului“), Marx stabilește în mod lucid felul în care va fi nevoită să gospodărească societatea socialistă. Marx trece la analiza *concretă* a condițiilor de viață ale unei asemenea societăți în care nu va mai exista capitalism, spunând:

„Avem de-a face aici“ (la analizarea programului partidului muncitoresc) „nu cu o societate comunistă care *s-a dezvoltat* pe propria-i bază, ci, dimpotrivă, cu una care *abia se naște* din societatea capitalistă și care, de aceea, mai poartă din toate punctele de vedere — economic, moral, spiritual — pecetea vechii societăți din sînul căreia s-a născut“⁹⁴.

Această societate comunistă, care abia a ieșit la lumina zilei din sînul capitalismului și care în toate privințele mai poartă pecetea societății vechi, Marx o denumește „prima“ fază sau faza inferioară a societății comuniste.

Mijloacele de producție au încetat de a mai fi proprietatea privată a unor persoane particulare. Mijloacele de producție aparțin întregii societăți. Fiecare membru al

societății, îndeplinind o anumită parte din munca socialmente necesară, capătă din partea societății o dovadă că a îndeplinit cutare cantitate de muncă. El primește în baza acestei dovezi, din depozitele publice de bunuri de consum, o cantitate corespunzătoare de produse. După ce a fost scăzută cantitatea de muncă ce intră în fondul social, fiecare muncitor primește, așadar, de la societate tot atît cît i-a dat el.

Domnește, s-ar părea, „egalitatea“.

Dar atunci cînd, avînd în vedere asemenea rînduiri sociale (numite de obicei socialism, iar la Marx purtînd denumirea de prima fază a comunismului), Lassalle afirmă că aceasta constituie „o repartitie dreaptă“, că aceasta reprezintă „dreptul egal al fiecăruia la produsul egal al muncii“, el se înșală, și Marx explică greșeala lui.

Avem aici într-adevăr, spune Marx, „drept egal“, dar acesta este *încă* „dreptul burghez“, care, ca orice drept, *presupune inegalitate*. Orice drept este aplicarea *aceleiași* măsuri la *diferiți* oameni, care în realitate nu sînt la fel, nu sînt egali între ei; de aceea „dreptul egal“ înseamnă încălcarea egalității, înseamnă nedreptate. Într-adevăr, după ce doi oameni au efectuat aceleași parte din munca socială, fiecare primește o parte egală din produsul social (minus scăzămintele arătate mai sus).

Dar oamenii nu sînt egali unul cu altul: unul este mai puternic, altul mai slab; unul este căsătorit, altul nu; unul are mai mulți copii, altul mai puțini etc.

„...La o muncă egală — conchide Marx — și, prin urmare, la o participare egală la fondul social de consum, unul primește, de fapt, mai mult decît altul, unul este mai bogat decît altul etc. Pentru a evita toate aceste neajunsuri, dreptul ar trebui să fie nu egal, ci inegal...“⁹⁵

Prin urmare, în prima fază a comunismului nu poate exista încă dreptate și egalitate: deosebiri în ceea ce privește bogăția, deosebiri nedrepte, rămîn, dar *exploatarea* omului de către om e cu neputință, deoarece *mijloacele*

de producție, fabricile, mașinile, pământul etc., nu mai pot fi acaparate și trecute în proprietate privată. Demonstrând inconsistența frazeologiei confuze mic-burgheze a lui Lassalle cu privire la „egalitate” și „dreptate” în general, Marx ne arată *mersul dezvoltării* societății comuniste, care la început este *nevoită* să desființeze numai „o nedreptate”, acapararea mijloacelor de producție de către persoane particulare, și care *nu e în stare* să desființeze dintr-o dată și cealaltă nedreptate, repartitia obiectelor de consum „după muncă” (și nu după nevoi).

Economiștii vulgari, inclusiv profesorii burghezi, inclusiv Tugan „al nostru”, reproșează mereu socialiștilor că uită inegalitatea dintre oameni, „visînd” s-o desființeze. Acest reproș dovedește, după cum vedem, doar totala ignoranță a domnilor ideologi burghezi.

Marx nu numai că ține seama în modul cel mai precis de inegalitatea inevitabilă dintre oameni, dar el ține seama și de faptul că numai trecerea mijloacelor de producție în proprietatea comună a întregii societăți („socialismul” în accepția obișnuită a cuvîntului) *nu în lătură* încă neajunsurile repartitiei și inegalității „dreptului burghez”, care *continuă să domine* în măsura în care produsele se împart „după muncă”.

„...Dar aceste neajunsuri — continuă Marx — sînt inevitabile în prima fază a societății comuniste, în forma în care s-a născut, după îndelungate dureri ale facerii, din societatea capitalistă. Dreptul nu poate fi niciodată superior orînduirii economice și dezvoltării culturale a societății determinate de această orînduire...”⁹⁶

În felul acesta, în prima fază a societății comuniste (denumită de obicei socialism), „dreptul burghez” *nu este* deci desființat în întregime, ci numai în parte, numai în măsura în care a fost înfăptuită revoluția economică, adică numai în ceea ce privește mijloacele de producție. „Dreptul burghez” le recunoaște pe acestea din urmă drept proprietate privată a unor persoane particulare. Socialismul trans-

formă mijloacele de producție în proprietate comună. În această măsură — și numai în această măsură — „dreptul burghez“ este desființat.

Dar el subzistă, totuși, în cealaltă parte a lui, rămîne ca regulator (factor determinant) al repartizării produselor și al repartizării muncii între membrii societății. „Cine nu muncește să nu mănînce“ — acest principiu socialist este deja îndeplinit; „la o cantitate egală de muncă, o cantitate egală de produse“ — și acest principiu socialist este deja îndeplinit. Dar aceasta nu este încă comunism și nu înlătură încă „dreptul burghez“, care acordă unor oameni inegali, în schimbul unei cantități inegale de muncă (inegale în fapt), o cantitate egală de produse.

Acesta este un „neajuns“, spune Marx, dar el este inevitabil în prima fază a comunismului, căci nu ne putem închipui, fără a deveni utopiști, că, doborînd capitalismul, oamenii se vor deprinde dintr-o dată să lucreze pentru societate fără nici un fel de norme de drept, și în afară de aceasta desființarea capitalismului nu creează dintr-o dată nici premisele economice ale unei astfel de schimbări.

Alte norme în afară de „dreptul burghez“ nu există. Și în această măsură continuă încă să fie nevoie de stat, care, apărînd proprietatea comună asupra mijloacelor de producție, trebuie să apere, totodată, și egalitatea muncii și egalitatea repartizării produselor.

Statul dispare treptat în măsura în care nu mai există capitaliști, nu mai există clase și, prin urmare, nu mai poate fi reprimată nici o clasă.

Dar statul n-a dispărut încă complet, căci rămîne ocrotirea „dreptului burghez“, care consfințește inegalitatea în fapt. Pentru ca statul să dispară complet este necesară îndepluirea comunismului deplin.

4. FAZA SUPERIOARĂ A SOCIETĂȚII COMUNISTE

Marx continuă :

„...În faza superioară a societății comuniste, după ce va dispărea subordonarea înrobitoare a indivizilor față de diviziunea muncii și, o dată cu ea, opo-

ziția dintre munca intelectuală și munca fizică; cînd munca va înceta să mai fie numai un mijloc de existență și va deveni ea însăși prima necesitate vitală; cînd alături de dezvoltarea multilaterală a indivizilor vor crește și forțele de producție, iar toate izvoarele avuției colective vor țîșni ca un torent — abia atunci limitele înguste ale dreptului burghez vor putea fi cu totul depășite și societatea va putea înscrie pe stindardele ei: «De la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi»⁹⁷.

Abia acum putem aprecia întreaga justete a observațiilor pe care le-a făcut Engels atunci cînd și-a bătut joc fără cruțare de absurditatea îmbinării cuvintelor: „libertate” și „stat”. Atîta timp cît există stat, nu există libertate. Cînd va exista libertate, nu va mai exista stat.

Baza economică a dispariției complete a statului o constituie un grad atît de înalt de dezvoltare a comunismului, încît dispare opoziția dintre munca intelectuală și cea fizică, dispare, prin urmare, unul din principalele izvoare ale inegalității *sociale* de astăzi, și anume un izvor care nu poate fi înlăturat dintr-o dată numai prin trecerea mijloacelor de producție în proprietate obștească, numai prin exproprierea capitaliștilor.

Această expropriere va face *cu puțință* o uriașă dezvoltare a forțelor de producție. Și, văzînd cît de mult *împiedică* încă de pe acum capitalismul această dezvoltare, văzînd cît de mari progrese s-ar putea realiza pe baza nivelului deja atins al tehnicii moderne, sîntem îndreptății să afirmăm cu cea mai mare certitudine că exproprierea capitaliștilor va determina inevitabil o uriașă dezvoltare a forțelor de producție ale societății omenești. Dar cît de repede se va desfășura această dezvoltare, cît de repede va ajunge ea la faza suprimării diviziunii muncii, a înlăturării opoziției dintre munca intelectuală și cea fizică, a transformării muncii în „prima necesitate vitală”, lucrul acesta nu-l știm și nici *nu-l putem ști*.

De aceea sîntem în drept să vorbim numai despre dispariția inevitabilă a statului, subliniind caracterul de lungă

durată al acestui proces, dependența lui de rapiditatea cu care se va dezvolta *faza superioară* a comunismului și lăsînd deschisă problema termenelor sau a formelor concrete ale dispariției lui, căci date în vederea rezolvării acestor probleme *nu există*.

Statul va putea să dispară complet atunci cînd societatea va înfăptui principiul: „de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi“, cu alte cuvinte atunci cînd oamenii se vor obișnui atît de mult cu respectarea regulilor fundamentale ale conviețuirii sociale și cînd munca lor va fi atît de productivă, încît ei vor munci de bunăvoie, *după capacitate*. „Limitele înguste ale dreptului burghez“, care îl silește pe om să calculeze cu duritatea lui Shylock⁹⁸ ca nu cumva să lucreze cu o jumătate de oră mai mult decît altul, ca nu cumva să primească o plată mai mică decît altul, aceste limite înguste vor fi atunci depășite. Repartiția produselor nu va necesita atunci reglementarea de către societate a cantității de produse pe care o are de primit fiecare: fiecare va lua în mod liber „după nevoie“.

Din punctul de vedere burghez este ușor să declari că o astfel de orînduire socială este „o pură utopie“ și să faci ironii în sensul că socialiștii făgăduiesc fiecăruia dreptul de a primi de la societate, fără nici un control al muncii fiecărui cetățean în parte, orice cantitate de trufe, de automobile, de piane etc. Cu astfel de ironii se eschivează pînă în ziua de azi majoritatea „savanților“ burghezi, trădînd astfel atît propria lor ignoranță, cît și faptul că apără în mod interesat capitalismul.

Ignoranță, — căci nici unui socialist nu i-a trecut prin minte „să făgăduiască“ venirea fazei superioare de dezvoltare a comunismului, iar *previziunea* marilor socialiști că această fază va veni nu presupune nici productivitatea de astăzi a muncii și *nici* pe filistinul *de astăzi*, în stare să spargă „fără nici un scop“ — la fel ca și seminariștii lui Pomealovski* — depozitele de bunuri publice și să ceară imposibilul.

* Este vorba de opera scriitorului rus Pomealovski „Amintiri din seminar“. — *Nota trad.*

Pînă la faza „superioară“ a comunismului, socialiștii cer ca societatea și *statul* să controleze în modul cel mai riguros cuantumul muncii și cuantumul consumului; acest control însă trebuie să înceapă cu exproprierea capitaliștilor, cu controlul muncitorilor asupra capitaliștilor și să fie exercitat nu de statul birocratic, ci de statul *muncitorilor înarmați*.

Apărarea interesată a capitalismului de către ideologii burghezi (și de către ciracii lor de teapa domnilor Țereteli, Cernovi & Co.) constă tocmai în faptul că ei *substituie* discuțiile și controversele referitoare la viitorul îndepărtat problemei arzătoare și actuale a politicii de azi: exproprierea capitaliștilor, transformarea tuturor cetățenilor în lucrători și funcționari ai unui singur mare „sindicat“, și anume ai statului întreg, și subordonarea completă a întregii activități a acestui sindicat statului cu adevărat democratic, *statului Sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților*.

Atunci cînd profesorul savant, și după el și filistinul, iar în urma acestuia domnia Țereteli și Cernovi vorbesc de utopiile absurde, de făgăduielile demagogice ale bolșevicilor, de imposibilitatea „introducerii“ socialismului, ei au de fapt în vedere tocmai etapa sau faza superioară a comunismului, pe care nu numai că nimeni n-a făgăduit s-o „introducă“, dar nici nu s-a gîndit măcar la așa ceva, pentru că în general ea nu poate fi „introdusă“.

Și am ajuns aici la problema deosebirii științifice dintre socialism și comunism, pe care a atins-o Engels în considerațiile menționate mai sus asupra caracterului greșit al denumirii de „social-democrați“. Din punct de vedere politic, deosebirea dintre prima fază sau faza inferioară a comunismului și cea superioară va deveni cu timpul, probabil, uriașă, dar ar fi ridicol s-o stabilim de pe acum, în condițiile existenței capitalismului; pe primul plan pot s-o pună doar unii dintre anarhiști (în cazul în care au mai rămas printre anarhiști oameni care n-au învățat nimic în urma metamorfozei „plehanoviste“ a unor oameni ca Kropotkin, Grave, Cornelissen și a celorlalți „ași“ ai anarhismului, deveniți social-șoviniști sau anarhiști de tranșee,

precum s-a exprimat Ge, unul dintre puținii anarhiști care și-au mai păstrat cinstea și conștiința).

Deosebirea științifică dintre socialism și comunism este însă clară. Ceea ce de obicei este denumit socialism poartă la Marx denumirea de „prima“ fază sau faza inferioară a societății comuniste. În măsura în care mijloacele de producție devin proprietate comună, în aceeași măsură cuvântul „comunism“ poate fi folosit și în acest caz, fără a uita însă că acesta nu e comunismul deplin. Marea însemnătate a lămuririlor lui Marx constă în faptul că el aplică și aici în mod consecvent dialectica materialistă, teoria dezvoltării, văzînd în comunism ceva ce se dezvoltă din capitalism. În locul definițiilor scolastice născocite, „ticluite“ și în locul discuțiilor sterpe în jurul unor cuvinte (ce este socialismul și ce este comunismul), Marx face o analiză a ceea ce s-ar putea denumi treptele maturității economice a comunismului.

În prima fază, pe prima lui treaptă, comunismul nu poate fi încă economiceste cu totul matur, cu totul eliberat de tradițiile sau de urmele capitalismului. De aici și fenomenul atît de interesant al menținerii în prima fază a comunismului a „limitelor înguste ale dreptului burghez“. În ceea ce privește repartitia produselor de consum, dreptul burghez presupune, desigur, în mod inevitabil și un *stat burghez*, deoarece dreptul nu reprezintă nimic fără un aparat în stare să impună prin constrîngere respectarea normelor de drept.

Rezultă că în comunism continuă să se mențină un anumit timp nu numai dreptul burghez, ci chiar și statul burghez — fără burghezie!

Acest lucru poate părea paradoxal sau pur și simplu un joc mintal dialectic, învinuire deseori adusă marxismului de către unii oameni care nu și-au dat cîtuși de puțin oste-neala de a studia conținutul lui extrem de profund.

În realitate însă, viața arată la fiecare pas, atît în natură cît și în societate, existența în cadrul noului a rămășițelor vechiului. Și Marx n-a introdus în mod arbitrar în comunism o fărîmă de drept „burghez“, căci a luat ceea ce este inevi-

tabil din punct de vedere economic și politic în societatea care iese *din sînul* capitalismului.

Democrația are o uriașă însemnătate în lupta dusă de clasa muncitoare împotriva capitaliștilor în vederea eliberării sale. Dar democrația nu constituie nicidecum o limită dincolo de care nu se poate trece, ci numai una dintre etapele drumului de la feudalism la capitalism și de la capitalism la comunism.

Democrație înseamnă egalitate. Se înțelege deci ce uriașă însemnătate are lupta proletariatului pentru egalitate și lozinca egalității dacă aceasta este just înțeleasă în sensul desființării *claselor*. Dar democrația înseamnă numai o egalitate *formală*. Și, de îndată ce a fost înfăptuită egalitatea tuturor membrilor societății *în ceea ce privește* stăpînirea mijloacelor de producție, adică egalitatea muncii, egalitatea salariului, se va pune în mod inevitabil în fața omenirii problema de a păși mai departe, de la egalitatea formală la cea de fapt, adică la înfăptuirea principiului: „de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi“. Prin ce etape, pe calea căror măsuri practice va păși omenirea spre acest scop superior, nu știm și nu putem ști. Este însă important să fim lămuriiți asupra falsității totale a concepției burgheze obișnuite, după care socialismul este ceva mort, anhilozat, dat o dată pentru totdeauna, atunci cînd de fapt *abia* o dată cu socialismul va începe în toate domeniile vieții sociale și personale un progres rapid, adevărat, cu caracter real de masă, cu participarea *majorității* populației și, apoi, a întregii populații.

Democrația este o formă a statului, una dintre varietățile statului. Prin urmare, ea reprezintă, ca orice stat, aplicarea organizată, sistematică a constrîngerii față de oameni. Aceasta pe de o parte. Pe de altă parte însă, ea înseamnă recunoașterea formală a egalității dintre cetățeni, a dreptului egal al tuturor de a participa la stabilirea formei de organizare a statului și la conducerea lui. Iar acest lucru este legat, la rîndul său, de faptul că, ajungînd la o anumită treaptă de dezvoltare, democrația unește în primul rînd proletariatul, clasa revoluționară, împotriva capitalismului, dîndu-i acesteia posibilitatea să sfărîme, să facă

țândări, să șteargă de pe fața pământului mașina de stat burgheză, fie ea și burghezo-republicană — armata permanentă, poliția și birocrăția —, să le înlocuiască printr-o mașină de stat *mai* democratică, dar totuși încă mașină de stat, întruchipată în masele muncitorești înarmate, înlocuită apoi cu participarea totală a poporului la miliție.

Aici „cantitatea se transformă în calitate“: o asemenea treaptă a democratismului este legată de ieșirea din cadrul societății burgheze, de începutul transformării socialiste a societății. Din moment ce la conducerea statului ia parte într-adevăr *toată lumea*, capitalismul nu se mai poate menține. Și dezvoltarea capitalismului creează, la rîndul ei, *premisele* necesare pentru ca într-adevăr „toată lumea“ să *poată* lua parte la conducerea statului. Din aceste premise fac parte însușirea științei de carte de către întreaga populație, lucru care a și fost înfăptuit într-un șir de țări capitaliste mai înaintate, apoi „instruirea și disciplinarea“ milioanei de muncitori cu ajutorul vastului și complicatului aparat socializat al poștei, al căilor ferate, al marilor fabrici, al marelui comerț, al băncilor etc. etc.

În condițiile existenței acestor premise *economice* este pe deplin posibil, după ce capitaliștii și birocrății vor fi fost doborîți, să se treacă imediat, de la o zi la alta, la înlocuirea acestora — în domeniul *controlului* producției și repartiției, în domeniul *evidenței* muncii și a produselor — cu muncitorii înarmați, cu poporul înarmat în totalitatea lui. (Nu trebuie confundată problema controlului și a evidenței cu problema personalului cu pregătire științifică — ingineri, agronomi etc.: acești domni lucrează astăzi supunîndu-se capitaliștilor, și vor lucra și mai bine mîine supunîndu-se muncitorilor înarmați.)

Evidență și control — iată *lucrul principal* necesar pentru „organizarea“, pentru buna funcționare a societății comuniste *în prima ei fază*. *Toți* cetățenii devin acum slujbași salariați ai statului, care este constituit din înșiși muncitorii înarmați. *Toți* cetățenii devin acum funcționari și muncitori ai *unui singur* „sindicat“ de stat, care cuprinde întregul popor. Totul constă acum în aceea ca ei să lucreze deopotrivă, respectînd cu exactitate cuantumul muncii,

și să fie retribuiți deopotrivă. În acest domeniu, evidența și controlul sînt extrem de *simplificate* de capitalism și reduse pînă la neobișnuit de simple, accesibile oricărui om cu știință de carte, operații de supraveghere și de înregistrare, la cunoașterea celor patru operații aritmetice și la eliberarea unor chitanțe corespunzătoare*.

Atunci cînd *majoritatea* poporului va începe să țină în mod de sine stătător și pretutindeni o astfel de evidență, să exercite un astfel de control asupra capitaliștilor (deveniți acum salariați) și asupra domnilor intelectuali care își vor mai fi păstrat apucăturile capitaliste, atunci controlul acesta va deveni într-adevăr universal, general, exercitat de întregul popor, atunci în nici un chip nu va fi cu puțință nici o eschivare de la el, „va fi imposibil să scapi de el“.

Întreaga societate va fi un singur birou și o singură fabrică, în care și munca, și salarizarea vor fi egale.

Dar această disciplină „de fabrică“, pe care proletariatul care a învins pe capitaliști și a doborât pe exploatare o va extinde asupra întregii societăți, nu este nicidecum idealul nostru, nici scopul nostru final, ci numai o *treaptă* necesară în vederea curățirii radicale a societății de mîrșăviile și ticăloșiile generate de exploatarea capitalistă spre a putea pași *mai departe*.

Din momentul în care toți membrii societății sau cel puțin marea lor majoritate vor fi învățat să conducă *ei înșiși* treburile statului, vor fi luat ei înșiși în mîinile lor această treabă, „vor fi organizat“ controlul asupra minorității infime a capitaliștilor, a domnișorilor care doresc să-și păstreze apucăturile capitaliste, a muncitorilor care au fost puternic corupți de capitalism, — din acest moment va începe să dispară necesitatea oricărei guvernări în general. Cu cît mai deplină devine democrația, cu atît mai apropiat devine momentul în care ea devine inutilă. Cu cît mai democratic e „statul“ alcătuit din muncitori înarmați și „care nu mai este un stat în adevăratul înțeles al

* Cînd statul este redus în funcțiile sale principale pînă la asemenea operații de evidență și de control îndeplinite de către muncitorii înșiși, el încetează de a mai fi un „stat politic“ „funcțiile sociale transformîndu-se din funcții politice în simple funcții administrative“ (cf., în cele ce preced, cap. IV, § 2, polemica lui Engels cu anarhiștii)**.

cuvîntului“, cu atît mai repede începe să dispară treptat *orice* stat.

Deoarece atunci cînd *toată lumea* va învăța să conducă și va conduce realmente în mod de sine stătător producția socială, cînd toată lumea în mod de sine stătător va ține evidența și va exercita controlul asupra trîntorilor, a coconășilor, a escrocilor și a celorlalți „păzitori ai tradițiilor capitalismului“, — eschivarea de la această evidență și acest control, înfăptuite de întregul popor, va deveni inevitabil atît de anevoioasă, va deveni o excepție atît de rară, va fi însoțită probabil de o sancționare atît de rapidă și de aspră (căci muncitorii înarmați sînt oameni ai vieții practice, și nu intelectuali sentimentali, și e cert că nu vor îngădui să se glumească cu dînșii), încît *necesitatea* respectării regulilor simple, fundamentale ale oricărei conviețuirii umane va deveni foarte repede o *deprindere*.

Și atunci se va deschide larg drumul spre trecerea de la prima fază a societății comuniste la faza superioară a acesteia și, totodată, spre dispariția deplină a statului.

CAPITOLUL AL VI-LEA

VULGARIZAREA MARXISMULUI DE CĂTRE OPORTUNIȘTI

Problema raportului dintre stat și revoluția socială și dintre revoluția socială și stat i-a preocupat foarte puțin pe cei mai de seamă teoreticieni și publiciști ai Internaționalei a II-a (1889—1914), ca de altfel și problema revoluției în general. Dar faptul cel mai caracteristic în procesul creșterii treptate a oportunistului, care a dus în 1914 la falimentul Internaționalei a II-a, este acela că, chiar atunci cînd această problemă se punea pe tapet, ei *căutau s-o ocolească* sau să n-o observe.

Se poate spune, în general, că din *tendința de a ocoli* problema raportului dintre revoluția proletară și stat, tendință care era în avantajul oportunistului și care îl alimenta, a izvorît *denaturarea* marxismului și completa lui vulgarizare.

Pentru a caracteriza, cel puțin pe scurt, acest trist proces, să luăm pe cei mai de seamă teoreticieni ai marxismului, pe Plehanov și pe Kautsky.

1. POLEMICA LUI PLEHANOV CU ANARHIȘTII

Plehanov a consacrat problemei atitudinii anarhismului față de socialism o broșură specială: „Anarhism și socialism“, care a apărut în limba germană în 1894.

Plehanov a reușit să trateze această temă ocolind complet ceea ce era mai actual, la ordinea zilei, și mai esențial din punct de vedere politic în lupta împotriva anarhismului, și anume raportul dintre revoluție și stat și în general problema statului! Broșura lui poate fi împărțită în două părți: una, istorică-literară, cuprinzând un material prețios asupra istoriei ideilor lui Stirner, Proudhon etc., iar a doua, filistină, cuprinzând considerații de prost gust pe tema că nu poți deosebi pe un anarhist de un bandit.

Este o îmbinare extrem de amuzantă și cât se poate de caracteristică pentru întreaga activitate a lui Plehanov din ajunul revoluției și din cursul perioadei revoluționare din Rusia: așa s-a și manifestat Plehanov între 1905 și 1917 — semidoctrinar, semifilistin, tîrîndu-se pe tărîm politic în coada burgheziei.

Am văzut că Marx și Engels, polemizînd cu anarhiștii, au lămurit foarte minuțios concepțiile lor în ceea ce privește raportul dintre revoluție și stat. Publicînd în 1891 „Critica Programului de la Gotha“ a lui Marx, Engels scria că „pe atunci — nu trecuseră nici doi ani de la Congresul de la Haga al Internaționalei I⁰⁰ — noi (adică Engels și Marx) ne aflam în toiul luptei cu Bakunin și anarhiștii lui“¹⁰¹.

Tochmai Comuna din Paris încercaseră anarhiștii s-o declare, ca să zicem așa, „a lor“, s-o prezinte ca o confirmare a învățăturii lor; dar ei n-au înțeles cîtuși de puțin învățămintele Comunei și analiza acestor învățăminte făcută de Marx. Anarhismul n-a dat nimic care să se apropie, măcar cu aproximație, de adevăr în problemele politice concrete: trebuie oare să fie sfărîmată vechea mașină de stat? și cu ce trebuie înlocuită?

Dar a vorbi despre „anarhism și socialism“ ocolind întreaga problemă a statului și *neobservînd* întreaga dezvoltare a marxismului înainte și după Comună însemna a aluneca inevitabil spre oportunism. Căci oportunismului îi e necesar, mai mult decît orice, tocmai ca cele două probleme menționate de noi mai sus să *nu* fie puse de fel. Acest lucru înseamnă *deja* victoria oportunismului.

2. POLEMICA LUI KAUTSKY CU OPORTUNIȘTII

În literatura rusă există, fără îndoială, un număr incomparabil mai mare de traduceri din operele lui Kautsky decît în oricare alta. Nu în zadar unii social-democrați germani au lansat gluma că în Rusia Kautsky e mult mai citit decît în Germania (în paranteză fie zis, această glumă are un conținut istoric mult mai profund decît bănuiesc aceia care au lansat-o: în rîndurile muncitorilor ruși a existat în 1905 o cerere extraordinar de mare, fără precedent, pentru cele mai bune opere ale celei mai bune literaturi social-democrate din lume și, obținînd un număr de traduceri și de ediții ale acestor opere nemaiîntîlnit în alte țări, au transplantat, ca să zicem așa, în mod accelerat experiența uriașă a țării vecine, mai înaintate, pe terenul proaspăt al mișcării noastre proletare).

Kautsky e foarte cunoscut la noi nu numai prin expunerea marxismului într-o formă populară, ci și prin polemica lui cu oportuniștii, în frunte cu Bernstein. Un fapt este însă aproape necunoscut, și acest fapt nu poate fi ocolit atunci cînd ne propunem sarcina de a urmări modul în care a alunecat Kautsky pînă la o neînchipuit de rușinoasă dezorientare și pînă la apărarea social-șovinismului în timpul uriașei crize din 1914—1915. Acesta este tocmai faptul că, înainte de a fi luat atitudine împotriva reprezentanților celor mai de seamă ai oportunismului din Franța (Millebrand și Jaurès) și din Germania (Bernstein), Kautsky a dat dovadă de foarte mari șovăieli. Revista marxistă „Zarea“¹⁰², care a apărut în 1901—1902 la Stuttgart și care apăra concepțiile proletare revoluționare, a fost nevoită să *polemizeze* cu Kautsky, să dea denumirea de rezoluție „de cauciuc“ rezoluției prezentate de dînsul la

Congresul socialist internațional de la Paris care a avut loc în 1900¹⁰³, rezoluție echivocă, evazivă, împăciuitoare față de oportuniști. În literatura germană au fost publicate scrisori de-ale lui Kautsky în care el a dat dovadă de nu mai puține șovăieli înainte de a fi pornit campania împotriva lui Bernstein.

O semnificație mult mai profundă are însă faptul că în însăși polemica lui Kautsky cu oportuniștii, în felul lui de a pune și de a trata problema observăm acum, când studiem istoria celei mai recente trădări de către el a marxismului, o abatere sistematică spre oportunism tocmai în problema statului.

Să luăm prima lucrare vastă a lui Kautsky împotriva oportunismului, cartea sa „Bernstein și programul social-democrat“. Kautsky combate cu meticulozitate pe Bernstein. Dar iată un fapt caracteristic.

În cartea sa de faimă herostratică „Premisele socialismului“, Bernstein aduce marxismului acuzația de „*blanquism*“ (acuzație repetată de mii de ori de atunci încolo în Rusia de către oportuniști și burghezii liberali împotriva reprezentanților marxismului revoluționar, bolșevicii). Cu acest prilej, Bernstein se oprește în mod special asupra operei lui Marx „Războiul civil din Franța“, încercând, după cum am văzut, într-un mod cât se poate de nereușit să identifice punctul de vedere al lui Marx cu privire la învățămintele Comunei cu punctul de vedere al lui Proudhon. O deosebită atenție acordă Bernstein concluziei lui Marx pe care acesta a subliniat-o în prefața din 1872 la „Manifestul Comunist“ și care glăsuiește: „clasa muncitoare nu poate să ia pur și simplu în stăpânire mașina de stat așa cum este și s-o pună în funcțiune pentru propriile ei scopuri“¹⁰⁴.

Lui Bernstein „i-a plăcut“ atât de mult această formulă, încît el o citează în cartea lui de cel puțin trei ori, interpretînd-o în sensul cel mai denaturat și mai oportunist.

Marx, după cum am văzut, vrea să spună că clasa muncitoare trebuie să *sfărîme*, să *zdrobească*, să *arunce în aer* (Sprengung, explozie, — expresie întrebuițată de Engels) întreaga mașină de stat. După Bernstein rezultă însă că

prin aceste cuvinte Marx ar fi pus în gardă clasa muncitoare *împotriva* unui revoluționarism exagerat în momentul cuceririi puterii.

O denaturare mai grosolană și mai nerușinată a ideii lui Marx nici că se poate imagina.

Și cum a procedat oare Kautsky, combătînd cu meticulozitate bernsteiniada?¹⁰⁵

El s-a eschivat să cerceteze în toată profunzimea ei denaturarea marxismului de către oportunism în această problemă. Reproducînd din prefața lui Engels la „Războiul civil“ al lui Marx fragmentul citat mai sus, Kautsky a afirmat că, după Marx, clasa muncitoare nu poate să ia *pur și simplu* în stăpînire mașina de stat *așa cum este*, în general însă o *poate* lua în stăpînire, și atîta tot. Că Bernstein a atribuit lui Marx o idee *exact contrară* adevăratei idei a lui Marx, că începînd din 1852 Marx a formulat ca sarcină a revoluției proletare „sfărîmarea“ mașinii de stat¹⁰⁶, despre toate acestea nu găsești nici un cuvînt la Kautsky.

Rezultatul a fost că deosebirea esențială dintre marxism și oportunism în problema sarcinilor revoluției proletare a fost escamotată de Kautsky!

„Rezolvarea problemei dictaturii proletare — a scris Kautsky *împotriva*» lui Bernstein — o putem lăsa fără grijă pe seama viitorului“ (p. 172, ediția germ.).

Aceasta nu înseamnă a polemiza *împotriva* lui Bernstein, ci înseamnă a-i face în fond o *concesie*, înseamnă a capitula în fața oportunismului, căci oportuniștilor nici nu le trebuie deocamdată nimic altceva decît „să lase fără grijă pe seama viitorului“ toate problemele fundamentale privitoare la sarcinile revoluției proletare.

Timp de 40 de ani, din 1852 și pînă în 1891, Marx și Engels au învățat proletariatul că el trebuie să sfărîme mașina de stat. Iar în 1899, în fața trădării complete a marxismului în această problemă de către oportuniști, Kautsky *substituie* problemei dacă această mașină trebuie sau nu să fie sfărîmată problema formelor concrete ale sfărîmării și se refugiază sub scutul „incontestabilului“

(și sterilului) adevăr filistin după care formele concrete nu pot fi cunoscute dinainte!!

Între Marx și Kautsky este o prăpastie în ceea ce privește atitudinea lor față de sarcina partidului proletar de a pregăti clasa muncitoare pentru revoluție.

Să luăm următoarea lucrare, mai matură, a lui Kautsky, consacrată și ea într-o însemnată măsură combaterii greșelilor oportunistului. Este vorba de broșura lui despre „Revoluția socială“. Autorul și-a luat aici ca temă specială problema „revoluției proletare“ și a „regimului proletar“. În această broșură, autorul aduce multe lucruri extrem de prețioase, dar *ocolaște* tocmai problema statului. În lucrare se vorbește peste tot de cucerirea puterii de stat, și atât; a fost aleasă adică o asemenea formulare care face concesiile oportuniștilor, întrucât ea *admite* cucerirea puterii *fără* distrugerea mașinii de stat. Tocmai ceea ce Marx declara în 1872 drept „învechit“ în programul „Manifestului Comunist“¹⁰⁷ este *reînviat* de Kautsky în 1902.

Broșura consacră un paragraf special „Formelor și armelor revoluției sociale“. Se vorbește aici și despre greva politică de masă, și despre războiul civil, și despre asemenea „instrumente ale forței unui mare stat modern, cum sînt birocrăția și armata“, dar despre cele ce i-a învățat pe muncitori Comuna nu se suflă nici un cuvînt. Evident că nu degeaba Engels a pus în gardă, mai ales pe socialiștii germani, împotriva „venerării superstițioase“ a statului.

Kautsky prezintă lucrurile astfel: proletariatul învingător „va înfăptui programul democratic“, și expune punctele acestuia. Despre elementele noi pe care le-a adus anul 1871 în problema înlocuirii democrației burgheze prin democrația proletară, nici un cuvînt. Kautsky se eschivează prin banalități care sună „solid“:

„Este de la sine înțeles că nu vom obține dominația în condițiile existenței actualelor rînduiri. Revoluția presupune ea însăși lupte de lungă durată, mergînd în adîncime, care vor reuși să schimbe structura noastră politică și socială de azi“.

Fără îndoială că acest lucru este „de la sine înțeles“, ca și adevărul potrivit căruia calul mănîncă ovăz și Volga

se varsă în Marea Caspică. Păcat numai că printr-o frază goală și umflată despre lupta care „merge în adâncime“ este *ocolită* o problemă vitală pentru proletariatul revoluționar, problema de a ști *prin ce anume* se exprimă „adâncimea“ revoluției *lui* în raport cu statul, în raport cu democrația, spre deosebire de revoluțiile precedente, neproletare.

Ocolind această problemă, Kautsky face *de fapt* o concesie oportunistului în această problemă esențială, declarând în *vorbe* un război înverșunat oportunistului, subliniind importanța „ideii revoluției“ (ce valoare poate avea această „idee“ din moment ce te temi să propagi printre muncitori învățămintele concrete ale revoluției?), sau proclamând: „idealism revoluționar înainte de toate“, sau declarând că astăzi muncitorii englezi nu prea sînt „altceva decît niște mic-burghezi“.

„În societatea socialistă — scrie Kautsky — pot ființa alături... cele mai diferite forme de întreprinderi: birocratice (??), trade-unioniste, cooperatiste, individuale“... „Există, de pildă, întreprinderi, cum ar fi căile ferate, care nu se pot lipsi de o organizare birocratică(??). Organizarea democratică poate căpăta în acest caz următorul aspect: muncitorii aleg delegați care alcătuiesc un fel de parlament, și acest parlament stabilește regimul de lucru și supraveghează felul în care funcționează aparatul birocratic. Alte întreprinderi pot fi încredințate sindicatelor muncitorești, iar altele pot fi organizate pe baze cooperatiste“ (p. 148 și 115 din traducerea rusă, ediția apărută la Geneva în 1903).

Acest raționament este greșit și reprezintă un pas înapoi față de explicațiile date în perioada dintre 1870 și 1880 de Marx și de Engels în lumina învățămintelor Comunei.

Din punctul de vedere al organizării „birocratice“, pasămite necesare, căile ferate nu se deosebesc absolut cu nimic de toate întreprinderile marii industrii mecanizate în general, de orice fabrică, de orice mare magazin, de orice mare întreprindere agricolă capitalistă. În toate aceste întreprinderi tehnica impune în mod imperios cea mai strictă disciplină, cea mai mare exactitate în îndeplinirea de către fiecare persoană a părții de muncă ce-i este încredințată, sub amenințarea opririi întregii întreprinderi sau a deteriorării mecanismului, a stricării produsului. În

toate întreprinderile de acest fel, de bună seamă că muncitorii „vor alege delegați care vor alcătui *un fel de parlament*“.

Dar tocmai aici e miezul chestiunii: acest „un fel de parlament“ *nu* va fi un parlament în sensul instituțiilor burghezo-parlamentare. Toată chestiunea constă aici în faptul că acest „un fel de parlament“ *nu* se va mărgini numai „să stabilească regimul de lucru și să supravegheze felul în care funcționează aparatul birocratic“, precum își închipuie Kautsky, a cărui gândire nu depășește cadrul parlamentarismului burghez. În societatea socialistă, acest „un fel de parlament“, alcătuit din deputați ai muncitorilor, „va stabili“, desigur, „regimul de lucru și va supraveghea felul în care funcționează“ „aparatul“ *dar* aparatul acesta *nu* va fi un aparat „birocratic“. Cucerind puterea politică, muncitorii vor sfărâma vechiul aparat birocratic, îl vor dărâma din temelii, nu vor lăsa dintr-însul piatră pe piatră, îl vor înlocui cu un aparat nou, alcătuit din aceiași muncitori și funcționari, iar *împotriva* transformării acestora în birocrati se vor lua imediat măsurile care au fost amănunțit examinate de Marx și Engels: 1) nu numai eligibilitatea, dar și revocabilitatea acestora în orice moment; 2) un salariu care să nu depășească pe acela al unui muncitor; 3) trecerea imediată la sistemul exercitării funcțiilor de control și de supraveghere de către *toată lumea*, încât *toată lumea* să devină pentru un timp „birocrată“ și astfel să nu poată *ni m e n i* deveni „birocrat“.

Kautsky n-a aprofundat de loc sensul cuvintelor lui Marx: „Comuna trebuia să fie nu un organism parlamentar, ci un organism activ, atât executiv cât și legislativ“¹⁰⁸.

Kautsky n-a înțeles de loc deosebirea dintre parlamentarismul burghez, care reunește democrația (*nu pentru popor*) cu birocratismul (*împotriva poporului*), și democratismul proletar, care va lua îndată măsuri pentru a smulge birocratismul din rădăcini și care va fi capabil să ducă aceste măsuri pînă la capăt, pînă la nimicirea deplină a birocratismului, pînă la introducerea deplină a unei democrații pentru popor.

Kautsky a manifestat aci aceeași „venerare superstițioasă“ a statului, aceeași „credință superstițioasă“ în birocratism.

Să trecem la ultima și cea mai bună lucrare a lui Kautsky împotriva oportuniștilor, la broșura sa „Drumul spre putere“ (nepublicată, pare-mi-se, în rusește, căci ea a apărut în 1909, când reacțiunea era la noi în toi¹⁰⁹). Această broșură reprezintă un mare pas înainte, deoarece ea tratează nu chestiunea programului revoluționar în genere, ca broșura din 1899 îndreptată împotriva lui Bernstein, nu chestiunea sarcinilor revoluției sociale independent de momentul izbucnirii ei, ca broșura „Revoluția socială“ din 1902, ci chestiunea împrejurărilor concrete care ne obligă să recunoaștem că „era revoluțiilor“ *începe*.

Autorul arată în mod precis că contradicțiile de clasă se înăsprese în general și că imperialismul are un rol deosebit de însemnat în această privință. După „perioada revoluționară 1789—1871“ din Europa occidentală, din 1905 a început o perioadă analogă în Orient. Războiul mondial se apropie cu o repeziciune amenințătoare. „Proletariatul nu mai poate vorbi de o revoluție prematură“. „Am intrat într-o perioadă revoluționară“. „Era revoluționară *începe*“.

Aceste declarații sînt absolut clare. Broșura aceasta a lui Kautsky poate servi ca măsură de comparație între ceea ce *promisese să fie* social-democrația germană înainte de războiul imperialist și starea de decădere totală în care a ajuns ea (inclusiv Kautsky însuși) la izbucnirea războiului. „Situția actuală — scria Kautsky în această broșură — creează primejdia ca noi (adică social-democrația germană) să putem fi lesne considerați mai moderați decît sîntem în realitate“. În realitate însă, Partidul social-democrat german s-a dovedit incomparabil mai moderat și mai oportunist decît părea să fie!

Cu atît mai caracteristic este faptul că, după ce a declarat categoric că era revoluțiilor a început, Kautsky, pînă și în broșura consacrată, după cum spune el însuși, analizei tocmai a problemei „revoluției *politice*“, a ocolit din nou cu desăvîrșire problema statului.

Din ansamblul acestor ocoliri ale problemei, treceri sub tăcere, eschivări a rezultat în mod inevitabil acea trecere totală la oportunism despre care trebuie să vorbim acum.

Prin Kautsky, social-democrația germană parcă ar declara: îmi mențin concepțiile revoluționare (1899). Recunosc în special că revoluția socială a proletariatului este inevitabilă (1902). Recunosc că începe o nouă eră a revoluțiilor (1909). Dar dau înapoi în comparație cu cele spuse de Marx încă în 1852, de îndată ce se pune problema sarcinilor revoluției proletare în ceea ce privește statul (1912).

Tocmai astfel a fost pusă foarte net problema în polemica lui Kautsky cu Panneckoek.

3. POLEMICA LUI KAUTSKY CU PANNECKOEK

Panneckoek luase atitudine împotriva lui Kautsky în calitate de reprezentant al curentului „radical de stînga“, care număra printre exponenții lui pe Rosa Luxemburg, Karl Radek și alții; susținînd tactica revoluționară, acest curent era unit prin convingerea că Kautsky se situează pe poziția „centrului“, poziția unei oscilări lipsite de principii între marxism și oportunism. Justețea acestei păreri a fost dovedită pe deplin de război, atunci cînd curentul „centrist“ (pe nedrept denumit marxist) sau „kautskist“ s-a manifestat în toată dezgustătoarea lui netrebnicie.

În articolul său: „Acțiunile de masă și revoluția“ („Neue Zeit“, 1912, XXX, 2), în care era atinsă și problema statului, Panneckoek a caracterizat poziția lui Kautsky drept „radicalism pasiv“, „teorie a așteptării inerte“. „Kautsky nu vrea să vadă procesul revoluției“ (p. 616). Punînd astfel problema, Panneckoek s-a referit la tema care ne interesează pe noi, și anume la tema sarcinilor revoluției proletare în ceea ce privește statul.

„Lupta proletariatului — scria el — nu este pur și simplu o luptă împotriva burgheziei pentru puterea de stat, ci o luptă împotriva puterii de stat... Conținutul revoluției proletare constă în nimicirea și înlăturarea (textual: dizolvarea, Auflösung) instrumentelor de forță ale statului de către instrumentele de forță ale proletariatului... Lupta încetează abia atunci cînd, ca rezultat final, are loc distrugerea

completă a organizației de stat. Organizația majorității își dovedește superioritatea prin aceea că nimicește organizația minorității dominante“ (p. 548).

Formularea în care și-a îmbrăcat Panneckoek ideile are foarte mari neajunsuri. Dar ideea este totuși limpede, și este interesant de văzut *cum* a fost ea combătută de Kautsky.

„Pînă acum — a scris acesta — opoziția dintre social-democrați și anarhiști consta în faptul că primii voiau să cucerească puterea de stat, iar cei din urmă s-o distrugă. Panneckoek vrea și una și alta“ (p. 724).

Dacă expunerea lui Panneckoek nu este destul de clară și concretă (fără să mai vorbim aici de alte neajunsuri ale articolului său, care nu au legătură cu tema în discuție), apoi Kautsky s-a ocupat tocmai de esența *principială* a problemei, așa cum este schițată de Panneckoek, și în problema *principială fundamentală* el a părăsit complet pozițiile marxismului, trecînd cu totul la oportunism. Deosebirea dintre social-democrați și anarhiști e definită de el într-un mod cu totul greșit, marxismul este complet denaturat și vulgarizat.

Deosebirea dintre marxiști și anarhiști constă în aceea că (1) marxiștii, punîndu-și ca țel desființarea completă a statului, admit că acest țel e realizabil numai după desființarea claselor de către revoluția socialistă, ca rezultat al instaurării socialismului, care duce la dispariția treptată a statului; anarhiștii vor desființarea completă a statului de azi pe mâine, fără să înțeleagă condițiile în care această desființare e realizabilă. (2) Marxiștii consideră că este necesar ca proletariatul, cucerind puterea politică, să distrugă complet vechea mașină de stat și s-o înlocuiască cu una nouă, constînd într-o organizație a muncitorilor înarmați, de tipul Comunei; anarhiștii, susținînd ideea distrugerii mașinii de stat, își reprezintă în mod cu totul neclar *cu ce* va înlocui proletariatul această mașină și *cum* se va servi acesta din urmă de puterea revoluționară; ei neagă chiar necesitatea folosirii puterii de stat de către proletariatul revoluționar, neagă dictatura revoluționară a aces-

tuia. (3) Marxiștii preconizează pregătirea proletariatului pentru revoluție pe calea folosirii statului actual; anarhiștii resping acest lucru.

În această discuție, Panneckoek a fost acela care a reprezentat marxismul împotriva lui Kautsky, căci tocmai Marx ne-a învățat că proletariatul nu poate cuceri pur și simplu puterea de stat în sensul trecerii vechiului aparat de stat în alte mâini, ci trebuie să zdrobească, să sfărâme acest aparat, să-l înlocuiască cu unul nou.

Kautsky părăsește marxismul, trecînd în tabăra oportuniștilor, căci la el dispăre cu totul tocmai această nimicire a mașinii de stat, nimicire cu totul inacceptabilă pentru oportuniști, lăsînd acestora o portiță de ieșire în sensul că s-ar putea interpreta „cucerirea“ ca o simplă dobîndire a majorității.

Pentru a masca această denaturare a marxismului, Kautsky procedează ca un adevărat bucher: el reproduce un „citat“ chiar din Marx. În 1850 Marx scrisese despre necesitatea centralizării energice a forței în mîinile puterii de stat¹¹⁰. Și Kautsky întreabă triumfător: nu cumva vrea Panneckoek să distrugă „centralismul“?

Dar aceasta e pur și simplu o scamatorie, asemănătoare cu identificarea bernsteinistă a marxismului cu proudhonismul în ceea ce privește concepțiile lor asupra federației și a centralismului.

„Citatul“ folosit de Kautsky se potrivește aici ca nuca în perete. Centralismul e compatibil și cu vechea mașină de stat, și cu cea nouă. Dacă muncitorii își vor uni de bunăvoie forțele armate, acesta va fi centralism, dar acesta se va baza pe „distrugerea completă“ a aparatului de stat centralizat, a armatei permanente, a poliției, a birocrației. Kautsky procedează într-un mod cu desăvîrșire șarlatanesc, ocolînd binecunoscutele considerații ale lui Marx și Engels privitoare la Comună și scormonind un citat care n-are nici o legătură cu problema dată.

„... Poate Panneckoek vrea să desființeze funcțiile de stat ale funcționarilor? — continuă Kautsky. — Noi nu ne putem lipsi însă de funcționari nici în organizațiile de partid, nici în cele sindicale și cu atît mai puțin în administrația statului. Programul nostru cere nu desființarea funcționarilor de stat, ci alegerea funcționarilor de către popor... Este vorba acum nu de forma pe care o va lua aparatul

administrativ al «viitorului stat», ci dacă lupta noastră politică va desființa (textual: va dizolva, auflöst) puterea de stat încă înainte ca noi s-o fi cucerit (subliniat de Kautsky). Care minister împreună cu funcționarii săi ar putea fi desființat? Sînt enumerate: Ministerul Învățămîntului, al Justiției, Ministerul de Finanțe, de Război. „Nu, nici unul dintre actualele ministere nu va fi înlăturat de lupta noastră politică împotriva guvernului... Repet pentru a evita orice neînțelegeri: aici nu este vorba de forma pe care o va da «viitorului stat» social-democrația victorioasă, ci de felul în care opoziția noastră transformă statul actual“ (p. 725).

Aceasta este o vădită falsificare. Pannekoek a pus în mod expres problema *revoluției*. Acest lucru este spus limpede atît în titlul articolului său, cît și în pasajele citate. Sărim la chestiunea „opoziției“, Kautsky nu face altceva decît să substituie punctului de vedere revoluționar pe cel oportunist. La el rezultă următoarele: acum opoziție, iar după cucerirea puterii vom vorbi despre celelalte. *Revoluția dispare!* Este tocmai ceea ce le trebuia oportuniștilor.

Nu e vorba aici nici de opoziție și nici de lupta politică în general, ci tocmai de *revoluție*. Revoluția constă în faptul că proletariatul *distrug* „aparatură administrativă“ și *într*eg aparatul de stat, înlocuindu-l cu unul nou, alcătuit din muncitorii înarmați. Kautsky dă dovadă de „venerare superstițioasă“ a „ministerelor“, dar de ce n-ar putea fi ele înlocuite, să zicem, prin comisii de specialiști care să funcționeze pe lângă Sovietele de deputați ai muncitorilor și soldaților, Soviete cu depline puteri și atotputernice?

Esența chestiunii nu constă în a ști dacă vor rămîne „ministerele“ sau dacă vor exista „comisii de specialiști“ sau alt fel de instituții, acest lucru este cu totul lipsit de importanță. Esența chestiunii constă în faptul dacă va fi păstrată vechea mașină de stat (legată prin mii de fire de burghezie și îmbibată pe de-a-ntregul de rutină și de conservatism), sau dacă ea va fi distrusă și înlocuită cu una nouă. Revoluția nu trebuie să conștie în aceea ca o nouă clasă să comande, să cîrmuiască cu ajutorul *vechii* mașini de stat, ci în aceea ca ea să *sfărîme* această mașină și să comande, să cîrmuiască cu ajutorul unei *noi* mașini, — această idee *fundamentală* a marxismului Kautsky ori o disimulează, ori n-a înțeles-o de loc.

Întrebarea lui cu privire la funcționari arată limpede că el n-a înțeles învățămintele Comunei și nici învățătura lui Marx. „Nu ne putem lipsi de funcționari nici în organizațiile de partid, nici în cele sindicale...”

Nu ne putem lipsi de funcționari *în capitalism*, în condițiile *dominației burgheziei*. Proletariatul este asuprit, masele muncitoare sînt subjugate de capitalism. În societatea capitalistă, democratismul e îngustat, comprimat, ciuntit, mutilat de către întreaga ambianță a robiei salariate, a sărăciei și a mizeriei maselor. De aceea, și numai de aceea, în organizațiile noastre politice și sindicale funcționarii sînt pervertiți (sau, mai bine zis, au tendința de a fi pervertiți) de către ambianța capitalismului și manifestă tendința de a se transforma în birocrați, adică în persoane privilegiate, rupte de mase, situate *deasupra* maselor.

În aceasta constă *esența* birocratismului, și pînă nu vor fi expropriați capitaliștii, pînă nu va fi răsturnată burghezia, pînă atunci este inevitabilă o anumită „birocratizare” *chiar* și a funcționarilor proletari.

La Kautsky rezultă următoarele: din moment ce rămîn deținători de funcții publice eligibili, înseamnă că și în socialism rămîn funcționari, rămîne birocracia! Tocmai acest lucru este inexact. Tocmai pe baza exemplului Comunei, Marx a arătat că în socialism deținătorii de funcții publice încetează de a fi „birocrați”, încetează de a fi „funcționari” *pe măsură ce*, pe lîngă principiul eligibilității lor, este introdusă și revocabilitatea lor în orice moment, *precum și* reducerea salariului lor la salariul mediu al unui muncitor, *ca și* înlocuirea instituțiilor parlamentare prin instituții „active, adică prin instituții atît legislative cît și executive”¹¹¹.

În fond, toată argumentarea lui Kautsky împotriva lui Pannekoek, și mai ales superbul argument al lui Kautsky că nici în organizațiile sindicale, nici în organizațiile de partid nu ne putem lipsi de funcționari, nu reprezintă altceva decît o repetare de către Kautsky a vechilor „argumente” ale lui Bernstein împotriva marxismului în general. În cartea sa „Premisele socialismului” — operă de renegat —, Bernstein duce război împotriva ideilor demo-

crației „primitive“, împotriva a ceea ce numește el „democratism doctrinar“: mandate imperative, deținători de funcții publice care nu primesc retribuții, reprezentanță centrală lipsită de putere etc. Pentru a dovedi inconsistența acestui democratism „primitiv“, Bernstein se referă la experiența trade-unionurilor engleze, în interpretarea dată acesteia de soții Webb¹¹². După șaptezeci de ani de dezvoltare, zice el, trade-unionurile, care s-au dezvoltat, chipurile, „în deplină libertate“ (p. 137, ed. germ.), s-au convins de ineficacitatea democratismului primitiv și l-au înlocuit prin cel obișnuit: parlamentarism unit cu birocratism.

În realitate însă, trade-unionurile nu s-au dezvoltat „în deplină libertate“, ci în deplină robie capitalistă, în care, se înțelege, „ești nevoit“ să faci un șir de concesii răului dominant, violenței, nedreptății, excluderii săracimii de la treburile conducerii „superioare“. În socialism vor învia în mod inevitabil multe trăsături ale democrației „primitive“, deoarece masa populației se va ridica pentru prima dată în istoria societăților civilizate pînă la participarea de sine stătătoare nu numai la vot și la alegeri, ci și la conducerea de fiecare zi. În societatea socialistă, *t o a t ă l u m e a* va conduce pe rînd și se va obișnui repede ca nimeni să nu conducă.

Cu genialul său spirit critic și analitic, Marx a văzut în măsurile practice ale Comunei acea *cotitură* de care se tem și pe care nu vor s-o recunoască oportuniștii din lașitate, din lipsa de dorință de a rupe definitiv cu burghezia, și pe care nu vor s-o vadă anarhiștii fie din cauza grabei lor, fie pentru că nu înțeleg condițiile în care au loc în general transformările sociale cu caracter de masă. „Nici nu trebuie să ne gîndim la distrugerea vechii mașini de stat, cum s-o scoatem la capăt fără ministere și fără funcționari?“ — astfel raționează oportunismul, îmbibat pînă în măduva oaselor de filistinism și care în fond nu numai că nu crede în revoluție, în geniul creator al revoluției, dar se și teme de ea ca de foc (precum se tem de ea socialiștii-revoluționari și menșevicii noștri).

„Trebuie să ne gîndim *numai* la distrugerea vechii mașini de stat, nu-i nevoie să aprofundăm învățămintele concrete ale revoluțiilor proletare anterioare și să analizăm prin ce și cum trebuie să fie înlocuit ceea ce se distruge“ — astfel raționează anarhistul (cel mai bun dintre anarhiști, bineînțeles, și nu acela care, urmînd pilda d-lor Kropotkin & Co., se tîrăște în coada burgheziei); de aceea anarhistul ajunge la o tactică a *desperării*, și nu la tactica activității revoluționare implacabile, îndrăznețe, care își pune sarcini concrete și care totodată ține seama de condițiile practice ale mișcării de masă.

Marx ne învață să evităm ambele aceste greșeli, ne învață să dăm dovadă de o îndrăzneală fără preget în opera de nimicire a întregii mașini de stat vechi și ne învață în același timp să punem problemele în mod concret: Comuna a putut în cîteva săptămîni să *inceapă* construirea într-un mod sau altul a unei noi mașini de stat, proletare, punînd în aplicare măsurile indicate, menite să realizeze mai mult democratism și să stîrpească birocratismul. Să luăm de la comunarzi lecții de îndrăzneală revoluționară, să vedem în măsurile lor practice o *schită* a măsurilor practice imperioase și imediat posibile, și atunci vom ajunge, *mergînd pe această cale*, la distrugerea completă a birocratismului.

Posibilitatea unei asemenea distrugerii este asigurată prin faptul că socialismul va reduce ziua de lucru, va ridica masele la o viață nouă, va pune majoritatea populației în condiții care vor permite *t u t u r o r*, fără excepție, să îndeplinească „funcții de stat“, și acest lucru va duce la *dispariția totală* a oricărui stat în general.

„...Sarcina grevei de masă — continuă Kautsky — nu poate niciodată să conștă în a *distruge* puterea de stat, ci numai în a constrînge guvernul să facă concesii într-o anumită problemă sau în a înlocui un guvern ostil proletariatului cu un guvern binevoitor (*entgegenkommende*)... Dar niciodată și în nici un fel de condiții acest lucru“ (adică victoria repurtată de proletariat asupra unui guvern ostil) „nu poate duce la *distrugerea* puterii de stat, ci numai la o anumită *deplasare* (*Verschiebung*) a raportului de forțe *în cadrul puterii de stat*... Și țelul luptei noastre politice rămîne atunci același ca și pînă acum, anume cucerirea puterii de stat prin obținerea majorității în parlament și transformarea parlamentului în stăpîn al guvernului“ (p. 726, 727, 732).

Acesta este oportunismul cel mai pur și de cea mai vulgară speță, este recunoașterea revoluției în vorbe și renunțarea la revoluție în fapt. Gîndul lui Kautsky nu merge mai departe de „un guvern binevoitor față de proletariat” — ceea ce reprezintă un pas înapoi spre filistinism în comparație cu anul 1847, cînd „Manifestul Comunist” proclamase „organizarea proletariatului ca clasă dominantă”¹¹³.

Lui Kautsky nu-i rămîne decît să înfăptuiască mult îndrăgita lui „unitate” cu oameni ca Scheidemann, Plehanov, Vandervelde, care cu toții sînt de acord să lupte pentru un guvern „binevoitor față de proletariat”.

Noi însă o vom rupe cu acești trădători ai socialismului și vom lupta pentru distrugerea întregii mașini de stat vechi, astfel încît însuși proletariatul înarmat să devină guvernul. Acestea sînt „două lucruri cu totul deosebite”.

Kautsky va rămîne în plăcuta companie a Legienilor și Davizilor, Plehanovilor, Potresovilor, Țeretelilor, Cernovilor, care sînt întru totul de acord să lupte pentru „deplasarea raportului de forțe în cadrul puterii de stat”, pentru „obținerea majorității în parlament și a atotputerniciei parlamentului asupra guvernului”, — țel foarte nobil, în toate privințele acceptabil pentru oportuniști, totul rămînd în cadrul republicii parlamentare burgheze.

Noi însă o vom rupe cu oportuniștii, și întrîgul proletariat conștient va fi alături de noi în lupta nu pentru „deplasarea raportului de forțe”, ci pentru *doborîrea burgheziei*, pentru *distrugerea parlamentarismului burghez*, pentru o republică democratică de tipul Comunei sau pentru o republică a Sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților, pentru dictatura revoluționară a proletariatului.

. . .

În cadrul socialismului internațional, pe poziții mai de dreapta decît Kautsky se situează curente ca: „Sozialistische Monatshefte”¹¹⁴ în Germania (Legien, David, Kolb și mulți alții, inclusiv scandinavii Stauning și Branting), jauriștii¹¹⁵ și Vandervelde în Franța și Belgia, Turati, Treves și alți reprezentanți ai aripii de dreapta

a partidului italian¹¹⁶, fabienii și „independenții“ („partidul muncitoresc independent“, în realitate întotdeauna dependent de liberali) în Anglia¹¹⁷ și alții. Toți acești domni, jucînd un rol imens, foarte adesea preponderent în activitatea parlamentară și în publicistica partidului, neagă de-a dreptul dictatura proletariatului, promovează un oportunism nedeghizat. Pentru acești domni, „dictatura“ proletariatului este „în contradicție“ cu democrația!! În fond, ei nu se deosebesc prin nimic serios de democrații mic-burhezi.

Luînd în considerație această împrejurare, sîntem îndreptățiți să tragem concluzia că Internaționala a II-a, în covîrșitoarea majoritate a reprezentanților ei oficiali, a alunecat cu totul spre oportunism. Experiența Comunei n-a fost numai uitată, ci și denaturată. Nu numai că nu li s-a insuflat maselor muncitorești ideea că se apropie vremea cînd ele vor trebui să se ridice și să sfărîme vechea mașină de stat, pentru a o înlocui cu una nouă, transformînd astfel dominația lor politică în bază a reconstruirii socialiste a societății, dar li s-a insuflat maselor tocmai ideea contrară, și „cucerirea puterii“ le-a fost în așa fel înfățișată încît oportunismului îi rămîneau mii de porțițe de ieșire.

Denaturarea și trecerea sub tăcere a problemei atitudinii revoluției proletare față de stat n-a putut să nu joace un rol uriaș atunci cînd statele cu aparatul lor militar, întărit datorită rivalității imperialiste, s-au transformat în monștri militari, care extermină milioane de oameni pentru a decide care din doi, Anglia sau Germania, un capital financiar sau altul, să stăpînească lumea*.

* În manuscris urmează:

„CAPITOLUL AL VII-LEA
EXPERIENȚA REVOLUȚIILOR RUSE DIN 1905 ȘI 1917

Tema indicată în titlul acestui capitol este atît de nemărginit de vastă, încît despre ea pot fi și trebuie să fie scrise volume întregi. În broșura de față trebuie să ne mărginim, bineînțeles, numai la cele mai importante învățăminte ale experienței, la acelea care vizează în mod direct sarcinile proletariatului în revoluție în ceea ce privește puterea de stat“. (Aici manuscrisul se întrerupe). — *Nota red.*

POSTFAȚĂ LA EDIȚIA ÎNTÎI

Broșura de față a fost scrisă în august și septembrie 1917. Alcătuisem deja planul capitolului următor, al șaptelea: „Experiența revoluțiilor ruse din 1905 și 1917“. În afară de titlu însă n-am mai izbutit să scriu din acest capitol nici un rînd: „m-a împiedicat“ criza politică, ajunul Revoluției din Octombrie 1917. O asemenea „piedică“ nu poate decît să te bucure. A doua parte a broșurii (consacrată „Experienței revoluțiilor ruse din 1905 și 1917“) va trebui însă amînată, probabil, pentru multă vreme; e mai plăcut și mai folositor să înfăptuiești „experiența revoluției“ decît să scrii despre ea.

Autorul

Petrograd.
30 noiembrie 1917.

ADNOTĂRI

Lucrarea „Statul și revoluția. Învățătura marxismului despre stat și sarcinile proletariatului în revoluție“ a fost scrisă de V.I. Lenin în august—septembrie 1917, în timp ce se afla în ilegalitate (la Razliv și Helsingfors). Această operă este rezultatul unei uriașe munci de cercetare științifică, pe care Lenin a depus-o într-un interval relativ scurt, în principal în perioada ianuarie—februarie 1917.

După cum relatează N.K. Krupskaia, în ultimii ani de emigrație, pe Lenin l-a preocupat în mod deosebit problema caracterului puterii de stat proletare. În a doua jumătate a anului 1916, Lenin a enunțat ideea necesității unei elaborări teoretice a problemei statului. „Acum — scria Lenin lui A.G. Șleapnikov — este la ordinea zilei nu numai *continuarea* liniei (impotriva țarismului etc.) consfințite la noi..., ci și curățirea acestei linii de absurditățile și de confuziile legate de negarea democrației (aici intră și dezarmarea, și negarea autodeterminării, și negarea — greșită din punct de vedere teoretic — a apărării patriei «în general», și oscilările în problema rolului și însemnătății statului în general etc.)“ (Opere, vol. 36, București, E.S.P.L.P. 1968, p. 209—210).

În a doua jumătate a anului 1916, N.I. Buharin a susținut într-o serie de articole concepții antimarxiste, semianarhiste despre stat și despre dictatura proletariatului. În decembrie 1916, Lenin a criticat vehement în nota „ Internaționala Tineretului“ poziția adoptată de Buharin și a promis să scrie un articol detaliat cu privire la concepția marxistă asupra statului (vezi Opere complete, vol. 30, București, Editura politică, 1964, ed. a doua, p. 225—229).

În toamna anului 1916 și la începutul anului 1917, Lenin s-a consacrat cu totul, după cum menționează N.K. Krupskaia, muncii teoretice. El locuia pe vremea aceea în Zürich. Lenin a lucrat intens în bibliotecile din acest oraș, a studiat lucrările lui K. Marx și F. Engels referitoare la problema statului. La 4 (17) februarie 1917, Lenin o anunța pe Aleksandra Kollontai că este pe punctul de a termina pregătirea materialului în problema concepției marxiste asupra statului. Însemnările au fost scrise mărunt și în rinduri dese, într-un caiet cu coperti albastre, purtând titlul „Marxismul despre stat“.

Caietul cuprindea citate din Operele lui K. Marx și F. Engels, precum și extrase din cărți și articole ale lui K. Kautsky, A. Pannekoek și E. Bernstein, însoțite de observațiile critice, concluziile și generalizările lui Lenin (vezi volumul de față, p. 123—301).

La 3 (16) aprilie 1917, V.I. Lenin s-a înapoiat din Elveția în Rusia. Ocupat cu activitatea revoluționară practică, Vladimir Ilici nu a putut continua lucrarea proiectată, dar intenția de a o elabora nu l-a părăsit. În iunie 1917, Lenin a întocmit lista cărților care-i erau necesare pentru lucrarea sa consacrată concepției marxiste asupra statului; de asemenea, s-a interesat de condițiile în care se putea studia în Biblioteca publică din Petrograd. După zilele lui iulie 1917, ascunzându-se de prigoana declanșată de guvernul provizoriu, Lenin a căpătat posibilitatea de a începe să lucreze la „Statul și revoluția“. El a cerut să i se trimită la Razliv „caietul albastru“, iar la sfârșitul lunii iulie — începutul lunii august, într-o listă de însărcinări date tovarășilor înainte de plecarea sa la Helsingfors, a rugat să i se trimită lucrarea lui F. Engels „Anti-Dühring“; ceva mai târziu, Lenin a rugat să fie ajutat să găsească, pentru o lucrare urgentă, cartea lui K. Marx „Mizeria filozofiei“, precum și „Manifestul Partidului Comunist“ în limbile germană și rusă.

Odată sosit la Helsingfors, Lenin s-a apucat temeinic de elaborarea lucrării „Statul și revoluția“, lucru despre care a informat-o în august pe M.I. Ulianova: „M-am apucat de lucrarea despre stat, care mă preocupă de multă vreme“ (Opere, vol. 37, București, Editura politică, 1958, p. 495).

Lucrând la „Statul și revoluția“, V.I. Lenin nu a folosit nici pe departe întregul material cuprins în manuscrisul „Marxismul despre stat“. În plus față de materialele pregătitoare, Lenin a inclus în § 4 al capitolului I din „Statul și revoluția“ un citat din lucrarea lui Engels „Anti-Dühring“ referitor la rolul violenței (vezi volumul de față, p. 20—21) și în § 2 al capitolului al VI-lea un citat din broșura lui Kautsky „Revoluția socială“ (vezi volumul de față, p. 107), precum și altele care lipsesc din caietul „Marxismul despre stat“.

Interesantă este următoarea însemnare de la pagina 10 a manuscrisului lucrării „Statul și revoluția“, făcută, pe cit se pare, înainte de primirea lucrării lui Engels: „De găsit în «Anti-Dühring» și de tradus din germană pasajul (cred că de la sfârșitul unuia din capitolele «Teoriei violenței») în care el spune că Dühring nu admite decât suspinând și văicărindu-se ideea unei revoluții violente, deși orice revoluție violentă joacă un rol imens, reeducând masele, reinstruindu-le, ridicându-le foarte mult conștiința și respectul față de sine etc.“. După ce a primit exemplarul din „Anti-Dühring“, Lenin a înlocuit această însemnare prin citatul de care avusese nevoie.

Potrivit planului, „Statul și revoluția“ urma să aibă șapte capitole, dar ultimul — al VII-lea —, intitulat „Experiența revoluțiilor ruse din 1905 și 1917“, n-a fost scris. Nu s-au păstrat decât planurile amănunțite ale acestui capitol și planul „Încheierii“ (vezi volumul de față, p. 307—308, 317—318). Într-o notă adresată editorului lucrării, Lenin scria că, dacă „capitolul al VII-lea va fi terminat prea târziu sau va fi

prea amplu, primele șase capitole vor trebui editate separat ca *primă parte*. Planurile, conpectele și însemnările pentru lucrarea „Statul și revoluția” sînt cuprinse în volumul de față, p. 302—322.

La 13 (26) septembrie 1917, Lenin a încheiat prin intermediul Nadejdei K. Krupskaia un contract cu V.D. Bonci-Bruevici, reprezentantul editurii „Jizn i znanie”, care prevedea editarea a șapte cărți, inclusiv „Statul și revoluția”.

Pe prima pagină a manuscrisului este indicat ca autor „F.F. Ivanovski”. Lenin a preconizat ca lucrarea să apară sub acest pseudonim pentru a nu fi confiscată de guvernul provizoriu. Întrucît cartea „Statul și revoluția” a fost editată în 1918, acest pseudonim nu a mai fost necesar și cartea a apărut sub cunoscutul pseudonim publicistic al lui Vladimir Ilici: „V. Ilin (N. Lenin)”, într-un tiraj de 30 700 de exemplare. Faptul că „Pravda” din 17 (30) decembrie 1917 a publicat prefața și §§ 1 și 2 ale capitolului I a contribuit la popularizarea largă a acestei lucrări a lui Lenin. Cartea a fost, de asemenea, tipărită și de către unele edituri locale.

A doua ediție a cărții „Statul și revoluția” a apărut în 1919. În capitolul al II-lea, autorul a introdus un nou paragraf: „Cum puneă Marx problema în 1852”.

Cartea lui Lenin „Statul și revoluția” a căpătat o largă răspîndire atît în U.R.S.S. cit și în afara granițelor ei. În U.R.S.S., între anii 1918 și 1961, ea a fost editată de 190 de ori, într-un tiraj de 6 592 000 de exemplare, în 46 de limbi ale popoarelor U.R.S.S. În străinătate, potrivit unor date incomplete, cartea lui Lenin a apărut în 35 de limbi. — 1.

² *Fabienii*—membrii Societății fabiene, organizație reformistă engleză, întemeiată în 1884 și denumită astfel după numele conducătorului de oști roman din secolul al III-lea î.e.n. Fabius Maximus, supra-numit „Cunctator”, cunoscut prin tactica lui de expectativă, prin eschivarea de la lupte decisive în războiul cu Hanibal. Societatea fabiană era formată în special din reprezentanți ai intelectualității burgheze — oameni de știință, scriitori, oameni politici (ca, de pildă, S. și B. Webb, B. Shaw, R. MacDonald etc.). Ei negau necesitatea luptei de clasă a proletariatului și a revoluției socialiste și afirmau că trecerea de la capitalism la socialism este posibilă numai pe calea unor reforme mărunte, a unor transformări treptate ale societății. V.I. Lenin a caracterizat fabianismul drept „un curent al oportunistului extrem” (Opere complete, vol. 16, București, Editura politică, 1963, ed. a doua, p. 344). În 1900 Societatea fabiană a intrat în partidul laburist. „Socialismul fabian” este unul dintre izvoarele ideologice ale laburiștilor.

În anii primului război mondial (1914—1918), fabienii s-au situat pe poziții social-șoviniste. V.I. Lenin a caracterizat pe fabieni în articolul: „Pacifismul englez și aversiunea englezilor față de teorie” (Opere complete, vol. 26, București, Editura politică, 1964, ed. a doua, p. 266—272). — 3.

- ³ Vezi F. Engels. „Originea familiei, a proprietății private și a statului“, București, Editura politică, 1961, ed. a V-a. — 6.
- ⁴ Hegel și-a expus teoria asupra statului în partea finală a cărții sale „Grundlinien der Philosophie des Rechts“, publicată în 1821. Această carte (§§ 261—313, în care este tratată problema statului) a fost amplu analizată de Marx în lucrarea sa „Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 1, București, Editura politică, 1960, ed. a II-a, p. 225—367 și 413—427). Referitor la concluziile trase de Marx în urma analizării în mod critic a concepțiilor lui Hegel, Engels scria în articolul său „Karl Marx“: „Pornind de la filozofia dreptului a lui Hegel, Marx a ajuns la convingerea că nu statul, înfățișat de Hegel ca «încununare a întregului edificiu», ci «societatea civilă», atât de vitreg tratată de el, este sfera în care trebuie căutată cheia pentru înțelegerea procesului dezvoltării istorice a omenirii“ (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 16, București, Editura politică, 1963, p. 388—389). — 6.
- ⁵ Vezi F. Engels. „Originea familiei, a proprietății private și a statului“, București, Editura politică, 1961, ed. a V-a, p. 171—172. — 7.

⁶ *Socialiștii-revoluționari (eserii)* — partid mic-burghez din Rusia; a luat ființă pe la sfârșitul anului 1901 — începutul anului 1902 din contopirea mai multor cercuri și grupuri narodnice („Uniunea socialiștilor-revoluționari“, partidul socialiștilor-revoluționari etc.). Concepțiile lor reprezentau un amestec eclectic de idei narodniciste și revizioniste. Eserii, după cum spunea Lenin, încercau să cirpească „găurile narodnicismului“ „cu peticele «criticii» oportuniste — astăzi la modă — a marxismului“ (Opere complete, vol. 11, București, Editura politică, 1962, ed. a doua, p. 283). În anii primului război mondial, majoritatea eserilor s-au situat pe poziții social-șoviniste.

După victoria revoluției burghezo-democratice din februarie 1917, eserii împreună cu menșevicii au constituit principalul sprijin al guvernului provizoriu burghez, iar liderii partidului lor (Kerenski, Avksentiev, Cernov) au făcut parte din acest guvern. Partidul eserilor a refuzat să sprijine revendicarea țărănimii de a se trece la lichidarea proprietății funciare moșierești, s-a pronunțat pentru menținerea proprietății moșierești asupra pământului; miniștrii eserii din guvernul provizoriu trimiteau detașamente de represiune împotriva țăranilor care ocupau pământurile moșierești. În ajunul însurecției armate din Octombrie, partidul lor a trecut față de partea burgheziei contrarevoluționare, apărind orinduirea capitalistă, izolându-se astfel de masele poporului revoluționar.

La sfârșitul lunii noiembrie 1917, aripa stângă a eserilor a format partidul de sine stătător al eserilor de stînga. Căutînd să-și mențină influența în rîndul maselor țărănești, eserii de stînga au recunoscut de formă Puterea sovietică și au încheiat o înțelegere cu bolșevicii, dar curînd după aceea au pășit pe calea luptei împotriva Puterii sovietice.

În perioada intervenției militare străine și a războiului civil, eserii au desfășurat o activitate subversivă contrarevoluționară, au dat un sprijin activ intervenționiștilor și albgardiștilor, au participat la comploturi contrarevoluționare și au organizat acte teroriste împotriva activiștilor Statului sovietic și ai partidului comunist. După terminarea războiului civil, eserii și-au continuat activitatea dușmănoasă împotriva Statului sovietic atât în interiorul țării cât și în tabăra emigranților albgardiști. — 8.

- ⁷ *Organizarea gentilică a societății* — orinduirea comunei primitive, sau prima formațiune social-economică din istoria omenirii. Comunitatea gentilică reprezenta un colectiv de rude de singe, unite prin legături economice și sociale. În cursul dezvoltării sale, orinduirea gentilică a trecut prin două perioade: matriarhatul și patriarhatul. La sfârșitul perioadei patriarhatului are loc transformarea societății primitive în societate împărțită în clase și apare statul. Baza relațiilor de producție ale orinduirii comunei primitive o constituiau proprietatea obștească asupra mijloacelor de producție și repartitia egalitară a produselor, ceea ce în esență corespundea nivelului scăzut al dezvoltării forțelor de producție și caracterului lor din acea perioadă.
- Cu privire la orinduirea comunei primitive, vezi K. Marx. „Conceptul cărții lui Lewis H. Morgan «Societatea primitivă»” (Arhiva Marx și Engels, vol. IX, 1941) și lucrarea lui F. Engels „Originea familiei, a proprietății private și a statului”, București, Editura politică, 1961, ed. a V-a. — 8.
- ⁸ Vezi F. Engels. „Originea familiei, a proprietății private și a statului”, București, Editura politică, 1961, ed. a V-a, p. 172—173. — 9.
- ⁹ Vezi F. Engels. „Originea familiei, a proprietății private și a statului”, București, Editura politică, 1961, ed. a V-a, p. 173. — 11.
- ¹⁰ Vezi F. Engels. „Originea familiei, a proprietății private și a statului”, București, Editura politică, 1961, ed. a V-a, p. 8—21. — 11.
- ¹¹ Vezi F. Engels. „Originea familiei, a proprietății private și a statului”, București, Editura politică, 1961, ed. a V-a, p. 173. — 12.
- ¹² Vezi F. Engels. „Originea familiei, a proprietății private și a statului”, București, Editura politică, 1961, ed. a V-a, p. 173—174. — 13.
- ¹³ Vezi F. Engels. „Originea familiei, a proprietății private și a statului”, București, Editura politică, 1961, ed. a V-a, p. 174—175. — 13.
- ¹⁴ Vezi F. Engels. „Originea familiei, a proprietății private și a statului”, București, Editura politică, 1961, ed. a V-a, p. 175. — 14.
- ¹⁵ Vezi F. Engels. „Originea familiei, a proprietății private și a statului”, București, Editura politică, 1961, ed. a V-a, p. 175—176. — 15.
- ¹⁶ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 20, București, Editura politică, 1964, p. 277—278. — 17.

- ¹⁷ Este vorba de lucrările: K. Marx. „Critica Programului de la Gotha“ (Secțiunea a IV-a), F. Engels. „Anti-Dühring“, precum și de scrisoarea lui F. Engels din 18—28 martie 1875 adresată lui A. Bebel (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 19, București, Editura politică, 1964, p. 28—34; vol. 20, p. 277; vol. 19, p. 3—10). — 20.
- ¹⁸ Vezi K. Marx. „Capitalul“, vol. I, București, Editura politică, 1960, ed. a IV-a, p. 746. — 20.
- ¹⁹ *Războiul de treizeci de ani, 1618—1648* — primul război general european, rezultat al ascuțirii contradicțiilor dintre diferitele grupuri de state europene, care a luat forma luptei dintre protestanți și catolici. Războiul a început cu răscoala din Cehia împotriva jugului monarhiei Habsburgilor și a ofensivei reacțiunii catolice. Statele europene care au intrat ulterior în război au format două tabere. Papa, Habsburgii din Spania și Austria și principii catolici din Germania, uniți sub steagul catolicismului, au pornit împotriva țărilor protestante: Cehia, Danemarca, Suedia, Republica Olandeză și o serie de state germane care adoptaseră Reforma. Țările protestante erau sprijinite de regii francezi, adversarii Habsburgilor. Germania a devenit principala arenă a acestei lupte, obiectul jafului și al pretențiilor hrăpărețe ale participanților la război. Războiul s-a terminat în 1648 prin pacea din Westfalia, care a statornicit fărâmițarea politică a Germaniei. — 21.
- ²⁰ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 20, București, Editura politică, 1964, p. 179. — 21.
- ²¹ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a II-a, p. 178—179. — 22.
- ²² Vezi K. Marx și F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist“, București, Editura politică, 1962, ed. a VIII-a, p. 70. — 22.
- ²³ *Programul de la Gotha* — programul Partidului muncitoresc socialist din Germania, adoptat în 1875 la Congresul de la Gotha, cu prilejul fuzionării celor două partide socialiste germane, care pînă atunci fuseseră în mod separat: eisenachienii (care erau conduși de A. Bebel și W. Liebknecht și se aflau sub influența ideologică a lui Marx și Engels) și lassalleenii. Programul suferea de eclecticism și era oportunist, pentru că în problemele cele mai importante eisenachienii au cedat lassalleenilor și au acceptat formulările acestora. K. Marx, în „Critica Programului de la Gotha“, și F. Engels, în scrisoarea din 18—28 martie 1875 adresată lui A. Bebel, au supus unei critici nimicitoare proiectul de Program de la Gotha, considerându-l un însemnat pas înapoi în comparație cu Programul din 1869 de la Eisenach (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 19, București, Editura politică, 1964, p. 12—34, 3—10). — 22.
- ²⁴ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a II-a, p. 178—179. — 23.

²⁵ Vezi K. Marx și F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist“, București, Editura politică, 1962, ed. a VIII-a, p. 44, 54. — 23.

²⁶ În lucrarea „Marxismul despre stat“ există următoarea însemnare făcută de Lenin: „De căutat și de verificat dacă Marx și Engels au vorbit de «dictatura proletariatului» înainte de 1871? Se pare că nu“ (volumul de față, p. 157). În perioada în care a lucrat la „Statul și revoluția“, V.I. Lenin nu a izbutit, pare-se, să elucideze această chestiune. El a luat cunoștință de scrisoarea adresată de Marx lui Weydemeyer, probabil, mai târziu, după ce cartea fusese tipărită. Pe ultima pagină a unui exemplar din prima ediție a lucrării „Statul și revoluția“ aparținând lui V.I. Lenin se află următoarea însemnare în limba germană: „«Neue Zeit» (XXV, vol. 2, p. 164), 1906—1907, nr. 31 (2.V.1907): F. Mehring: «Noi materiale în vederea unei biografii a lui K. Marx și F. Engels», din scrisoarea lui Marx adresată la 5.III.1852 lui Weydemeyer“, după care urmează un extras din această scrisoare în care este vorba de dictatura proletariatului.

Lenin a introdus completarea respectivă în ediția a 2-a a lucrării sale „Statul și revoluția“, apărută în 1919 (volumul de față, p. 33—35). — 24.

²⁷ La sfârșitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea, cercurile guvernante ale burgheziei dintr-o serie de țări, încercând să scindeze mișcarea muncitorească și, cu ajutorul unor concesiuni neînsemnate, să abată proletariatul de la lupta revoluționară, au recurs la o manevră complicată: au atras pe unii lideri reformiști ai partidelor socialiste la participarea în guvernele burgheze reacționare. În 1892, în Anglia a fost ales în parlament John Burns, unul dintre elementele „care au trădat de-a dreptul clasa muncitoare, vînzîndu-se burgheziei pentru un locșor în guvern“ (V.I. Lenin. Opere complete, vol. 17, București, Editura politică, 1963, ed. a doua, p. 246). În 1899, în Franța, a intrat în guvernul burghez R. Waldeck-Rousseau socialistul Alexandre Etienne Millerand, care a sprijinit burghezia în promovarea politicii ei. Intrarea lui Millerand într-un guvern burghez reacționar a adus mari prejudicii mișcării muncitorești din Franța. V.I. Lenin a calificat millerandismul drept renegare, revizionism, „bernsteinism practic“. „Socialiștii“ de teapa lui Millerand, sublinia Lenin, abăteau proletariatul de la lupta revoluționară, ademenindu-l „cu promisiunea unor reforme sociale mărunte“ (vezi Opere complete, vol. 10, București, Editura politică, 1962, ed. a doua, p. 25). În Italia, la începutul secolului al XX-lea, adepții cei mai fățiși ai colaborării cu guvernul au fost Leonida Bissolati, Ivanhoe Bonomi și alții, care în 1912 au fost excluși din partidul socialist.

În timpul primului război mondial, liderii oportuniști de dreapta ai partidelor social-democrate dintr-o serie de țări au trecut fățiș pe poziții social-șoviniste, au intrat în guvernele burgheze din țările lor și au promovat politica dusă de acestea. „Nu e nimic ciudat — arăta Lenin — în faptul că anarho-sindicalismul, deși frate bun cu oportunismul, se bucura tot mai frecvent de simpatia proletariatului

- din țările parlamentare «înaintate», scîrbit de «socialiști» de teapa lui Scheidemann, David, Legien, Sembat, Renaudel, Henderson, Vandervelde, Stauning, Branting, Bissolati & Co.» (volumul de față, p. 45). Într-o serie de lucrări, și în special în articolul „Zece miniștri «socialiști!»“ (Opere complete, vol. 30, București, Editura politică, 1964, ed. a doua, p. 194—196), Lenin demască activitatea oportunistă a liderilor social-democraților de dreapta. — 25.
- ²⁸ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 206—207. — 28.
- ²⁹ Ca urmare a celei de-a doua revoluții burghezo-democratice din Rusia, la 27 februarie (12 martie) 1917, a fost răsturnat absolutismul și s-a constituit un guvern provizoriu burghez. V.I. Lenin a caracterizat guvernul provizoriu în „Schița tezelor din 4 (17) martie 1917“, în „Scrisori din depărtare“ (vezi Opere complete, vol. 31, București, Editura politică, 1964, ed. a doua, p. 1—6, 9—58) și în alte lucrări. — 30.
- ³⁰ *Cadeții* — membrii partidului constituțional-democrat, principalul partid al burgheziei monarhiste-liberale din Rusia. Partidul cadeților a fost creat în octombrie 1905; din rîndurile lui făceau parte reprezentanți ai burgheziei, moșieri care activau în zemstve și intelectuali burghezi. Militanții mai de seamă din rîndurile cadeților au fost: P.N. Miliukov, S.A. Muromțev, V.A. Maklakov, A.I. Șingarev, P.B. Struve, F.I. Rodicev etc. Ulterior, cadeții s-au transformat într-un partid al burgheziei imperialiste. În anii primului război mondial, ei au sprijinit în mod activ politica externă de cîmpiri dusă de guvernul țarist. În perioada revoluției burghezo-democratice din februarie 1917 ei au căutat să salveze monarhia. Deținînd posturile-cheie în guvernul provizoriu burghez, cadeții au promovat o politică antipopulară, contrarevoluționară, pe placul imperialiștilor anglo-franco-americani. După victoria Revoluției Socialiste din Octombrie, ei s-au manifestat ca dușmani neîmpăcați ai Puterii sovietice, au participat la toate acțiunile contrarevoluționare armate și la toate campaniile intervenționistilor. Ca emigranți, după înfrîngerea intervenționistilor și a albardistilor, ei nu și-au încetat activitatea lor contrarevoluționară, antisovietică. — 30.
- ³¹ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere alese în două volume, vol. I, București, E.S.P.L.P. 1955, ed. a II-a, p. 241. — 32.
- ³² „Die Neue Zeit“ — revistă teoretică a Partidului social-democrat din Germania; a apărut la Stuttgart din 1883 pînă în 1923. Pînă în octombrie 1917 a apărut sub îngrijirea lui K. Kautsky, iar după aceea sub îngrijirea lui H. Cunow. În „Die Neue Zeit“ au fost publicate pentru prima oară unele lucrări ale lui K. Marx și F. Engels. Engels ajută în permanență cu sfaturile sale redacția revistei și o critica adeseori pentru abaterile ei de la marxism. În ultimii ani ai secolului trecut, după moartea lui F. Engels, revista a început să publice sistematic articole scrise de revizionști, printre care și seria de articole ale lui E. Bernstein „Problemele socialismului“, care a

marcat începutul ofensivei revizioniştilor împotriva marxismului. În timpul primului război mondial, revista s-a situat pe poziţii centraliste, sprijinind de fapt pe social-şovinişti. — 33.

³³ Vezi „Amintiri despre Karl Marx“, Bucureşti, E.S.P.L.P. 1956, p. 273. — 33.

³⁴ Lenin a formulat pentru prima oară teza despre diversitatea formelor dictaturii proletariatului încă în 1916, în articolul „Despre o caricatură de marxism şi despre economismul imperialist“, care era îndreptat împotriva concepţiilor oportuniste ale lui Peatakov. Articolul a fost publicat abia în 1924, după Revoluţia Socialistă din Octombrie. Analizând mersul dezvoltării istorice în condiţiile imperialismului, V.I. Lenin scria: „Toate naţiunile vor ajunge la socialism, faptul este inevitabil, dar nu vor ajunge toate chiar în acelaşi fel; fiecare va aduce un specific, exprimat într-o anumită formă a democraţiei, într-o anumită varietate a dictaturii proletariatului, într-un anumit ritm al transformărilor socialiste ale diferitelor laturi ale vieţii sociale. Nimic nu e mai jalnic din punct de vedere teoretic şi mai ridicol din punct de vedere practic decât ca «în numele materialismului istoric» să-ţi zugrăveşti în această direcţie viitorul într-o culoare cenuşie uniformă: ar fi o mizgălitură ieftină, şi nimic mai mult“ (vezi Opere complete, vol. 30, Bucureşti, Editura politică, 1964, ed. a doua, p. 125).

Ulterior, Lenin sublinia că diversitatea formelor dictaturii proletariatului decurge din diversitatea formelor de trecere a puterii în mâinile clasei muncitoare şi din specificul condiţiilor social-economice şi politice din diferitele ţări. Astfel, în articolul „Economicul şi politicul în epoca dictaturii proletariatului“, scris în 1919, Lenin caracterizează puterea sovietică ca o formă de stat a dictaturii proletariatului care reflectă particularităţile dezvoltării istorice a Rusiei şi relevă trăsăturile generale şi specifice ale statului proletar sovietic (vezi Opere, vol. 30, Bucureşti, E.S.P.L.P. 1956, p. 91—101).

După Revoluţia Socialistă din Octombrie şi, în special, după cel de-al doilea război mondial, mişcarea internaţională de eliberare a dat naştere unei noi forme a dictaturii proletariatului, deosebite de Puterea sovietică — democraţia populară, care a fost instaurată într-o serie de ţări din Europa centrală şi de sud-est, precum şi în unele ţări din Asia. Apariţia democraţiei populare s-a datorat condiţiilor istorice schimbate, care au lărgit baza socială a revoluţiei, au oglindit schimbările survenite în raportul de forţe dintre clase în lumea capitalistă contemporană şi au apropiat sarcinile general-democratice de sarcinile socialiste ale revoluţiei. „Revoluţiile viitoare din ţările din Orient, cu o populaţie incomparabil mai numeroasă şi care se deosebesc incomparabil mai mult prin diversitatea condiţiilor sociale — scria Lenin în 1923 în articolul „Despre revoluţia noastră“ —, le vor oferi (filistinilor. — *Nota trad.*), fără îndoială, şi mai multe trăsături specifice decât revoluţia rusă“ (Opere, vol. 33, Bucureşti, E.S.P.L.P. 1957, p. 474).

Istoria a confirmat întru totul geniala previziune a lui V.I. Lenin. — 35.

- ³⁵ Este vorba de „A doua Adresă a Consiliului General al Asociației Internaționale a Muncitorilor cu privire la războiul franco-prusian. Către membrii Asociației Internaționale a Muncitorilor din Europa și din Statele Unite“, scrisă de Marx la Londra între 6 și 9 septembrie 1870 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 17, București, Editura politică, 1963, p. 284—292). — 35.
- ³⁶ Este vorba de afirmațiile făcute de G.V. Plehanov în articolele „Situția noastră“ și „Încă o dată despre situația noastră (Scrisoare către tovarășul X)“, care au fost publicate în noiembrie și decembrie 1905 în „Dnevnik Soțial-Demokrata“ nr. 3 și 4. — 36.
- ³⁷ Vezi scrisoarea lui K. Marx către L. Kugelmann din 12 aprilie 1871 (K. Marx, F. Engels, V.I. Lenin. Despre internaționalismul proletar, București, Editura politică, 1959, p. 118—119). — 36.
- ³⁸ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 18, București, Editura politică, 1964, p. 98. — 36.
- ³⁹ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 17, București, Editura politică, 1963, p. 353. — 36.
- ⁴⁰ Vezi K. Marx, F. Engels, V.I. Lenin. Despre internaționalismul proletar, București, Editura politică, 1959, p. 118. — 37.
- ⁴¹ Vezi K. Marx și F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist“, București, Editura politică, 1962, ed. a VIII-a, p. 54. — 40.
- ⁴² Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 17, București, Editura politică, 1963, p. 353, 353—354, 354, 355, 356, 357. — 42.
- ⁴³ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 17, București, Editura politică, 1963, p. 359. — 44.
- ⁴⁴ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 17, București, Editura politică, 1963, p. 356, 357. — 45.
- ⁴⁵ „*Delo Naroda*“ — cotidian, organ al partidului eserilor; a apărut la Petrograd din martie 1917 pînă în iulie 1918, schimbîndu-și în repetate rânduri denumirea. În 1917, din redacția ziarului făceau parte: V.M. Zenzinov, R.V. Ivanov-Razumnik, V.V. Lunkevici, N.I. Pakitnikov, N.S. Rusanov, V.M. Cernov. Ziarul se situa pe poziții defensiste și conciliatoare, sprijinea guvernul provizoriu burghez. Editarea ziarului a fost reluată în octombrie 1918 la Samara (au apărut patru numere) și în martie 1919 la Moscova (au apărut zece numere). Ziarul a fost interzis pentru activitate contrarevoluționară. — 46.
- ⁴⁶ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 17, București, Editura politică, 1963, p. 357. — 51.

- ⁴⁷ *Girondinii* — grupare politică a burgheziei în perioada revoluției burgheze franceze de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Girondinii exprimau interesele burgheziei moderate, oscilau între revoluție și contrarevoluție și urmau calea tranzacțiilor cu monarhia. — 54.
- ⁴⁸ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 17, București, Editura politică, 1963, p. 358. — 54.
- ⁴⁹ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 17, București, Editura politică, 1963, p. 359. — 55.
- ⁶⁰ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 18, București, Editura politică, 1964, p. 211—291. — 56.
- ⁵¹ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 18, București, Editura politică, 1964, p. 228—229. — 57.
- ⁵² Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 18, București, Editura politică, 1964, p. 286. — 58.
- ⁵³ *Blanquiștii* — partizanii unui curent din mișcarea socialistă franceză, în fruntea căruia se afla Louis-Auguste Blanqui (1805—1881), eminent revoluționar, reprezentant de seamă al comunismului utopic francez. Blanquiștii așteptau „salvarea omenirii din robia salariată nu prin lupta de clasă a proletariatului, ci printr-un complot urzit de o infimă minoritate de intelectuali“ (V.I. Lenin. Opere complete, vol. 13, București, Editura politică, 1962, ed. a doua, p. 75). Substituind activității unui partid revoluționar acțiunile unui grup secret de complotiști, ei nu țineau seama de situația concretă necesară victoriei insurecției și subapreciau importanța legăturii cu masele. — 58.
- ⁵⁴ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 18, București, Editura politică, 1964, p. 270. — 58.
- ⁵⁵ *Proudhoniștii* — partizanii unui curent antiștiințific, ostil marxismului, al socialismului mic-burghez, numit astfel după numele ideologului său, anarhistul francez Proudhon. Criticind de pe poziții mic-burgheze marea proprietate capitalistă, Proudhon visa la eternizarea micii proprietăți private și propunea, în acest scop, organizarea unei bănci „populare“ și a unei bănci „de schimb“, cu ajutorul căroră muncitorii vor putea, chipurile, să-și procure mijloace de producție proprii, să devină meseriași și să-și asigure astfel o desfacere „echitabilă“ a produselor lor. Proudhon nu înțelegea rolul istoric al proletariatului, avea o atitudine negativă față de lupta de clasă, față de revoluția proletară și dictatura proletariatului; el nega, de pe poziții anarhiste, necesitatea statului. Marx și Engels au dus o luptă consecventă împotriva încercărilor proudhoniștilor de a impune Internaționalei I concepțiile lor. Proudhonismul a fost supus unei critici nimicitoare în lucrarea lui Marx „Mizeria filozofiei“. Lupta hotărâtă dusă de Marx, Engels și de adepții lor

în cadrul Internaționalei I împotriva proudhonismului s-a soldat cu victoria deplină a marxismului asupra proudhonismului.

Lenin a calificat proudhonismul drept „o stupiditate de mic-burghez și de filistin“, incapabil să-și însușească punctul de vedere al clasei muncitoare. Ideile proudhonismului au fost folosite pe scară largă de „teoreticienii“ burghezi în propagarea ideii colaborării dintre clase. — 59.

- ⁵⁶ Este vorba de articolul lui K. Marx „Indiferentismul politic“ și de articolul lui F. Engels „Despre autoritate“, care au fost publicate în decembrie 1873 în culegerea italiană „Almanacco Repubblicano per l'anno 1874“, iar apoi, în traducere germană, în 1913, în revista „Die Neue Zeit“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 18, București, Editura politică, 1964, p. 303—308 și 309—312). — 59.
- ⁵⁷ K. Marx. „Indiferentismul politic“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 18, București, Editura politică, 1964, p. 304). — 60.
- ⁵⁸ F. Engels. „Despre autoritate“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 18, București, Editura politică, 1964, p. 311). — 61.
- ⁵⁹ F. Engels. „Despre autoritate“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 18, București, Editura politică, 1964, p. 311—312). — 62.
- ⁶⁰ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 19, București, Editura politică, 1964, p. 3—10. — 63.
- ⁶¹ Vezi K. Marx. „Critica Programului de la Gotha“ (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 19, București, Editura politică, 1964, p. 12—34). — 64.
- ⁶² Este vorba de lucrarea lui K. Marx „Mizeria filozofiei“ (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, București, Editura politică, 1963, ed. a II-a, p. 65—179). — 64.
- ⁶³ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 19, București, Editura politică, 1964, p. 7. — 64.
- ⁶⁴ *Programul de la Erfurt* — programul Partidului social-democrat din Germania, adoptat în octombrie 1891, la Congresul de la Erfurt. Programul de la Erfurt a reprezentat un pas înainte în comparație cu Programul de la Gotha (1875). La baza lui a fost pusă teoria marxistă a pieirii inevitabile a modului de producție capitalist și a înlocuirii lui cu modul de producție socialist; programul sublinia necesitatea pentru clasa muncitoare de a duce lupta politică, arăta rolul partidului ca conducător al acestei lupte etc. Dar și Programul de la Erfurt conținea o serie de concesii serioase făcute oportunistului. F. Engels a făcut o critică amplă a proiectului de Program de la Erfurt în lucrarea sa „Observații critice pe marginea proiectului de program social-democrat din 1891“ (vezi K. Marx, F. Engels. Werke, 22. Band, Dietz Verlag, Berlin, 1963, p. 225—237); aceasta era de fapt o critică la adresa oportunistului întregii Internaționale a II-a. Dar conducerea social-democrației germane a ascuns

- maselor de partid critica făcută de Engels, iar principalele lui observații n-au fost luate în considerare la elaborarea textului definitiv al programului. V.I. Lenin considera că principala lipsă a Programului de la Erfurt, o concesie lașă făcută oportunistului, este faptul că în program nu se spune nimic despre dictatura proletariatului. — 66.
- ⁶⁵ Vezi K. Marx, F. Engels. Werke, 22. Band, Dietz Verlag, Berlin, 1963, p. 232. — 67.
- ⁶⁶ Vezi K. Marx, F. Engels. Werke, 22. Band, Dietz Verlag, Berlin, 1963, p. 233. — 68.
- ⁶⁷ *Legea excepțională împotriva socialiştilor* a fost introdusă în Germania în 1878, de guvernul lui Bismarck, în vederea luptei împotriva mișcării muncitorești și socialiste. Prin această lege au fost interzise toate organizațiile partidului social-democrat, organizațiile muncitorești de masă, presa muncitorească; în baza ei, autoritățile confiscau publicațiile socialiste, puneau sub urmărire și expulzau pe membrii partidului social-democrat. Dar represiunile nu au reușit să distrugă partidul social-democrat, a cărui activitate a fost reorganizată și adaptată la condițiile ilegalității: a fost organizată apariția în străinătate a ziarului „Der Sozial-Demokrat“, organul central al partidului; tot în străinătate s-au ținut regulat congresele partidului (în 1880, 1883 și 1887); în Germania au fost repede refăcute, în condițiile ilegalității, organizațiile și grupurile social-democrate, în fruntea cărora se afla Comitetul Central ilegal. În același timp, partidul a folosit pe scară largă posibilitățile legale pentru a-și întări legăturile cu masele, iar influența lui a crescut neîncetat; numărul voturilor întrunite de social-democrați în alegerile pentru Reichstag a crescut, din 1878 până în 1890, de peste trei ori. Social-democrații germani au primit un mare ajutor din partea lui K. Marx și F. Engels. Sub presiunea mișcării muncitorești de masă, care devenea din ce în ce mai puternică, în 1890 legea excepțională împotriva socialiştilor a fost abrogată. — 69.
- ⁶⁸ Vezi K. Marx, F. Engels. Werke, 22. Band, Dietz Verlag, Berlin, 1963, p. 233—234. — 69.
- ⁶⁹ Vezi K. Marx, F. Engels. Werke, 22. Band, Dietz Verlag, Berlin, 1963, p. 234. — 69.
- ⁷⁰ Vezi K. Marx, F. Engels. Werke, 22. Band, Dietz Verlag, Berlin, 1963, p. 234—235. — 70.
- ⁷¹ Vezi K. Marx, F. Engels. Werke, 22. Band, Dietz Verlag, Berlin, 1963, p. 235—236. — 71.
- ⁷² Vezi K. Marx, F. Engels. Werke, 22. Band, Dietz Verlag, Berlin, 1963, p. 236—237. — 73.
- ⁷³ „Pravda“ — cotidian bolșevic legal; primul număr a apărut la Petersburg în ziua de 22 aprilie (5 mai) 1912.

Din punct de vedere ideologic, „Pravda“ era condusă de Lenin; el scria aproape zilnic articole pentru ziar, dădea directive redacției. Lenin lupta ca ziarul să fie scris într-un spirit combativ, revoluționar.

O mare parte din munca organizatorică a partidului era concentrată la redacția ziarului „Pravda“. Aici se organizau întâlniri cu reprezentanții celulelor de partid locale, se primeau informații despre munca de partid din fabrici și uzine, de aici se transmiteau directivele de partid ale Comitetului Central și ale Comitetului de partid din Petersburg.

„Pravda“ era supusă în permanență represiunilor polițienești. La 8 (21) iulie 1914, ziarul a fost suspendat.

Ziarul „Pravda“ și-a reluat apariția după revoluția burghezodemocratică din februarie 1917. Începînd de la 5 (18) martie 1917, „Pravda“ a început să apară ca organ al Comitetului Central și al Comitetului din Petersburg al P.M.S.D.R.

După ce s-a întors la Petrograd, Lenin a intrat în colectivul de redacție al „Pravdei“, în paginile căreia se desfășura lupta pentru promovarea planului leninist de transformare a revoluției burghezodemocratice în revoluție socialistă.

În perioada iulie—octombrie 1917, ziarul „Pravda“ a avut de suferit represiuni din partea guvernului provizoriu contrarevoluționar, fiind nevoit să-și schimbe în repetate rânduri denumirea: „Listok «Pravdi»“, „Proletarii“, „Rabocii“, „Rabocii Puti“. După victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, începînd din 27 octombrie (9 noiembrie) 1917, ziarul a început să apară iarăși sub vechea denumire: „Pravda“.

„Pravda“ ocupă un loc deosebit de important în istoria presei bolșevice. Generația de muncitori înaintați educată de ea a jucat un rol de frunte în Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și în construirea socialismului.

Ziarul „Pravda“ a fost primul ziar muncitoresc legal de masă și a marcat o etapă nouă în dezvoltarea presei clasei muncitoare din Rusia și a proletariatului internațional. Începînd din 1914, ziua apariției primului număr al „Pravdei“ a devenit sărbătoarea presei muncitorești.

Lenin a caracterizat activitatea ziarului „Pravda“ în articolele „Bilanțul unei activități de o jumătate de an“, „Muncitorii și «Pravda»“, „Clasa muncitoare și presa muncitorească“, „Raportul C.C. al P.M.S.D.R. și instrucțiunile pentru delegația C.C. la Conferința de la Bruxelles“, „Cu privire la rezultatele obținute de ziua presei muncitorești“, „La a zecea aniversare a «Pravdei»“ etc. (vezi Opere complete, vol. 21, București, Editura politică, 1968, ed. a doua, p. 442—458; vol. 22, p. 76—78; vol. 25, 1964, p. 243—252, 391—439, 454—462; Opere, vol. 33, București, E.S.P.L.P. 1957, p. 340—343). — 73.

⁷⁴ Vezi F. Engels. „Prefață la lucrarea lui K. Marx «Războiul civil din Franța»“ (K. Marx. „Războiul civil din Franța“, București, Editura politică, 1960, p. 5—19). — 74.

- ⁷⁵ Vezi F. Engels. „Prefață la lucrarea lui K. Marx «Războiul civil din Franța»“ (K. Marx. „Războiul civil din Franța“, București, Editura politică, 1960, p. 7). — 74.
- ⁷⁶ Este vorba de cuvîntarea rostită în ziua de 11 (24) iunie 1917 de menșevicul Tereteli, ministru în guvernul provizoriu, la ședința comună a Prezidiului primului Congres general al Sovietelor din Rusia, a Comitetului executiv al Sovietului de deputați ai muncitorilor și soldaților din Petrograd, a Comitetului executiv al Sovietului de deputați ai țăranilor și a birourilor tuturor fracțiunilor din congres. Liderii esero-menșevici au organizat această ședință cu scopul ca, profitînd de majoritatea pe care o aveau în cadrul ei, să dea o lovitură partidului bolșevic. În cuvîntarea sa ținută pe un ton isteric, Tereteli a declarat că demonstrația proiectată de bolșevici pentru ziua de 10 (23) iunie ar fi fost un „complot în vederea răsturnării guvernului și a cuceririi puterii de către bolșevici“. Întreaga cuvîntare a avut un caracter calomniator și contrarevoluționar. În semn de protest împotriva calomniilor debitate de Tereteli și de alții lideri ai eserilor și menșevicilor, bolșevicii au părăsit ședința. V.I. Lenin n-a asistat la ședință și s-a pronunțat împotriva participării la ea. Într-o scrisoare adresată redacției ziarului „Pravda“, Lenin făcea cunoscut că el „a susținut că bolșevicii trebuie să refuze din principiu să participe la această consfătuire, prezentînd totodată o declarație scrisă în care să se arate că noi nu participăm la nici un fel de consfătuiri în legătură cu aceste probleme (interzicerea manifestațiilor)“ (Opere complete, vol. 32, București, Editura politică, 1964, ed. a doua, p. 356). — 75.
- ⁷⁷ Vezi F. Engels. „Prefață la lucrarea lui K. Marx «Războiul civil din Franța»“ (K. Marx. „Războiul civil din Franța“, București, Editura politică, 1960, p. 12). — 76.
- ⁷⁸ *Los-von-Kirche-Bewegung* (mișcarea pentru despărțirea de biserică), cunoscută și sub denumirea de *Kirchenaustrittsbewegung* (mișcarea pentru ieșirea din biserică), a căpătat în Germania, înaintea primului război mondial, un caracter de masă. În ianuarie 1914 revista „Die Neue Zeit“ a publicat articolul revizionistului Paul Göre „Kirchenaustrittsbewegung und Sozialdemokratie“, care a marcat începerea unor discuții în problema atitudinii pe care Partidul social-democrat german trebuia să o adopte față de această mișcare. În cursul discuțiilor, militanții de seamă ai social-democrației germane nu l-au combătut pe Göre, care afirmase că partidul trebuie să păstreze o atitudine de neutralitate față de mișcarea pentru ieșirea din biserică și să interzică membrilor săi să desfășoare, în numele partidului, propagandă antireligioasă și antibisericească.
- V.I. Lenin a atras atenția asupra acestor discuții pe cînd lucra la materialele pentru „Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului“ (vezi Opere, vol. 39, București, Editura politică, 1962, p. 577).
- 76.

- ⁷⁹ Vezi F. Engels. „Prefață la lucrarea lui K. Marx «Războiul civil din Franța»“ (K. Marx. „Războiul civil din Franța“, București, Editura politică, 1960, p. 16). — 77.
- ⁸⁰ Cifrele citate de V.I. Lenin referitoare la salariile admisibile sînt exprimate în bani hirtie la cursul din a doua jumătate a anului 1917. În anii primului război mondial, rubla de hirtie s-a devalorizat mult în Rusia. — 77.
- ⁸¹ Vezi F. Engels. „Prefață la lucrarea lui K. Marx «Războiul civil din Franța»“ (K. Marx. „Războiul civil din Franța“, București, Editura politică, 1960, p. 17). — 77.
- ⁸² Vezi F. Engels. „Prefață la lucrarea lui K. Marx «Războiul civil din Franța»“ (K. Marx. „Războiul civil din Franța“, București, Editura politică, 1960, p. 17—18). — 79.
- ⁸³ *Lassalleenii* — adepții și discipolii lui F. Lassalle — socialist mic-burghez german —, membri ai Uniunii generale a muncitorilor germani, întemeiată la Leipzig în 1863, la Congresul uniunilor muncitorești, cu scopul de a contracara acțiunile progresiștilor burgezi, care urmăreau să supună influenței lor clasa muncitoare. Primul președinte al Uniunii a fost Lassalle, care a formulat programul și bazele ei tactice. S-a proclamat drept program politic al Uniunii lupta pentru votul universal, iar înființarea unor asociații muncitorești de producție care urmau să fie subvenționate de stat drept program economic. În activitatea lor practică, Lassalle și adepții săi, care se obișnuiseră cu ideea hegemoniei Prusiei, susțineau politica de mare putere promovată de Bismarck; „obiectiv — scria F. Engels lui K. Marx la 27 ianuarie 1865 —, aceasta a fost o ticăloșie și o trădare, în folosul prusienilor, a întregii mișcări muncitorești“ (vezi K. Marx, F. Engels. Briefwechsel, III. Band, Dietz Verlag, Berlin, 1960, p. 261). În repetate rînduri, K. Marx și F. Engels au criticat cu vehemență teoria, tactica și principiile organizatorice ale lassalleanismului, pe care-l considerau drept un curent oportunist în mișcarea muncitorească germană. — 80.
- ⁸⁴ Vezi K. Marx și F. Engels. Werke, 22. Band, Dietz Verlag, Berlin 1963, p. 417—418. — 80.
- ⁸⁵ Este vorba de *Congresul al II-lea al P.M.S.D.R.*, care a avut loc între 17 (30) iulie și 10 (23) august 1903. Primele 13 ședințe s-au ținut la Bruxelles. Apoi, din cauza persecuțiilor polițienești, congresul și-a continuat lucrările la Londra. Congresul a fost pregătit de „Iskra“, care, sub conducerea lui Lenin, a desfășurat o muncă vastă pentru unirea social-democraților din Rusia pe baza principiilor marxismului revoluționar. Principalele probleme ale congresului au fost adoptarea programului și a statutului partidului și alegerea centrelor lui de conducere. Lenin și adepții săi au desfășurat în cadrul congresului o luptă hotărîită împotriva oportuniștilor.

Proiectul de program al partidului, elaborat de redacția „Iskrei“, și îndeosebi teza cu privire la rolul conducător al partidului în mișcarea muncitorească, punctul cu privire la necesitatea cuceririi dictaturii proletariatului și partea agrară a programului au constituit ținta unor atacuri înverșunate din partea oportuniștilor. Congresul a dat o ripostă oportuniștilor și a aprobat în unanimitate (cu o abținere) programul partidului, în care erau formulate atit sarcinile imediate ale proletariatului în iminenta revoluție burghezo-democratică (programul-minimum), cât și sarcinile legate de victoria revoluției socialiste și de instaurarea dictaturii proletariatului (programul-maximum). Pentru prima oară în istoria mișcării muncitorești după moartea lui Marx și Engels a fost adoptat un program revoluționar, în care, la insistențele lui Lenin, lupta pentru dictatura proletariatului a fost proclamată drept sarcină fundamentală a partidului clasei muncitoare.

În cursul dezbaterilor pe marginea statutului partidului s-a dat o luptă aprigă în problema principiilor organizatorice care trebuiau să stea la baza construirii partidului. Lenin și adepții săi luptau pentru crearea unui partid revoluționar combativ al clasei muncitoare. De aceea, textul primului paragraf al statutului, așa cum l-a formulat Lenin, condiționa calitatea de membru de partid nu numai de recunoașterea programului și de sprijinirea din punct de vedere material a partidului, ci și de obligativitatea membrului de partid de a face parte dintr-una din organizațiile partidului. Martov a prezentat la congres o formulare proprie a acestui paragraf, potrivit căreia, pentru ca cineva să fie considerat membru de partid, i se cerea, în afară de recunoașterea programului și sprijinirea din punct de vedere material a partidului, numai un sprijin personal, acordat cu regularitate partidului, sub conducerea uneia dintre organizațiile lui. Formularea lui Martov, care înlesnea intrarea în partid a tuturor elementelor nestatornice, a fost adoptată de congres cu o neînsemnată majoritate de voturi. În esență însă, congresul a adoptat statutul elaborat de Lenin. Congresul a adoptat și o serie de rezoluții în problemele tactice.

La congres s-a produs o sciziune între adepții consecvenți ai orientării iskriste (leniniștii) și iskriștii nestatornici (partizanii lui Martov). Adepții orientării leniniste, care au obținut majoritatea de voturi la alegerea instituțiilor centrale ale partidului, au început să fie numiți bolșevici, iar oportuniștii, care au rămas în minoritate, menșevici.

Congresul a avut o uriașă importanță pentru dezvoltarea mișcării muncitorești din Rusia. „Bolșevismul ca un curent de gândire politică și ca partid politic există din 1903“, scria Lenin (Opere, vol. 31, București, E.S.P.L.P. 1956, p. 8). Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., creînd partidul proletar de tip nou, care a devenit un model pentru marxiștii revoluționari din toate țările, a constituit un punct de cotitură în mișcarea muncitorească internațională. — 81.

- ⁸⁶ Vezi F. Engels. „Prefată la lucrarea lui K. Marx «Războiul civil din Franța»“ (K. Marx. „Războiul civil din Franța“, București, Editura politică, 1960, p. 18). — 82.
- ⁸⁷ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 19, București, Editura politică, 1964, p. 12—34. — 83.
- ⁸⁸ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 19, București, Editura politică, 1964, p. 3—10. — 83.
- ⁸⁹ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 19, București, Editura politică, 1964, p. 29. — 85.
- ⁹⁰ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 19, București, Editura politică, 1964, p. 29—30. — 85
- ⁹¹ Vezi K. Marx și F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist“, București, Editura politică, 1962, ed. a VIII-a, p. 45. — 86.
- ⁹² Vezi K. Marx și F. Engels. „Războiul civil din Franța“ (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 17, București, Editura politică, 1963, p. 357). — 87.
- ⁹³ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 19, București, Editura politică, 1964, p. 7. — 88.
- ⁹⁴ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 19, București, Editura politică, 1964, p. 20. — 91.
- ⁹⁵ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 19, București, Editura politică, 1964, p. 21. — 92.
- ⁹⁶ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 19, București, Editura politică, 1964, p. 21. — 93.
- ⁹⁷ Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 19, București, Editura politică, 1964, p. 22. — 95.
- ⁹⁸ *Shylock* — personaj din comedia lui Shakespeare „Neguțatorul din Veneția“; cămătar crud și hain, care cerea neînduplecat să se taie, potrivit clauzelor din poliță, o livră de carne din trupul debitorului său rău platnic. — 96.
- ⁹⁹ În manuscrisul cărții „Statul și revoluția“ — păstrat în Arhiva centrală de partid a Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.Ū.S. —, această notă nu există. La pagina 68 a manuscrisului există următoarea însemnare: „Vezi intercalarea — nota de la p. 6 8 a“. După cât se pare, pagina cu intercalarea la care se referă Lenin s-a pierdut. — 101.
- ¹⁰⁰ *Congresul de la Haga al Internaționalei I* a avut loc între 2 și 7 septembrie 1872. Au participat 65 de delegați, reprezentând 15 organizații naționale. Marx și Engels au depus o uriașă muncă de pregătire a

congresului în vederea unirii forțelor proletare revoluționare. La propunerea lui Marx și Engels a fost adoptată ordinea de zi și s-a fixat data convocării congresului. Pe ordinea de zi a congresului figurau două probleme principale: 1) cu privire la drepturile Consiliului General și 2) cu privire la activitatea politică a proletariatului.

Congresul a adoptat rezoluții privind lărgirea împuternicirilor Consiliului General, mutarea sediului Consiliului General, activitatea organizației secrete „Alianța democrației socialiste” și altele. Cea mai mare parte a acestor rezoluții au fost scrise de Marx și Engels. La baza celorlalte stăteau propunerile lor.

În rezoluția congresului cu privire la cea de-a doua problemă de pe ordinea de zi se spunea că „cucerirea puterii politice devine marea datorie a proletariatului”, iar pentru „asigurarea victoriei revoluției sociale și atingerea scopului ei final — desființarea claselor” este necesară organizarea proletariatului ca partid politic (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 18, București, Editura politică, 1964, p. 153).

Congresul a însemnat încununarea luptei îndelungate duse de Marx, Engels și adepții lor împotriva tuturor varietăților de sectarism mic-burghez. Liderii anarhiștilor — M.A. Bakunin, J. Guillaume și alții — au fost excluși din Internațională.

Hotărârile Congresului de la Haga, ale cărui lucrări s-au desfășurat sub conducerea directă a lui Marx și Engels și cu participarea lor activă, au marcat victoria marxismului asupra concepțiilor mic-burgheze despre lume ale anarhiștilor și au pus baza pentru crearea în viitor a partidelor politice naționale de sine stătătoare ale clasei muncitoare. — 103.

¹⁰¹ Vezi F. Engels. „Prefață la lucrarea lui K. Marx «Critica Programului de la Gotha»” (K. Marx. „Critica Programului de la Gotha”, București, Editura politică, 1959, ed. a II-a, p. 6). — 103.

¹⁰² „Zarea” — revistă politică-științifică marxistă; a apărut legal în anii 1901—1902 la Stuttgart, sub îngrijirea redacției ziarului „Iskra”. Au apărut în total patru numere (dintre care unul dublu): nr. 1 în aprilie 1901 (de fapt la 10 (23) martie), nr. 2—3 în decembrie 1901, iar nr. 4 în august 1902. Sarcinile revistei au fost formulate în „Proiectul de declarație a redacției ziarului «Iskra» și revistei «Zarea»”, scris de V.I. Lenin în Rusia (vezi Opere complete, vol. 4, București, Editura politică, 1964, ed. a doua, p. 315—325). În 1902, pe vremea divergențelor și conflictelor ivite în redacția ziarului „Iskra” și a revistei „Zarea”, G.V. Plehanov a prezentat un proiect în care preconiza separarea revistei de ziar (el urmînd să-și asume redactarea revistei), dar această propunere n-a fost acceptată, și cele două publicații au continuat să aibă o redacție comună.

„Zarea” a criticat revizionismul rus și pe cel internațional și a apărut bazele teoretice ale marxismului. În această revistă au fost publicate lucrările lui Lenin: „Note ocazionale”, „Prigonitorii zemstvelor și Hanibalii liberalismului”, „D-nii «critici» în problema agrară” (primele patru capitole ale lucrării „Problema agrară și «criticii

lui Marx*), „Cronica internă“, „Programul agrar al social-democrației ruse“, precum și lucrările lui G.V. Plehanov: „Critica criticilor noștri. Partea I. D-l P. Struve în rolul de critic al teoriei dezvoltării sociale a lui Marx“, „Cant împotriva lui Kant, sau testamentul d-lui Bernstein“ și altele. — 104.

- 103 Este vorba de al V-lea Congres internațional al Internaționalei a II-a, care și-a desfășurat lucrările la Paris între 23 și 27 septembrie 1900. În problema principală — „Cucerirea puterii politice și alianțele cu partide burgheze“ —, înscrisă pe ordinea de zi în legătură cu intrarea lui A. Millerand în guvernul contrarevoluționar Waldeck-Rousseau, congresul a adoptat cu majoritate de voturi rezoluția propusă de K. Kautsky. În rezoluție se spunea că „intrarea unui socialist într-un guvern burghez nu poate fi considerată începutul normal al cuceririi puterii politice, ci un mijloc forțat, vremelnic și excepțional în lupta împotriva unor împrejurări grele“. Ulterior, oportuniștii s-au referit adesea la acest punct al rezoluției pentru a-și justifica colaborarea cu burghezia.

În nr. 1 din aprilie 1901 al revistei „Zarea“ a fost publicat articolul lui G.V. Plehanov „Cîteva cuvinte despre ultimul congres socialist internațional de la Paris (Scrisoare deschisă adresată tovarășilor care mi-au trimis mandatul)“, în care se critica vehement rezoluția lui Kautsky. — 105.

- 104 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 17, București, Editura politică, 1963, p. 313; vol. 18, 1964, p. 98. — 105.

- 105 *Bernsteiniană, bernsteinism* — curent oportunist în social-democrația internațională, ostil marxismului, apărut în Germania la sfîrșitul secolului al XIX-lea. A fost astfel denumit după numele lui E. Bernstein, exponentul cel mai fățiș al revizionismului.

În anii 1896—1898, Bernstein a publicat în revista „Die Neue Zeit“, organ teoretic al social-democrației germane, o serie de articole sub titlul comun „Problemele socialismului“, în care a încercat să revizuiască bazele filozofice, economice și politice ale marxismului revoluționar. „El a negat posibilitatea de a fundamenta științific socialismul și de a dovedi, din punctul de vedere al concepției materialiste a istoriei, necesitatea și inevitabilitatea lui; a tăgăduit faptul că mizeria crește, că are loc un proces de proletarizare și că contradicțiile capitaliste se ascut; a declarat inconsistentă însăși noțiunea de «scop final» și a respins fără nici o rezervă ideea dictaturii proletariatului; a negat opoziția principală dintre liberalism și socialism; a negat teoria luptei de clasă...“ (V.I. Lenin. Opere complete, vol. 6, București, Editura politică, 1964, ed. a doua, p. 7). Revizuirea marxismului de către adepții lui Bernstein a avut drept scop să transforme social-democrația dintr-un partid al revoluției sociale într-un partid al reformelor sociale.

Elementele de stînga din rîndurile social-democrației germane au început să lupte împotriva lui Bernstein în paginile ziarelor lor. În apărarea bernsteinismului s-a pronunțat aripa oportunistă, de

dreapta. Comitetul Central al partidului s-a situat pe o poziție împăciuitoare față de bernsteinism și nu i-a dat riposta cuvenită. În revista „Die Neue Zeit“, polemica în jurul articolelor lui Bernstein a fost deschisă în iulie 1908 de articolul lui G.V. Plehanov „Bernstein și materialismul“, îndreptat împotriva revizionismului.

La congresele de la Stuttgart (octombrie 1898), Hanovra (octombrie 1899) și Lübeck (septembrie 1901) ale Partidului social-democrat din Germania, bernsteinismul a fost condamnat, dar, dată fiind poziția împăciuitoare a majorității liderilor, partidul nu s-a desolidarizat de Bernstein. Bernsteinienii au continuat să propage fățiș ideile revizioniste în revista „Sozialistische Monatshefte“ și în organizațiile de partid.

Bernsteinismul a găsit sprijin la elementele oportuniste din celelalte partide ale Internaționalei a II-a. În Rusia, teoriile lui Bernstein au fost susținute de către „marxiștii legali“ și de către „economisții“.

Numai marxiștii revoluționari din Rusia, bolșevicii, în frunte cu Lenin, au dus o luptă hotărâtă și consecventă împotriva bernsteinismului și a adepților lui. Încă din 1899 Lenin a luat atitudine împotriva bernsteinienilor în „Protestul social-democraților din Rusia“ și în articolul „Programul nostru“. Lenin a supus bernsteinismul unei critici amănunțite în lucrarea „Ce-i de făcut?“, în articolele „Marxism și revizionism“, „Divergențele din rindurile mișcării muncitorești europene“ (vezi Opere complete, vol. 4, București, Editura politică, 1964, ed. a doua, p. 157—170, 176—180; vol. 6, p. 1—190 vol. 17, 1963, p. 15—26; vol. 20, p. 66—73), precum și în alte lucrări. — 106.

- ¹⁰⁶ Vezi K. Marx. „Opsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte“ (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, București, Editura politică, 1960, p. 206—207). — 106.
- ¹⁰⁷ Vezi K. Marx și F. Engels. „Prefață la ediția germană din 1872 a «Manifestului Partidului Comunist»“ (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 18, București, Editura politică, 1964, p. 98). — 107.
- ¹⁰⁸ Vezi K. Marx. „Războiul civil din Franța“ (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 17, București, Editura politică, 1963, p. 356). — 109.
- ¹⁰⁹ Broșura lui K. Kautsky „Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution“. Berlin, 1909, a apărut în limba rusă abia în 1918. — 110.
- ¹¹⁰ Vezi K. Marx și F. Engels. „Adresa Organului Central către Liga comuniștilor“ (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 7, București, Editura politică, 1960, p. 271). — 113.
- ¹¹¹ Vezi K. Marx. „Războiul civil din Franța“ (K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 17, București, Editura politică, 1963, p. 356). — 115.
- ¹¹² Este vorba de cartea soților S. și B. Webb „Theorie und Praxis der englischen Gewerksvereine (Industrial democracy)“. — 116.

- ¹¹³ Vezi K. Marx și F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist“, București, Editura politică, 1962, ed. a VIII-a, p. 45. — 118.
- ¹¹⁴ „*Sozialistische Monatshefte*“ — revistă, principalul organ de presă al oportuniștilor germani și una dintre publicațiile revizionismului internațional. A apărut la Berlin din 1897 pînă în 1933. În timpul primului război mondial s-a situat pe o poziție social-șovină. — 118.
- ¹¹⁵ *Jaurèsistii* — adepți ai lui J. Jaurès, militant de seamă al mișcării socialiste franceze și internaționale. Jaurès a luptat pentru democrație, pentru libertăți populare, pentru pace și împotriva jugului imperialist și a războaielor de cotropire. Dar Jaurès și adepții săi au procedat la revizuirea principalelor teze ale marxismului. Jaurèsistii considerau că socialismul va învinge nu pe calea luptei de clasă a proletariatului împotriva burgheziei, ci ca rezultat al „înfloririi ideii de democrație“. Ei propovăduiau pacea de clasă între asupritori și asupriți și împărtășeau iluziile proudhoniste despre cooperare, considerînd că dezvoltarea acesteia în capitalism ar favoriza trecerea treptată la socialism. În 1902, jaurèsistii au întemeiat Partidul socialist francez, care se situa pe poziții reformiste. În 1905, acest partid a fuzionat cu Partidul socialist din Franța de sub conducerea lui Guesde, constituind un singur partid — Partidul socialist francez. V.I. Lenin a criticat cu asprime concepțiile reformiste ale lui Jaurès și ale jaurèsistilor. Lupta dusă de Jaurès pentru pace, împotriva pericolului iminent de război, i-a atras ura burgheziei imperialiste. În ajunul primului război mondial, Jaurès a fost asasinat de către unelte ale reacțiunii.
- În timpul primului război mondial, jaurèsistii, care formau majoritatea în conducerea Partidului socialist francez, au susținut fățiș războiul imperialist și s-au situat pe pozițiile social-șovinismului. — 118.
- ¹¹⁶ *Partidul socialist italian* a fost înființat în 1892 și se numea inițial „Partidul oamenilor muncii italieni“; în 1893, la Congresul de la Reggio-Emilia, a luat denumirea de „Partidul socialist al oamenilor muncii italieni“; din 1895 a început să se numească „Partidul socialist italian“. Chiar din momentul creării Partidului socialist italian, în cadrul lui s-a dat o ascuțită luptă ideologică între două curente — curentul oportunist și curentul revoluționar, care aveau divergențe în problemele politicii și tacticii partidului. În 1912, sub presiunea elementelor de stînga, la Congresul de la Reggio-Emilia, reformiștii cei mai înveterați, partizani ai războiului și ai colaborării cu guvernul și burghezia (Bonomi, Bissolati), au fost excluși din partid. De la începutul primului război mondial și pînă la intrarea Italiei în război, Partidul socialist italian s-a pronunțat împotriva războiului, a lansat lozincă: „Împotriva războiului, pentru neutralitate!“. În decembrie 1914 a fost exclus din partid un grup de renegați (Mussolini și alții), care susțineau politica imperialistă a burgheziei și se pronunțau în favoarea războiului. În legătură cu intrarea Italiei în război de partea Antantei (mai 1915), în Partidul socialist

italian s-au conturat foarte pronunțat trei orientări: 1) cea de dreapta, care ajută burghezia să ducă războiul; 2) cea centristă, care grupa majoritatea membrilor de partid și acționa sub lozincă: „Nici să nu participăm la război, nici să nu-l sabotăm“, și 3) cea de stînga, care lua o atitudine mai hotărîtă împotriva războiului, dar nu a știut să organizeze o luptă consecventă împotriva acestuia; cei de stînga nu au înțeles necesitatea transformării războiului imperialist în război civil și a rupturii totale cu reformiștii, care colaborau cu burghezia. Socialiștii italieni au organizat la Lugano (1914) o conferință comună cu socialiștii elvețieni, au participat activ la conferințele socialiste internaționale de la Zimmerwald (1915) și Kienthal (1916).

La sfîrșitul anului 1916, Partidul socialist italian a pășit pe calea social-pacifismului. — 119.

- ¹¹⁷ *Partidul laburist independent din Anglia* (Independent Labour Party) — organizație reformistă, întemeiată de conducătorii „noilor trade-unionuri“ în 1893, în condițiile înviorării luptei greviste și intensificării mișcării pentru independența clasei muncitoare din Anglia față de partidele burgheze. Din Partidul laburist independent făceau parte membrii „noilor trade-unionuri“ și ai unei serii de sindicate vechi, reprezentanți ai intelectualilor și ai micii burghezii care erau sub influența fabienilor. În fruntea acestui partid se afla Keir-Hardie și R. MacDonald. Încă de la înființare, Partidul laburist independent s-a situat pe poziții burghezo-reformiste, acordînd atenție, în primul rînd, formei de luptă parlamentare și tranzacțiilor parlamentare cu partidul liberal. Caracterizînd Partidul laburist independent, Lenin a scris că acesta este „în realitate un partid oportunist, dependent totdeauna de burghezie“ (Opere, vol. 29, București, Editura politică, 1959, p. 479).

La începutul primului război mondial, Partidul laburist independent a publicat un manifest împotriva războiului, dar curînd după aceea s-a situat pe pozițiile social-șovinismului. — 119.

- ¹¹⁸ Lucrarea „*Marxismul despre stat*“ a fost scrisă de V.I. Lenin la Zürich în ianuarie-februarie 1917 și a fost publicată pentru prima oară în 1930, în „Culegeri din Lenin“, vol. XIV. Materialele cuprinse în această lucrare au fost folosite de V.I. Lenin la elaborarea cărții „Statul și revoluția“. Manuscrisul lucrării „Marxismul despre stat“ reprezintă un caiet, cu coperte albastre, de 48 de pagini, acoperite cu un scris mărunt și des, cu introduceri făcute ulterior, cu note marginale și sublinieri, care dovedesc că Lenin a revenit în repetate rînduri la aceste materiale. Lucrarea conține cele mai importante teze ale lui K. Marx și F. Engels cu privire la stat și la dictatura proletariatului, extrase din articole și cărți ale lui K. Kautsky, A. Pannekoek, E. Bernstein, însoțite de observațiile, completările, generalizările și concluziile lui V.I. Lenin.

Întorcîndu-se din Elveția în Rusia în aprilie 1917, Lenin a lăsat manuscrisul „Marxismul despre stat“, împreună cu alte materiale, în străinătate spre păstrare. Ulterior, în iulie 1917, îngrijorat de

soarta acestor materiale, V.I. Lenin a scris într-o scrisoare: „Entre nous: dacă voi fi împuşcat, te rog pe d-ta să publici caietul meu «Marxismul despre stat» (care a rămas la Stockholm). Coperta albastră, legat. Conţine toate citatele din Marx şi Engels, precum şi din Kautsky împotriva lui Pannekoek, însoţite de o serie de observaţii, note, formulări. Cred că nu cere mai mult de o săptămână de muncă pentru a putea fi publicat” (Opere, vol. 36, Bucureşti, Editura politică, 1958, p. 467).

După zilele din iulie 1917, pe cînd se ascundea la Razliv, Lenin a rugat să i se trimită acest caiet, de care avea nevoie pentru a elabora „Statul şi revoluţia”.

În lucrarea „Statul şi revoluţia” nu au fost folosite toate materialele strinse de Lenin în caietul „Marxismul despre stat”. În această carte, Lenin n-a folosit decît unele dintre citatele principale din „Manifestul Comunist”, din scrisoarea lui K. Marx către L. Kugelmann, din lucrarea lui K. Marx „Critica programului de la Gotha” şi din cele ale lui F. Engels „Observaţii critice pe marginea proiectului de program social-democrat din 1891”, „Contribuţii la problema locuinţelor” etc. În „Statul şi revoluţia” nu şi-au găsit reflectarea scrisorile lui F. Engels către P. Lafargue cu privire la Partidul muncitoresc francez şi nici scrisoarea adresată de Marx membrilor Comunei din Paris Frankel şi Varlin etc., toate citate în „Marxismul despre stat”.

Lucrarea lui Lenin „Marxismul despre stat” are o mare importanţă de sine stătătoare. Ea a fost reeditată în 1931, 1932, 1933, 1934 şi 1958. În volumul de faţă, lucrarea este publicată după manuscris. Ea ne face cunoscută metoda leninistă de cercetare ştiinţifică, ne arată felul cum Lenin studia şi rezolva problemele cele mai complexe ale teoriei şi practicii mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale. — 123.

- ¹¹⁹ Această tablă de materii a fost scrisă de V. I. Lenin pe coperta caietului „Marxismul despre stat”. La dreapta, autorul a indicat paginile din manuscris. În parantezele pătrate sînt indicate cu petit paginile volumului de faţă. — 123.
- ¹²⁰ Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 18. Bucureşti, [Editura politică, 1964, p. 98. — 127.
- ¹²¹ Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 18, Bucureşti, Editura politică, 1964, p. 97—98; „Manifestul Partidului Comunist”, Bucureşti, Editura politică, 1962, ed. a VIII-a, p. 6—11, 17—23; Opere, vol. 19, Bucureşti, Editura politică, 1964, p. 315. — 127.
- ¹²² Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 18, Bucureşti, Editura politică, 1964, p. 98; vol. 17, 1963, p. 353. — 129.
- ¹²³ Este vorba de „Introducerea” lui F. Engels la lucrarea lui Marx „Luptele de clasă în Franţa (1848—1850)”, scrisă pentru ediţia din 1895 a acestei lucrări, care a apărut la Berlin (vezi K. Marx, F. Engels. Werke, 22. Band, Dietz Verlag, Berlin, 1963, p. 509—528).